

HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ**

Hatice ÖVET

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Emin HÜSEYİNOĞLU**

HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ

Hatice ÖVET

Dr. Öğr. Üyesi Emin Hüseyinoğlu

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
1. BİRİNCİ BÖLÜM	14
HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİNİN TEORİK TEMELLERİ.....	14
1.1. Hukuki Güvenlik İlkesi Kavramı.....	14
1.1.1. Doktrinde Hukuki Güvenlik İlkesi.....	15
1.1.2. İçtihatlarda Hukuki Güvenlik İlkesi.....	16
1.1.3. Hukuki Güvenlik İlkesinin Tarihsel Gelişimi	18
1.2. Hukuk Devleti İlkesi	19

1.2.1. 1982 Anayasası'nda Hukuk Devleti İlkesi	19
1.2.2. Doktrinde Hukuk Devleti	21
1.2.3. İçtihatlarda Hukuk Devleti	22
1.2.4. Hukuk Devleti İlkesinin Hukuki Güvenlik İlkesi ile İlişkisi	24
1.3. Hukuk Devleti ile Hukuki Güvenlik İlkesinin Tarihsel Gelişimi	25
1.3.1. Karşılaştırmalı Hukukta	25
1.3.1.1. Magna Carta	26
1.3.1.2. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi	28
1.3.1.3. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	29
1.3.1.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	30
1.3.2. Türk Hukukunda	31
1.3.2.1. Osmanlı Dönemi	32
1.3.2.2. Senedi İttifak	33
1.3.2.3. Tanzimat ve Islahat Fermanları	34
1.3.2.4. 1876 Kanuni Esasi	35
1.3.2.5. Cumhuriyet Dönemi	39
1.3.2.5.1. 1921 Anayasası	39
1.3.2.5.2. 1924 Anayasası	40
1.3.2.5.3. 1961 Anayasası	42
1.3.2.5.4. 1982 Anayasası	45
1.3.3. Hukuk Devleti İlkesinin Gerekleri	48
1.3.3.1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Güvence Altına Alınmış Olması	48
1.3.3.2. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi	50
1.3.3.3. Kanuni İdare İlkesi	51
1.3.3.4. İdarenin Yargısal Denetimi	53
1.3.3.5. Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Kanuni Hakim Güvencesi	55

1.3.3.6. İdarenin Mali Sorumluluğu	56
1.3.3.7. Hukuk Devletinın Diğer Gereklere.....	57
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	58
ÇEŞİTLİ HUKUK DALLARINDA HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ.....	58
2.1. İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi	58
2.1.1. Hukuki İstikrar	58
2.1.2. Hukuki Belirlilik	64
2.1.3. Kazanılmış Haklara Saygı.....	66
2.1.4. Haklı Beklenti.....	71
2.1.5. İdari Kararların Geri Alınması.....	79
2.1.5.1. Geri Almaya İlişkin Temel Unsurlar	81
2.1.5.1.1. Şekil.....	82
2.1.5.1.2. Sebep	83
2.1.5.1.3. Konu.....	83
2.1.5.1.4. Amaç	84
2.1.5.1.5. Süre	84
2.1.5.2. Düzenleyici İşlemlerin Geri Alınması	95
2.2. Vergi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi.....	96
2.2.1. Verginin Kanunla Konulması.....	98
2.2.2. Vergide Belirlilik İlkesi	102
2.2.3. Vergide Kıyas Yasağı.....	105
2.3. Ceza Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi	108
2.3.1. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi.....	108
2.3.1.1. Kavram	108
2.3.1.2. Tarihsel Gelişimi.....	112
2.3.1.2.1. Batıda Tarihsel Gelişimi.....	112

2.3.1.2.2. Türkiye’de Tarihsel Gelişimi.....	115
2.3.1.3. Kanunilik İlkesinin Sonuçları.....	117
2.3.1.3.1. Belirlilik İlkesi.....	117
2.3.1.3.2. İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulması Yasağı.....	119
2.3.1.3.3. Kıyas Yasağı.....	123
2.3.1.3.4. Örf ve Adet ile Suç ve Ceza Konulamaması.....	125
2.3.2. Kusursuz Suç ve Ceza Olmaz İlkesi.....	126
2.3.3. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği.....	127
2.4. Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi.....	128
2.4.1. Adil Yargılanma Hakkı.....	128
2.4.2. Tabii Hakim İlkesi.....	132
2.4.3. Suçsuzluk Karinesi.....	134
2.4.4. Non Bis In Idem İlkesi.....	138
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA.....	144
ÖZGEÇMİŞ.....	157

TEZ ONAY SAYFASI

Hatice ÖVET tarafından hazırlanan “HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Emin HÜSEYİNOĞLU .....

Tez Danışmanı, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 26.04.2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Umut KEDİKLİ (MCBU) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emin HÜSEYİNOĞLU (KBU) .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM (KBU) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hatice ÖVET

İmza :

ÖZ

Günümüzde olduğu kadar çok eski dönemlerde de hukuk kurallarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu hukuk kurallarıyla sahip olunan temel hakların yanında toplumsal adalet, düzen ve refah sağlanmak istenmiştir. Geçmişten günümüze kadar kişiler bakımından en önemli husus temel hak ve hürriyetlerin korunması olmuştur. Bu korumanın gerçekleşmesi ise hukuki güvenliğin Anayasa, kanun, karar, sözleşme ve bildiri gibi birçok düzenlemenin içerisinde yer almasıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

Hukuki güvenlik ilkesi, Anayasada bizzat yer almasa da Anayasanın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ifadesi altında değerlendirilmektedir. Bu ilke, kişilerin hukuki olarak sahip olduğu birtakım haklar çerçevesinde kendilerine uygulanacak hukuki kuralların açık, anlaşılır ve belirli olmasıyla birlikte bu kuralların neler olduğunu ve hangi davranışının ne gibi sonuçlar doğuracağını önceden bilmesi ile davranışlarını o kurallara göre belirleyebilmesini sağlamaktadır. Söz konusu durumların olmadığı ortamda hukuki güvenlikten bahsedilemez.

Günümüzde hukuki güvenlik bağlamında birçok konu ve ilke iç içe geçmiş durumdadır. Bu bakımdan hukuki güvenlik, hukuk devleti, istikrar, belirlilik, kazanılmış hak, haklı beklenti ve idari kararlarda geri alma unsurlarının yanında çeşitli hukuk dallarındaki ilkeler ile birlikte ele alınması gereken bir ilkedir. Hukuk devleti, hukukun üstün olduğunu, var olan hukuk kurallarının dışına çıkılmamasını, hukuka bağlı olmayı ifade etmesinin yanında kişilere hukuki güvenliği sağlayan devlet olarak da tanımlanmaktadır.

Hukuk devleti ve hukuk devleti ilkesinin gerekleri ile idare, vergi, ceza ve ceza muhakemesi hukuku, hukuki güvenlik ilkesiyle ilişkilidir. Bu ilişki kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hukuki Güvenlik İlkesi; Hukuk Devleti; İstikrar; Geri Alma; Kazanılmış Hak

ABSTRACT

Legal rules were needed in ancient times as well as today. In addition to the fundamental rights possessed by these legal rules, social justice, order and welfare were sought to be provided. From past to present, the most important issue for people has been the protection of fundamental rights and freedoms. The realization of this protection has been tried to be ensured by the inclusion of legal security in many regulations such as the Constitution, laws, decisions, contracts and declarations.

Although the principle of legal security is not included in the Constitution itself, it is evaluated under the rule of law in Article 2 of the Constitution. This principle ensures that the legal rules to be applied to them within the framework of certain rights they have legally are clear, understandable and specific, and that they can determine their behavior according to those rules by knowing in advance what these rules are and what kind of consequences their behavior will have. In the absence of such situations, legal security cannot be mentioned.

Today, many issues and principles are intertwined in the context of legal security. In this respect, legal security is a principle that should be considered together with the principles of various branches of law, as well as the rule of law, stability, certainty, vested rights, rightful expectation and withdrawal in administrative decisions. The rule of law is defined as the state that provides legal security to individuals, as well as expressing that the law is superior, that the existing rules of law are not violated and that they are bound by the law.

The requirements of the rule of law and the rule of law are related to the principle of legal security in administrative, tax, criminal and criminal procedure law. This relationship has been extensively studied.

Keywords: Principle of Law Security; State of Law; Stability; Undo; Vested Righ

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Hukuki Güvenlik İlkesi
Tezin Yazarı	Hatice ÖVET
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Emin HÜSEYİNOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	2022
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	158
Anahtar Kelimeler	Hukuki Güvenlik İlkesi; Hukuk Devleti; İstikrar; Geri Alma; Kazanılmış Hak

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Principle of Law Security
Author of the Thesis	Hatice ÖVET
Advisor of the Thesis	Assistant Prof. Emin HÜSEYİNOĞLU
Status of the Thesis	High License Theme
Date of the Thesis	2022
Field of the Thesis	Department of Public Administration
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	158
Keywords	Principle of Law Security; State of Law; Stability; Undo; Vested Right

KISALTMALAR

ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHS.	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM.	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AÜSBF.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AY.	: Anayasa
AYM.	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
D.	: Daire
DMK.	: Devlet Memurları Kanunu
E.	: Esas
İBK.	: İçtihatları Birleştirme Kurulu
İDDK.	: İdari Dava Daireleri Kurulu
İİBF.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
K.	: Karar
KT.	: Karar Tarihi
m.	: madde
s.	: sayfa
TBMM.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK.	: Türk Ceza Kanunu
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araŐtırmada hukuki güvenlik ilkesinin hukuk devleti ile ilişkisinin yanında diŐer hukuk dallarında yer alan ilkeler ile de ilişkisi ele alınarak hukuka baŐlı, hukuk kurallarını üstün tutan, belirliliŐe, aleniliŐe ve istikrara vurgu yapılarak idarenin keyfi davranış ve hükümlerini önlemek, temel hak ve hürriyetlerin korunması esas alınarak iki bölüm oluşturulmuştur.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hukuki güvenlik ilkesi kavramı kapsamı, iŐeriĐi ve ilişkili olduğu diŐer ilkelerle birlikte bir bütün oluŐturarak hukuk devleti iÇerisinde hukuka baŐlı, hukuk kurallarının kesinliŐi, belirliliŐi, istikrarı, saydamlıŐı, aleniliŐi ile temel hak ve hürriyetler konusunda kişiler işin oluşturduğu güvence bu ilkenin önemini göstermektedir.

Hukuki güvenlik ile birlikte hukuk devletinin de iÇinde barındırdıŐı temel ilkelerin kanun koyucu, idare ve kişiler aÇısından yaptırım ve gerekliliŐi üzerinde durulacaktır.

ŐalıŐmanın amacı, hukuki güvenlik ilkesinin hukuk devleti ve diŐer hukuk dallarındaki ilkeler ile ilişkisi ele alınarak, bu ilişkiler sonucunda hukuka aykırı olan durumlarda kanun koyucunun, idarenin ve kişinin ne gibi yaptırımlara tabi olacağını, kişilerin temel hak ve hürriyetlerin koruma altına alınmasının idare ve kişiler işin sonuÇların belirlenmesidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu őalıŐma literatür (kitap, makale, tez, internet) ve karar araŐtırmalarının (Hukuktürk) yapılması ve incelenmesi yoluyla yapılmıŐtır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırmanın problemi, hukuki güvenlik ilkesinin birÇok ilkeye tabi olmasına rağmen hukuk kurallarının yeterli lŐde istikrara ve belirliliŐe tabi olmaması, temel hak

ve hürriyetlerin korunmasında yeterli olmayışıdır. Araştırmanın hipotezi, hukuki güvenlik ilkesinin temel hak ve hürriyetlerin yanında kanun hükümlerini koyan kanun koyucunun, hukuki güvenlik ilkesiyle kişilerin güvenliğinin güvence altına alınmasına ilişkindir.

Hukuki güvenlik ilkesi kavramı nedir?

Hukuki güvenlik ilkesi ile hukuk devletinin ilişkisi nedir?

İdare hukuku ile hukuki güvenlik ilkesinin ilişkisi nedir?

Vergi hukukunda verginin kanunla konulmasının kıstasları nelerdir?

Ceza hukukunda kanunilik ilkesi kapsamında hukuki güvenliğin sonuçları nelerdir?

Ceza muhakemesi hukukunda adil yargılanmada hukuki güvenlik ilkesinin etkisi nedir?

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmanın kapsamını; hukuki güvenlik ilkesi, bu ilkenin bir gereği olan hukuk devletinin gerekleri ve diğer hukuk dallarıyla olan ilişkisi oluşturmaktadır. Bu kapsamda hukuki güvenlik ilkesinin sağlamış olduğu güvencelerden, hukuk devleti ile bağlantısından meydana gelen birtakım kurallardan ve diğer hukuk dallarındaki oluşumu ve güvenceleri ele alınmıştır.

Literatür taraması yapılırken araştırmanın Covid-19 Pandemi sürecine denk gelmesi araştırmanın temelini oluşturan gerekli kitap ve arşive erişilmesini zorlaştırması ve hukuki güvenlik ilkesinin tarihsel gelişimi, hukuk devleti ve diğer hukuk dallarıyla olan ilişkisi hakkında kaynak yetersizliği karşılaşılan güçlüklerdir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİNİN TEORİK TEMELLERİ

1.1. Hukuki Güvenlik İlkesi Kavramı

Doktrinde veya mahkeme içtihatlarında “hukuk güvenliği” şeklinde kullanılan “hukuki güvenlik” ifadesi daha çok tercih edilmektedir.¹ Türk doktrininde hukuki güvenlik ve hukuki belirlilik birbirine çok yakın olduğu gibi değişik içeriklerde de kullanılabilirken, hemen hemen aynı şekilde yer aldığı içeriklerde vardır. Hukuki güvenlik ilkesinin farklı lisanlarda farklı şekillerde yer aldığı görülmektedir. Doktrin ve uygulamaya bakıldığında hukuki güvenlik ilkesi kelime olarak Fransızca “la sécurité juridique”, İngilizcede “legal certainty”, İtalyancada “certezza giuridica”, Almandada “Rechtssicherheit” şeklinde yer almaktadır.²

Hukuk devleti ile anlatılmak istenen, hukukun üstün tutulduğu, kendisini hukuk ile sınırlayan, idare edenlerin ve idare edilenlerin hukuka uygun hareket ettiği ve hukuki güvenin yerine getirildiği devlettir.³ Hukuk devleti kavramının kabul edildiği ülkelerde, idare edenlerin insan hak ve hürriyetlerine, kişilere öncelik verilmesine, hukukun bütün ilkelerine saygıyı temel almaları gerekmektedir.⁴ Hukuk devleti ve eşitlik gibi kavramlar açıklanırken, hukuki güvenlik ilkesi bu kavramlar ile beraber değerlendirildiği için bu ilkenin tanımına çok yer verilmemiştir.⁵

Hukuki güvenlik ilkesi hukukun uygulanmasında oluşacak belirsizliklerin yok edilmesini veya azaltılmasını amaçlar ve idare ile idare edilenler arasındaki hukuki ilişkilerde oluşacak olası belirsizliklerin önlenmesi ve kaldırılmasını sağlayan bir

---

¹ Bayram KESKİN / Zühal YAĞCI, “Türk İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesinin Uygulanması”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Sayı: 148, (2018), s.57.

² Bkz. Tuğrul KATOĞLU, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi”, *Kamu Hukukçuları Platformu*, Sayı:277, (8-9 Kasım 2013), s.143, (http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/HUKUK_GyVENL_.pdf, Erişim Tarihi: 24.09.2019).

³ R. Cengiz DERDİMAN, *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, (Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 1. Baskı, 2014), s.184.

⁴ Atilla ÖZER, *Anayasa Hukuku Genel İlkeler*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 3. Baskı, 2009), s.106-107.

⁵ Mesut KÖKSOY, “*İçer Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, 2016), s.3.

kuraldır.⁶ Hukuk kurallarının şeffaflığıyla birlikte kişilerin bütün eylem ve davranışlarında devlete güvenmesi ve devletin de yasal işlemlerinde bu güvene zarar verici yöntemlerden uzak durmasını zorunlu hale getirir.⁷

1.1.1. Doktrinde Hukuki Güvenlik İlkesi

Doktrinde hukuki güvenliğin tanımına çok fazla yer verilmemiştir.⁸ Doktrinde yer alan hukuki güvenlik tanımları birbirine benzerdir. Yapılan tanımlarda hukuki güvenliğin sağlanması ile kişilerin hukuk kurallarını önceden bilebilmesi yani belirliliğin olması ile davranışlarını bu hukuk kurallarına göre ayarlayabilmesi şeklinde bir fikir birliği vardır.

Gözler'e göre,

Bir hukuk devletinde, bireyler kendilerine uygulanacak hukuk kurallarının neler olduğunu önceden bilme ve kendi davranışlarını onlara göre ayarlayabilme imkanına sahip olmalıdır. Aksi takdirde, bireyler kendilerini hukuk güvenliği içinde hissetmezler.⁹

Kaboğlu'na göre,

Hukuki güvenliğin gereklerine göre, muhatapları için açık, belirli ve kararlı bir çerçeve oluşturmalıdır; yani, onlara emin olma bakımından güvenlik öğelerini sağlamalıdır. Yine onlara, hareketlerinin sonuçlarını öngörme olanağını vermelidir.¹⁰

Çağlayan'a göre,

Hukuki güvenlik demek, kişilerin hukuk kurallarını önceden bilebilmesi ve davranışlarını ona göre ayarlayabilmesi demektir. Başka bir ifadeyle kişiler, hangi davranışta bulunursalar hangi müeyyide ile karşılaşacaklarını önceden bilebilir durumda olmalıdırlar. Davranışta bulunduğu zamanda hukuka uygun olan bir eylem, bir hukuk kuralı değişikliği ile hukuka aykırı hale getirilir ve eylemi gerçekleştiren kişiye müeyyide uygulanırsa, hukuki istikrar ve hukuki güvenlik ihlal edilmiş olur.¹¹

Bu tanımda hukuki belirlilik ilkesinden bahsedilmektedir. Hukuki belirlilik ilkesine göre, idarenin davranışlarının yeterince belirli, yani kişiler tarafından önceden

---

⁶ Selçuk GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2017), s.92.

⁷ Bkz. KATOĞLU, s.143.

⁸ İsmail KÖKÜSARI, “*Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*”, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2015), s.14.

⁹ Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, (Bursa: Ekin Yayıncılık, 18. Baskı, 2015), s.87.

¹⁰ İbrahim Ö. KABOĞLU, *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 13. Baskı, 2018), s.18.

¹¹ Ramazan ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 6.Baskı, 2018), s.103.

görülebilmektedir. İdare, kanunların kendisine belli bir serbesti tanıyarak takdir yetkisi vermesi durumunda da tamamen keyfi ve serbest hareket etme olanağına sahip değildir.¹² Belirlilik ilkesi, hukuki güvenlik ile bağlantılı olup, kişinin kanundan, belirli bir kesinlik içerisinde, hangi somut hareket ve olguya hangi hukuki yaptırımın ya da sonucun bağlandığını, bunların idareye hangi müdahale yetkisini verdiğini bilmesini zorunlu kılmaktadır. Kişi yalnız böyle bir durumda kendisine ait yükümlülükleri öngörerek davranışlarını ayarlar.¹³

Erdoğan hukuki güvenliğin tanımını kişilere güven duygusuna bağlamaktadır. Yazara göre,

Bu güvence bir yarıyla kişilerin haklarının başta insan haklarının hukukun koruması altında olmasını, diğer yarıyla da kişilerin kendi hayat planlarını güvenlik duygusu içinde uygulamalarına imkan verecek açık-seçik ve istikrarlı bir kurallar sisteminin varlığını gerektirir.¹⁴

1.1.2. İçtihatlarda Hukuki Güvenlik İlkesi

Hukuki güvenlik ilkesi ile ilgili Anayasada belirli bir düzenleme yapılmamasına karşın Anayasanın 2. maddesine göre,

Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Anayasal bir düzenleme olan hukuk devleti ifadesinden hukuki güvenlik ilkesinin çıkarılabileceği Anayasa Mahkemesi kararında da ele alınmıştır.¹⁵ Bu karara göre,

Anayasanın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, idarenin eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuk güvenliğini sağlayan, bütün etkinliklerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan, işlem ve eylemleri bağımsız yargı denetimine bağlı olan devlettir.¹⁶

---

¹² Metin GÜNDAY, *İdare Hukuku*, (Ankara: İmaj Yayınevi, 11. Baskı, 2017), s.45.

¹³ Halil KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, 2019), s.74.

¹⁴ Mustafa ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, (Ankara: Orion Kitabevi, 6. Baskı, 2011), s.183.

¹⁵ Temel GÜRDAL / Şebnem EKERYILMAZ, "Vergilemede Hukuki Güvenlik İlkesinin Danıştay Kararları Işığında İncelenmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 13, Sayı:2*, (2018), s.207.

¹⁶ AYM, KT. 26.07.2017, E. 2017/110, K. 2017/133, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 25.12.2021).

Hukuk devleti kavramı, kişilerin hukuki güvenlik içerisinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına tabi olduğunu ifade etmektedir. Kişilerin, devlete karşı güven duymaları ve kendi kişiliklerini korkmadan geliştirebilmeleri, yalnızca hukuki güvenlik ilkesinin sağlandığı bir hukuk devleti düzeninde mümkün olacaktır.¹⁷ Anayasa Mahkemesi ve Danıştay içtihatlarında hukuki güvenlik ilkesinin tanımı ve açıklaması yer alırken hukuk devleti ile beraber istikrar, öngörülebilirlik, belirlilik, idareye güven ve geçmişe yürümezlik gibi ifadelerden de faydalanılmıştır.¹⁸ Hukuki güvenlik ilkesiyle ilgili Anayasa Mahkemesi kararlarına bakıldığında bu ilkenin hukuk devletinin gerekleri¹⁹ arasında yer aldığının kabul edildiği görülmektedir.²⁰ Örneğin Anayasa Mahkemesine göre,

Kişilerin hukuka güveni, hukuk devleti yönünden önemli olup kişilerin bu güveninin yine hukuk tarafından korunması asıldır ve bu koruma, hukuki güvenlik ilkesi olarak adlandırılmaktadır.²¹

Burada asıl korunmak istenen hukuki güvenlik, hakim otoriteye karşı daha güçsüz durumda olan kişilerin hukuki güvenliğidir.²² Anayasa Mahkemesine göre,

Kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayı amaçlayan hukuki güvenlik ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.²³

Danıştaya göre,

Hukuki güvenlik ilkesi ise bir toplumda bireylerin bağlı oldukları hukuk kurallarını önceden bilmeleri, davranış ve tutumlarını bu kurallara göre güvenle düzene sokabilmeleri, başka bir ifadeyle ilgililerin hukuki durumun süreceğine olan inancı dolayısıyla hayal kırıklığına uğratılmaması anlamına gelir.²⁴

---

¹⁷ Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 18. Baskı, 2018), s.124.

¹⁸ Muhammed GÖÇGÜN, *İdari İşlemin Konu Unsuru*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2017), s.227.

¹⁹ Hukuk devletinin gereklerini, temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmış olması, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, kanuni idare ilkesi, idarenin yargısal denetimi, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakim güvencesi, idarenin mali sorumluluğu oluşturmaktadır.

²⁰ Mehmet ALTUNDİŞ, "Hukuki Güvenlik İlkesi", *Yasama Dergisi*, Sayı:10, (2008), s.61.

²¹ AYM, KT. 15.11.2017, E. 2016/133, K. 2017/155, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 25.09.2019).

²² Elif YILMAZ, "Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2014). s.24.

²³ AYM, KT. 09.02.2017, E. 2016/143, K. 2017/23, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 26.09.2019).

²⁴ Danıştay, 9. D, KT. 26.12.2013, E. 2013/11310, K. 2013/12989, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 25.12.2021).

Danıştay bu kararında hukuk kurallarının önceden bilinebilir olması, kişilerin davranış ve tutumlarını bu kurallara göre güvenle düzenleyebilmeleri ifadesine yer vererek kanuni idare ilkesini ifade etmektedir.

1.1.3. Hukuki Güvenlik İlkesinin Tarihsel Gelişimi

Kimi yazarlar hukuki güvenlik ilkesi kavramının geçmişini “hukuki güvenlik ve adalet tartışması” kapsamında Roma hukuku dönemine kadar götürmektedir.²⁵ Roma hukukunda hukuki güvenlik kavramı; ilk olarak hakkın haksızlıkla yaptığı mücadeleyi kesinlikle kazanacağını sonra hukukun ne olduğunun hukuk düzeninin kesinlikle bilinmesini, belli, somut bir olayın doğuracağı hukuki sonuçların önceden bilinmesini ifade eder.²⁶

Bu konuda da farklı görüşler bulunmakla birlikte bazı yazarlar, hukuki güvenlik ilkesi kavramının Avrupa'daki ortaya çıkışını 19. yüzyılın başları veya ortaları olarak gösterirlerken, Alman hukukunda kavram şeklinde ortaya çıkışını ilk kez “rechtssicherheit” olarak 19. yüzyılın başları ya da ortaları olarak göstermişlerdir. Alman doktrininde bu konuyla alakalı esas kaynaklar geçen yüzyılın başlarında yazılmaya başlandığından dolayı “hukuki güvenlik ilkesi” kavramsal olarak ilk kez 20. yüzyılın başlarında Almanya'da ortaya çıkarken Türk hukuk doktrininde ise bu ilke kavram olarak ilk defa 1935 yılında Honig tarafından kullanılmıştır.²⁷

1940 yılında da Velidedeoğlu, kitabında “hukuki emniyet” olarak da ifade edilen hukuki güvenlik kavramına yer vererek bunun kanunlaştırma hareketinin önemli etkilerinden birisi olduğunu ifade etmiştir.²⁸ 1948 yılında Schwarz, kitabında tüm hukuki olaylar ile yargısal kararlarda yalnızca genel kuralların kullanımını hukuki güvenlik kavramıyla ilişkilendirmiştir.²⁹

---

²⁵ Bkz. KÖKÜSARI, s.33.

²⁶ Fritz SCHULZ, “Roma Hukukunun Bir Prensipleri: Emniyet (Prinzipien des röm'schen Recht)”, çev. Belgin ERDOĞMUŞ, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, s.603.

²⁷ KÖKÜSARI, s.35.

²⁸ Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU, *Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat*, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1. Baskı, 1940), s.39.

²⁹ Andreas B. SCHWARZ, *Borçlar Hukuku Dersleri, Cilt I*, çev. Bülend DAVRAN, (İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1948), s.342.

1966 yılında Çağıl, kitabında hukukun adalete hizmet eden bir insani yaşam kuralı olduğundan dolayı hukuki güvenlik kavramı fonksiyonunun ortaya çıktığını ifade etmiştir.³⁰ 1968 yılında Azrak, makalesinde hukuki güvenliği kavram şeklinde kullanarak yargı kararlarında mutlaklığın bu ilkeyle sağlanacağını belirtmiştir.³¹ Diğer taraftan 1969 yılında Kubalı, hak ve hürriyetlerin kullanımında kanun koyucunun getirdiği sınırların hukuki güvenlik ilkesi kavramıyla bağdaştığını belirtmiştir.³²

1974 yılında ise kitabında hukuk devletinin yurttaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlet olduğunu belirterek “hukuk güvenliği” kavramına yer vermiştir.³³

Türk hukukunda yer alan kararlarda hukuk güvenliği ilkesi ilk olarak 1983 yılında Yargıtay kararında “hukuk emniyeti” şeklinde yer alırken,³⁴ Danıştay kararında ilk defa 1984 yılında “hukuki güvenlik” olarak yer almıştır.³⁵

1.2. Hukuk Devleti İlkesi

1.2.1. 1982 Anayasası’nda Hukuk Devleti İlkesi

Anayasanın 2. maddesinde yer alan “Cumhuriyetin nitelikleri” arasında kabul edilen hukuk devleti, bütün modern demokratik rejimlerin ana niteliklerinden birini oluşturmaktadır.³⁶ Devletin görev ve amaçları arasında “hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak” engelleri ortadan kaldırmakta vardır. Hukuk devleti

---

³⁰ Orhan Münir ÇAĞIL, *Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş (Hukuk Başlangıcı Dersleri)*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1. Baskı, 1966), s.24.

³¹ Ülkü AZRAK, “Yargı ve İdare”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt.34 Sayı:1-4*, (1968), s.134.

³² Hüseyin Nail KUBALI, *Anayasa Hukuku Dersleri*, (İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1969), s.158.

³³ Mümtaz SOYSAL, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, (İstanbul: Gerçek Bu Yayınevi, 2. Baskı, 1974), s.183.

³⁴ Yargıtay, KT. 19.01.1983, E. 1979/4-1771, K. 1983/13: “*Hakim bilhassa mukaddem kararlarla bağlı değildir, çünkü sabit içtihatlar hukuki emniyeti çoğaltır ise de değişmeyen bir tatbikat, hukuki hayatın ilerlemesine mani olur.*” (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 01.10.2019).

³⁵ Danıştay, 4. D, KT. 13.03.1984, E. 1983/1913, K. 1984/1033: “*Mükellef kurum ile ... Otelcilik A.Ş. arasında imzalanan Bakanlar Kurulunca onaylanan sözleşme gereği ... Otelince yurt dışında yaptırılan hizmetler karşılığı milli pazarlama payı adıyla ödenen masrafların ödemesi devletin koruculuğu ve güvencesi altındadır. Bu masraflar vergi matrahından düşülmesini önleyecek yorumlar iç ve dış ekonomik ilişkilerde gerekli olan hukuki güvenliğini zedeleyici niteliktedir.*” (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 03.10.2019).

³⁶ ÖZBUDUN, s.124.

ilkesinin dayanakları, demokratik bağımsızlık, kuvvetler ayrılığı ve eşitliktir.³⁷ Hangi seviyede olduğuna bakılmaksızın, devlete ait olan herhangi bir resmi kuruluş, mevki ve kişi, mevcut olan hukuk kurallarının dışına çıkamaz, bu kuralların dışında hareket edemez ve işlem gerçekleştiremez.³⁸ Hukuk devletini, bir cümle ile ifade etmek gerekirse, hukukun üstün olduğu ve hukuka bağlı bir devlettir.³⁹ Bu hukuka bağlılığı yerine getirecek işleyiş ise devletin hareket ve işlemlerinin yargının kontrolünde olmasıdır.⁴⁰ Devletin gerçek anlamda hukuk devleti sayılabilmesi için güçler ayrılığı ilkesi uyarınca yasama, yürütme ve yargının hukuka tabi tutulması gerekir.⁴¹

Hukuk devleti ilkesinin belirtileri kuralların dizilişinde de kendini göstermektedir. Söz konusu belirtilerin başında anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi gelmektedir. Bir normlar hiyerarşisi vardır.⁴² Devlet organları içinde üstünlük sıralaması öngörmeyen ve “üstünlüğün ancak anayasa ve kanunlarda bulunduğu” şeklinde başlangıç kısmının 4. paragrafında düzenleme yapan Anayasa, hukuk devletini hukukun üstünlüğü anlamında anayasal bir kurum ve ilke olarak düzenlemiştir.⁴³ Anayasanın 11. maddesine göre, “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.” Anayasanın başlangıç kısmındaki 3. paragrafına göre, egemenliği “millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı” hükmü, anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğünün açık bir şekilde ele alınan bir başka anlatımıdır.⁴⁴ Anayasanın 81. maddesinde milletvekilleri ve 103. maddesinde Cumhurbaşkanı “hukukun üstünlüğüne”

---

³⁷ Bülent TANÖR / Necmi YÜZBAŞIOĞLU, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayınevi, 18. Baskı, 2019), s.114.

³⁸ KABOĞLU, s.18-19.

³⁹ R. Cengiz DERDİMAN, *İdare Hukuku*, (Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 3. Baskı, 2010), s.43.

⁴⁰ ÖZBUDUN, s.124.

⁴¹ Mustafa TİFTİK / Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI, *Temel Hukuk Bilgisi*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Baskı, 2015), s.46.

⁴² TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s.115.

⁴³ DERDİMAN, *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, s.186.

⁴⁴ DERDİMAN, *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, s.186.

bağlı kalacağına ant içerler. Bu hükümlerde hukukun üstünlüğü kavramı, hukuk devleti kavramı anlamında ele alınmıştır.⁴⁵

1.2.2. Doktrinde Hukuk Devleti

Hukuk devletinin modern demokrasinin önemli adımlarından birisi olduğuna şüphe yoktur. Kişilerin kendilerini korkmadan geliştirebilmesi ve idareye güven duymaları yalnızca hukuki güvenliğin olduğu bir hukuk devleti düzeninde mümkün olacaktır.⁴⁶

Hukuk devleti kavramı; Erdoğan'a göre,

Hukuk devleti ilkesi hukuka bağlı, hukuk çerçevesinde hareket eden devleti ifade eder. Buna göre, devletin her türlü faaliyeti hukukun sınırları içinde kalmalı, bütün iş ve işlemleri hukuka uygun olmalıdır.⁴⁷

Gözler ve Kaplan'a göre,

Hukuk devleti, en kısa tanımıyla, faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, vatandaşlarına hukuki güvenlik sağlayan devlet demektir.⁴⁸

Kaboğlu'na göre,

Yürürlüğe konmuş olan hukuk kurallarının bilindiği ve kurallara saygının hukuki yaptırımlarla güvence altına alındığı bir sistemdir.⁴⁹

Günday'a göre,

Hukuk devleti yalnızca kişilerin kabul etmesi gereken kuralları oluşturan bir devlet olmayıp, bununla birlikte oluşturduğu hukuk kurallarına kendisinin de uyması gerektiğini bilen bir devlettir.⁵⁰

Tanör'e göre,

Hukuk devleti, devletin hukuka bağlı olması, hukuk üzerine kurulu olması, hukuk tarafından yönetilmesi, bütün eylem ve işlemlerin yargı denetimine tabi olması. Bu

---

⁴⁵ TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s.115.

⁴⁶ ÖZBUDUN, s.124.

⁴⁷ Mustafa ERDOĞAN, *Anayasal Demokrasi*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 12. Baskı, 2015), s.117.

⁴⁸ Kemal GÖZLER / Gürsel KAPLAN, *İdare Hukuku Dersleri*, (Bursa: Ekin Yayıncılık, 21. Baskı, 2019), s.61.

⁴⁹ KABOĞLU, s.18.

⁵⁰ GÜNDAY, s.39.

denetimin işleyebilmesinin yargı bağımsızlığı ve güvencelerine bağlı olduğu açıktır. Amaç, hukuki istikrar ve güvenliğin sağlanmasıdır.⁵¹

Doktrindeki görüşlere dayanarak hukuk devleti, devlet ile birlikte kişilerinde var olan hukuk kurallarına bağlı olmasını, devletin yerine getirdiği eylem ve işlemlerin hukuka uygun olmasını ifade etmektedir. Bu tanımlara göre doktrindeki yazarlar arasında bir fikir birliği söz konusudur.

1.2.3. İçtihatlarda Hukuk Devleti

Hukuk devleti anlayışının hakim olduğu devletlerde, idare edenlerin, insan hak ve hürriyetlerine, fertlerin odak noktası olduğuna, hukukun tüm ilkelerine saygıyı temel kabul etmeleri esastır. Aslında bu ilkeler, demokratik rejim olmanın da ana unsurlarıdır.⁵²

Anayasa Mahkemesi norm denetimini “anayasaya uygunluk” bakımından yaparken, uygunluğun ilk ölçütü yürürlükte olan Anayasa’dır. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi inceleme yaptığı normların ilk önce anayasal kurallara ve ilkelere uygunluğuna bakacaktır. Anayasal ilkelerin başında, Anayasanın 2. maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri içerisinde yer alan “hukuk devleti”, “insan haklarına saygı”, “demokratik devlet”, “laik devlet” ve “sosyal devlet” ilkeleri gelmektedir.⁵³ Türk Anayasa Mahkemesi içtihadı ve 1982 Anayasası’nın yanında, insan haklarına ilişkin bildiri ve sözleşmelerin, hukukun genel ilkelerinin, Atatürk ilke ve inkılaplarının da ölçü norm şeklinde kullanılmasıyla bir “anayasallık bloku” meydana gelmiştir.⁵⁴

Anayasa Mahkemesi, vermiş olduğu kararlarında, İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi gibi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ni de tek başına bağımsız ölçü norm şeklinde kullanmamış, anayasa hükümlerine destek ölçü norm şeklinde kullanmıştır. Anayasa Mahkemesinin, uluslararası antlaşmaları ve bunların içerisinde özellikle İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ni bu zamana kadar, anayasaya uygunluk denetiminde tek

---

⁵¹ Bülent TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 21. Baskı, 2011), s.393.

⁵² Atilla ÖZER, *Türk Anayasa Hukuku Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1. Baskı, 2012), s.28.

⁵³ ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s.312.

⁵⁴ TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s.526.

başına bağımsız ölçü norm şeklinde kullanmaması, Anayasanın 2. maddesiyle, genellikle hukuk devleti ilkesine ve insan haklarına gönderme yapmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, insan hakları ile ilgili sözleşme veya bildirimlere aykırı olan denetim konusu kural, aynı anda Anayasanın 2. maddesindeki, Cumhuriyetin niteliklerinden, “insan haklarına saygılı devlet” veya “hukuk devleti” ilkelerine de aykırı düşmektedir.⁵⁵

Hukukun genel ilkeleri, çoğunlukla anayasada yer almayan fakat, uygulama açısından evrensel nitelikli bir “ölçü norm” ifade etmektedir. Eşitlik ve sosyal adalet, iyi niyet, hakkaniyet, ahde vefa, onurlu bir hayat sürdürme, sözleşmelere bağlılık ilkeleri hukukun genel ilkeleri arasındadır. Bu ilkeler, Anayasanın ruhuna ya da lafzına uygunluk şartıyla “anayasallık bloku” meydana getirmektedirler ve Türkiye’de de Anayasa Mahkemesi kararı esnasında ölçü norm şeklinde temel alınmaktadır.⁵⁶

Anayasa hukukunda “anayasallık bloku” kavramı yerine aynı anlama gelen “referans normlar” ya da “ölçü normlar” kavramlarına yer verilebilir. Bu kavramlarla anlatılmak istenen, anayasaya uygunluk denetiminde denetleme yapılan kanunun kendilerine uygun olup olmadığının araştırıldığı anayasal değerdeki normlardır.⁵⁷ “Anayasallık bloku” kavramı, ilk kez ölçü normların oldukça fazla olduğu Fransa’da yer almış; Türkiye’de de anayasa hukukçularının çoğu bu kavramı benimsemiştir.⁵⁸

Anayasa Mahkemesi, anayasaya uygunluk denetimi yaparken hukuk devleti ilkesini, çok geniş bir şekilde “ölçü norm” olarak kullanmakta, bunu yaparken hukuk devletini tanımlamaktadır.⁵⁹ Anayasa Mahkemesi kararlarına baktığımızda, Anayasa Mahkemesinin “eşitlik ilkesi” ve “hukuk devleti” ilkesini en çok ölçü norm olarak kullandığını görürüz.⁶⁰ Anayasa Mahkemesini kararına göre,

Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu sayan ve bütün faaliyetlerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan bir devlet olmak gerekir. Hukuk devletinde kanun koyucu organ da dahil olmak üzere, devletin bütün organları üstünde hukukun mutlak bir

⁵⁵ TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s.530-531.

⁵⁶ DİRDİMAN, *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, s.197.

⁵⁷ Kemal GÖZLER, “Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloğuna İhtiyaç Var mıdır?”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:55, Sayı:3, (2000), s.82.

⁵⁸ TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s.524.

⁵⁹ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.100.

⁶⁰ Necmi YÜZBAŞIOĞLU, *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1993), s.191.

hakimiyeti haiz olması, kanun koyucunun yasama faaliyetlerinde kendisini her zaman Anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması lazımdır. Zira kanunun da üstünde kanun koyucunun bozamayacağı temel hukuk prensipleri ve Anayasa vardır ve kanun koyucu bunlardan uzaklaştığı takdirde meşru olmayan bir tasarrufta bulunmuş olur.⁶¹

Anayasa Mahkemesi, içtihat haline getirmiş olduğu hukuk devleti tanımında, hukukilik ve kanunilik ayrımını da yaparak, idarenin bütün işlemlerinin yargı denetimine bağlı olduğu, temel hak ve hürriyetleri koruma altına alan, anayasa ve hukukun temel ilkelerinin en başta olduğu modern ve geniş hukuk devleti anlayışı oluşturmaktadır.⁶²

Anayasa Mahkemesine göre,

Yargı denetimi unsuru, hukuk devleti ilkesinin diğer öğelerinin güvencesini oluşturan temel öğedir. Çünkü, insan haklarına saygılı olmayan ve davranışlarında hukuka ve Anayasa'ya uymayan bir yönetimi bu tutumundan caydıran ve onu meşruluk ve hukukilik sınırı içinde kalmak zorunda bırakan güç, yargı denetimi gücü ve ilkesidir.⁶³

Anayasa Mahkemesine göre,

Hukuk devleti, her eylem ve işlemi hukuka uygun, insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaştığında geçersiz kalacağını bilen devlettir.⁶⁴

Danıştay da Anayasa Mahkemesine paralel olarak bir tanımlama yapmış, hukuk devleti ilkesinin içeriğini belirlerken devlete, hukuk devleti niteliğini ve güvencesini sağlayan temel noktanın yargısal denetim olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁵

1.2.4. Hukuk Devleti İlkesinin Hukuki Güvenlik İlkesi ile İlişkisi

Kişilerin hukukun korumasında olması ve bunun getirdiği güven ve huzur hissi ile yaşamlarını sürdürmeleri sosyal yaşam bakımından önemlidir.⁶⁶ Buna göre hukuki güvenlik ilkesi hukukun uygulanmasında ortaya çıkacak belirsizliklerin ortadan

---

⁶¹ AYM, KT. 11.10.1963, E. 1963/124, K. 1963/243, (YÜZBAŞIOĞLU, *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku*, s.191).

⁶² YÜZBAŞIOĞLU, *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku*, s.191-192.

⁶³ AYM, KT. 25.05.1976, E. 1976/1, K. 1976/28, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 03.11.2019).

⁶⁴ AYM, KT. 27.03.1986, E. 1985/31, K. 1986/11, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 25.12.2021).

⁶⁵ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.101.

⁶⁶ YILMAZ, “*Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik*”, s.37.

kaldırılmasını veya azaltılmasını amaçlar ve idare ile idare edilenler arasındaki hukuki ilişkilerde olması mümkün olan belirsizliklerin önlenmesi ve kaldırılmasını sağlayan bir kuraldır.⁶⁷ Bu bağlamda hukuk devletinin bir anlam ifade edebilmesi için ülkedeki hakim hukukun, devlete karşı da idare edilenlere hukuk güvenliğini sağlamasıyla⁶⁸ hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi arasında iç içe geçmiş bir ilişkinin söz konusu olduğu söylenebilir.⁶⁹

Anayasa Mahkemesi, kararlarının çoğunda hukuki güvenlik ilkesi ile hukuk devletini bir arada değerlendirdiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesine göre,

Kişi ve kuruluşların devlete güven duymaları, maddi ve manevi varlıklarını korkusuzca geliştirebilmeleri, temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri ancak hukuk güvenliği ve üstünlüğü sağlandığı bir hukuk devleti düzeninde gerçekleştirilebilir. Hukuk güvenliği ilkesi ise herkesin bağlı olacağı hukuk kurallarını önceden bilmesi, tutum ve davranışlarını buna göre düzene sokabilmesidir. Hukuk güvenliği ilkesi, akşam yatağına Anayasa Mahkemesi üyesi olarak yatan kişinin sabahleyin uykusundan, yargı organının teşkilat ve görevlerini yeniden düzenliyoruz görüntüsü altında ‘Adalet Bakanlığı Müşaviri’ olarak uyandırılmamasını; ertesi gün de eline Digor Hakimliğine atandığına ilişkin atama belgesi verilmemesini gerekli kılar.⁷⁰

Anayasa Mahkemesi, hukuk devleti ile hukuki güvenlik ilkesini iç içe geçecek şekilde yorumlamış, iki kavramında gereğinin devlete güven duymaları olduğunu vurgulamıştır.

1.3. Hukuk Devleti ile Hukuki Güvenlik İlkelerinin Tarihsel Gelişimi

Hukuki güvenlik ilkesi hukuk devletinin alt ilkesi olup, bu iki ilkenin tarihsel gelişiminin ortak olduğu söylenebilir.

1.3.1. Karşılaştırmalı Hukukta

Hukuk devleti günümüzde evrensel bir anlam ifade etse de tarihsel gelişim açısından çeşitli devletlerde çeşitli şekillerde kabul edilip, gelişen bir ilkedir.⁷¹ Hukuk

---

⁶⁷ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.92.

⁶⁸ Turgut TAN, *İdare Hukuku*, (Ankara: Turhan Yayınevi, 7. Baskı, 2018), s.28.

⁶⁹ YILMAZ, “*Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik*”, s.37.

⁷⁰ AYM, KT. 11.10.2012, E. 2011/147, K. 2012/152, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 08.10.2019).

⁷¹ Berk YILMAZ, “*Hukuk Devleti İlkesi Çerçevesinde İdari Yargı Kararlarının Uygulanması*”, (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021), s.23.

devleti kavramı önce Almanya’da ortaya çıkmış, ancak Fransa’da geliştirilmiş bir kavramdır.⁷² Hukuk devleti zaman içerisinde birtakım devlet sistemlerinde yer alarak pozitif hukukta kendine yer edinmiş ve sonunda bütün dünyada büyüyen bir anlayış haline gelmiştir.⁷³

1.3.1.1. Magna Carta

“Magna Carta”⁷⁴ Latince “Büyük Sözleşme” ya da “Magna Carta Libertatum” Latince “Büyük Özgürlükler Sözleşmesi” adıyla bilinmektedir. 1215 yılında kabul edilen Magna Carta 63 maddeden meydana gelen bir İngiliz sözleşmesidir. Toprak sahibi feodal beylerin dönemin şartlarından ve kralın davranışlarından hoşnut olmamaları nedeniyle krala karşı ayaklanma başlatıp, kralı yenilgiye uğratarak isteklerini kabul ettirmiş ve Magna Carta adıyla bir sözleşme oluşturulmuştur. Bu Sözleşme kralın yetkilerini sınırlayan, kanunların kralın kendi istek ve arzularından daha üstün olduğunu kabul etmesini ve kanunlara aykırı davranmamasını zorunlu kılmıştır.

Magna Carta⁷⁵, toprak sahibi feodal beyler ile kilisenin adına kralın yetkilerini sınırlayarak egemen olan güçler arasında bir denge kurulmasını ve kralın kilisenin sonsuza dek özgür olduğunu kabul etmesini içermektedir. Magna Carta’nın 39. maddesine göre,

Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz.

Bu madde ile hukuka bağlılığın yanı sıra günümüzde hala geçerliliğini koruyan ve büyük öneme sahip olan hukukun üstünlüğü ilkesinden yararlanılmaktadır. Hukuka bağlılık ve hukukun üstünlüğü ilkesi hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi ile de yakından ilişkilidir. Hukuka bağlılık hukuk kurallarının dışına çıkılmamasını sağlarken hukukun üstünlüğünün sağlanması hiçbir keyfi karara yer verilmemesine neden

---

⁷² KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, s.61.

⁷³ YILMAZ, “*Hukuk Devleti İlkesi Çerçevesinde İdari Yargı Kararlarının Uygulanması*”, s.23.

⁷⁴ “Magna Carta Libertatum Büyük Özgürlükler Sözleşmesi”, T.C. İstanbul Barosu, (<https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-2.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2022).

⁷⁵ “Magna Carta Libertatum Büyük Özgürlükler Sözleşmesi”, T.C. İstanbul Barosu, (<https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-2.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2022).

olacaktır. Magna Carta'nın 40. maddesine göre, "Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz." Burada kişilerin hakları korunmuş, adalet anlayışı korunarak herkese adalet sağlamak amaçlanmıştır. Bu durum hukuk devleti ilkesiyle birlikte hukuki güvenlik ilkesi ile de birebir örtüşür. Çünkü hukuk devletinin temeli adaleti sağlamak, tüm kişilerin bu adaletten faydalanmasıdır. Magna Carta'nın 39. ve 40. maddelerine göre, özgür sayılan kişilerin hak ve hürriyetleri korunmuş, ülkedeki var olan kanunlara göre yargılama yapılmadan bir kişinin yargılanamayacağı ifade edilmiştir. Böylece hukuk devleti ilkesinin tam anlamıyla olmasa bile, bu metinde yer aldığını söylemek mümkündür. Magna Carta'nın 45. maddesine göre, "Krallığın yasalarını bilmeyen ve bu yasalara tümüyle uyacağına kanaat getirmediğimiz kişileri hakim, vali, şerif ya da sınırlı yetkili hakim olarak atamayacağız." Hukuk devleti içerisinde de var olan hukuk kurallarına hem kişilerin, hem de devletin uyması zorunlu kılınmıştır. Bu madde ile dönemin güvenliğini sağlayan kişilerin hukuk kurallarına uyması zorunlu kılınmıştır. Bu maddelere dayanarak Magna Carta anayasal bir belge olarak değerlendirilebilir.

Magna Carta'ya asıl değerini kazandıran iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birinci özelliği, öteki Ortaçağ fermanları gibi belli bir kesimden oluşan zümrelerin, soylu kişilerin, kilisenin veya tacirin değil, krallıkta bulunan tüm özgür kişilerinin hak ve hürriyetlerinin olduğunu kabul etmesidir. İkinci özelliği ise sözleşmenin kralın da kabul edilen hak ve hürriyetler içerisinde bağlı olduğunu doğrulamasıdır.⁷⁶

1215 tarihinde bir araya gelen meclisin; baronlar, şövalyeler ve şehir temsilcilerinden oluşması nedeniyle "model parlamento"yu meydana getirdikleri belirtilmektedir.⁷⁷ Böylelikle Magna Carta hukukun üstünlüğü düşüncesinin yerleşmesinde yardımcı olan ilk temel taşı olarak önemli bir değer kazanmakta, İngiltere'de ve tüm dünyada hukuk devleti düşüncesinin tarihi lideri olmaktadır.⁷⁸

Magna Carta, hukuk devleti gerekleri olan kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, idarenin mali sorumluluğu, mahkemelerin bağımsızlığı ve kanuni

---

⁷⁶ Ersan İLAL, "Magna Carta", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt:34, Sayı:1-4, (1968), s.210.

⁷⁷ Ömer Faruk YAMAN, "İnsan Hakları Perspektifinden Medine Vesikası ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması", (Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2015), s.34.

⁷⁸ İLAL, s.211.

hakim güvencesi, kanuni idare ilkesi ve idarenin yargısal denetimi ilkelerini tam olarak içermese de adalet anlayışı, hukuka bağlılık ve hukukun üstünlüğü gibi önemli ilkeleri içermesi açısından hukuk devletinin gelişiminin yanında hukuki güvenlik ilkesi açısından da önemli bir yere sahiptir.

1.3.1.2. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

Uluslararası hukukta insan hakları alanında atılan ilk adım, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu belgeyle, o tarihe kadar önemsenmeyen insan hak ve hürriyetleri tanınmış ve bunlar kanunlarda yer almıştır.⁷⁹ Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, ulusal bir belge olmasının yanında, içeriği açısından yalnızca 16. ve 17. yüzyıl sonu Fransız yurttaşlarına değil tüm kişiler için geçerli olabilecek ilkeleri kapsadığından, evrensel bir belge niteliği taşımaktadır.⁸⁰

Fransız devrimcileri söz konusu bildiriye, doğal haklar doktrinini belirterek, insanların “doğal, başkalarına devredilemez, zaman aşımına uğramaz, kutsal” haklarının bulunduğunu belirtmişlerdir. Bildiriye, kişi, toplumun ana ögesi ve hedefi şeklinde belirtilmiştir. Daha “Başlangıç” bölümünde kişi haklarının önemi belirtilerek, o zamana kadar meydana gelen bütün felaketlerin nedeninin belirtilen haklara gereken özen ve dikkatin verilmemesi olduğunu belirtilmiştir.⁸¹ Söz konusu durum hukuk devleti anlayışının hem sınırlı iktidar ilkesi, hem de temel hak ve hürriyetlerin korunması ve kişiler arasında kurulması gereken sosyal ve hukuki eşitliğin gelişiminde büyük oranda katkı sağlamıştır.⁸²

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, hukuk devleti gerekleri içerisinde yer alan temel hak ve hürriyetlerin koruma altına alınması ilkesini dönemin şartlarına uygun olacak şekilde yer vermiştir. Kişiye ve kişi haklarına verdiği önem, doğal haklar doktrinine dayanarak kişilerin ne gibi haklarının bulunduğunun belirtilmesi hukuki

⁷⁹ İlhan AKBULUT, “İnsan Hakları”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt:12, Sayı:1-3, (1991), s.2.

⁸⁰ Jale CİVELEK, “1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt:9, Sayı:1, (1989), s.2.

⁸¹ Özlem KOÇ, “Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi ve 1982 Anayasası”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2019), s.8.

⁸² Selim ÇIN, “Demokratik Hukuk Devleti ve Siyasal İktidarların Aykırı Uygulamaları”, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2019), s.50.

güvenlik ilkesi açısından oldukça önemlidir. Hukuk devletinin diğer gerekleri için ise herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

1.3.1.3. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

İnsan hak ve hürriyetleri ile ilgili ilk belge olma özelliği taşıyan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 10.12.1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından kabul edilmiştir.⁸³

Bildiri, önsöz ve 30 maddeden meydana gelen bir belge olmasıyla, modern demokrasiye uygun fikirlerin bir sentezi ve uzlaşmasıdır. Bu bildiri klasik, negatif hakların yanında, sosyal ve ekonomik haklara da yer verilmiş olup, klasik görüşler ile toplumcu görüş uzlaştırılmak istenmiştir.⁸⁴ Bildiri, insan haklarının korunması, devletlerin insan hakları hususunda sınırlandırılması ve adalet ile hukuk ilkeleri bakımından bir çerçeve özelliği taşıması itibarıyla hukuk devletinin gelişimi bakımından sadece bir devlet düzeyinde olmayıp uluslararası düzeyde ortaya konmuş bir belge olması ve bu belgenin birçok devlet tarafından kabul edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, insan hak ve hürriyetleri temel alınarak meydana getirilmiş; insan onurunu koruma hedefiyle kişilerin devlete karşı korunmasını sağlamayı hedefleyen bir bildiridir.⁸⁵

Dünya çapında önemli bir metin niteliğinde olan Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nin bir sözleşme özelliği bulunmamaktadır. İnsan haklarının milletlerarası alanda korunması amacıyla düzenlenerek bu bakımından takip edilecek yolu göstermektedir.⁸⁶

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile birlikte hukuk devleti fikrinin de evrensel norm olarak kabul edilmesinin yanında insan hakları da hukuk devletinin temelini oluşturan bir öz şeklinde kabul edilmiştir. Böylelikle hukuk devleti fikri yalnızca

---

⁸³ Rona AYBAY, *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, (Ankara: Şen Matbaa, 2006), s.5.

⁸⁴ CİVELEK, s.6.

⁸⁵ ÇİN, s.52.

⁸⁶ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Yönetim Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 21. Baskı, 2004), s.479.

devletlerin kendi iç meselesini ilgilendiren bir konu olmanın yanında daha çok uluslararası toplumu ilgilendiren bir özellik taşımaya başlamıştır.⁸⁷

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, hukuki güvenlik ilkesinin de büyük önem verdiği kişiye, kişi haklarına, devletin insan hakları konusunda kısıtlanmasına, insan onurunu en öne koyulmasına önem vermiştir.

1.3.1.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan haklarının evrensel düzeyde tanınması ve insan hakları ile temel hürriyetlerin korunması için 59 madde ve ek protokollerden oluşacak şekilde 04.11.1950 tarihinde Roma'da ilgili taraflarca imzalanmıştır.⁸⁸

Bu Sözleşme taraf olan on devletin 03.10.1953 tarihinde sözleşmeyi kabul etmesi şartıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de 04.11.1950 tarihinde imzalanan bu sözleşme, 18.05.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁹

İnsan hak ve hürriyetleri konusunda birçok kuralı bulunmaktadır. Hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi bakımından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesine göre,

Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.

İlgili tarafların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan maddelere uyması için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Bu hükümle hukuk devleti gerekleri içerisinde yer alan mahkemelerin bağımsızlığı ilkesine yer verilmiştir. Hukuki güvenlik ilkesi açısından adil yargılanma oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü kişiler yargılama konusunda bağımsız, adil, tarafsız bir yargı görmek isterler. Bu durum kişilerin yargıya güven duymasını sağlar.⁹⁰

---

⁸⁷ ÇİN, s.52.

⁸⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, Erişim Tarihi: 08.04.2022).

⁸⁹ KOÇ, s.10.

⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, Erişim Tarihi: 08.04.2022).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesine göre,

Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesine göre, “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir.” Bu hükümlerle hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan temel hak ve hürriyetlerin koruma altına alınması ilkesine yer verilmiştir. Hem hukuk devleti, hem de hukuki güvenlik ilkesi bakımından temel hak ve hürriyetlerin önemli olmasının yanında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, temel hak ve hürriyetlere oldukça önem vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 18. maddesine göre, “Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörülükleri amaç dışında uygulanamaz.” Bu denetim sistemi olmadığında kişi haklarının bir önemi olmayacağı varsayımıyla ilk defa milletlerarası düzeyde yargısal bir denetim ve inanç sistemi yaratılmıştır.⁹¹ Bu hükümle temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının dayanağı ele alınarak insan hakların korunması güçlendirilmiştir.

Fransız devrimiyle oluşan ve idari denetimin güç kazanmasıyla, hukukun birbirine bağlı normlar hiyerarşisi şeklindeki yeni yapısı, 19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başında, “hukuk devleti” kavramı ile sistemleştirilmiştir.⁹²

1.3.2. Türk Hukukunda

Türkiye’de hukuk devleti düşüncesi Senedi İttifak’la başlamış, Tanzimat Fermanı ve Kanuni Esasi’yle sürmüştür. Ancak hukuk devleti anlayışı, tam olarak Cumhuriyet döneminde benimsenmiş, siyasi özgürlükçü demokrasi düzenine geçildikten sonra gittikçe yayılarak hukuk ve siyaset alanlarının temel anlayışlarından

---

⁹¹ Necmi YÜZBAŞIOĞLU, “Avrupa İnsan Hakları Hukukunun Niteliği ve Türk Hukuk Düzenindeki Yeri Üzerine,” *AÜSBF. İnsan Hakları Merkezi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, (1994), s.26-27

⁹² Veli SADIÇ, “*Hukuk Devleti İlkesi ve İdarenin Yargı Denetimi Dışında Bırakılan İşlemleri*”, (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bolu, 2017), s.14.

biri olmuştur.⁹³ Bu oluşumlar zamanla değişiklik göstermiş ve günümüzde geçerli olan 1982 Anayasası'na kadar gelmiştir.

1.3.2.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti, monarşik bir devlettir.⁹⁴ Padişahın yetkilerinin sınırsız olmasının yanında bu yetkileri sınırlandıracak hukuk kuralları ve bu hukuk kurallarının uygulanmasını sağlayacak bir sistem yoktu. Devletin sahip olduğu yetkilerin hepsi padişahta toplanmıştı.⁹⁵ Padişahın bu yetkileri kullanmasına başta sadrazam olmak üzere, vezirlerin, şeyhülislamın ve sadrazamla vezirlerden oluşan Divanı Hümayunun yardımı oldukça fazladır.⁹⁶ Devlet teokratik bir yapı gösteriyordu.⁹⁷

Osmanlı padişahları, ülke üzerindeki egemenliklerini, tanrının iradesine dayandırmışlardır.⁹⁸ Fakat padişahın yetkileri bir taraftan toplumun ihtiyacına tam anlamıyla cevap verememesine rağmen “şer’i hukuk”, diğer taraftan da padişahlar tarafından çıkarılan kanunlarla, milli bir özellik gösteren örf ve adet kurallarından meydana gelen “örfi hukuk” kurallarıyla kısıtlanmıştır.⁹⁹

Türk anayasal gelişmelerinin, genel olarak 1808 tarihli Senedi İttifak ile başladığı kabul edilmektedir. Bunun nedeni ise siyasi iktidarın ilk kez Senedi İttifak ile sınırlandırılmasıdır. Bununla birlikte hem Senedi İttifaktan önce, hem de sonra oluşturulan yenileşme belgeleri, raporları ve girişimleri anayasal belgeler içerisinde değerlendirilebilir.¹⁰⁰

---

⁹³ Tahsin Bekir BALTA, *İdare Hukukuna Giriş I*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1970), s.61-62.

⁹⁴ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 14. Baskı, 2006), s.104.

⁹⁵ ÖZBUDUN, s.23.

⁹⁶ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.104.

⁹⁷ Özgür BAYOĞLU, “*Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi*”, (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla, 2007), s.86.

⁹⁸ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.104.

⁹⁹ BAYOĞLU, s.86.

¹⁰⁰ DİRDİMAN, *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, s.74.

1.3.2.2. Senedi İttifak

Senedi İttifak 1808 yılında ayan temsilcileri ile merkezi hükümetin temsilcileri arasında kabul edilerek imzalanan bir belgedir.¹⁰¹ Türk hukukunda hukuk devletinin düşüncesinin, merkezi iktidarın, kendi gücünü bir başkasıyla paylaşması sonucu veren Senedi İttifak ile başladığı söylenebilir.¹⁰²

Senedi İttifak, hem padişahın yetkilerini sınırlayan, hem de ayana yetkiler vererek bu yetkileri padişaha kabul ettiren bir belgedir.¹⁰³ Senedi İttifak'ta bulunan yedi koşulla ayan padişaha bağlılık, padişah da ayana güvenlik vaat etmekteydi. Böylelikle hükümetin ve padişahın iradesinin üzerinde bir hukuk kuralı meydana çıkarılmaktaydı.¹⁰⁴ Senedi İttifak'ta devlet işlerine sadece resmi görevli olan memurların karışabileceği, sadrazamın yönetime katılıp, sorumlu kişi olacağı belirtilmiştir. Senedi İttifak, bu özelliği ilginç bir anayasal metin olmanın yanında, bu hükümlerin uygulanmasını sağlayan bir mekanizma ortaya koymamıştır.¹⁰⁵

Senedi İttifak genel olarak, sadrazamın keyfi işlemlerinin önlenmesini, hukuka aykırı işlemler yapmamasını, “fukara ve reaya”nın korunmasını, “fukara ve reayanın” vergilendirilmesinde ölçülü olunmasını, suç işlenmesi halinde bir soruşturma yapmadan ceza verilmemesini içermektedir.¹⁰⁶

Senedi İttifak'ın hukuk devleti açısından önemi; padişahın otoritesinin ilk kez sarsılmış ve kısıtlanmış olmasıdır. Senedi İttifak her ne kadar hukuk devleti ilkesinin temellerini oluştursa da yaptırım olarak belli bir ceza belirlenmemiş, kurallara uyulmamasının karşılığında da dini ve ahlaki yaptırımlar uygulanmıştır.¹⁰⁷

Senedi İttifak, hukuk devleti gerekleri açısından herhangi bir ilkeyi içermese de oluşturulan koşullar bir hukuk kuralı olarak görülerek hukuk devletinin hukuk

---

¹⁰¹ ÖZBUDUN, s.23.

¹⁰² BAYOĞLU, s.85.

¹⁰³ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.107-108.

¹⁰⁴ BAYOĞLU, s.87.

¹⁰⁵ ÖZBUDUN, s.23.

¹⁰⁶ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.10.

¹⁰⁷ Kübra SOMUNCU, “*Türkiye’de Hukuk Devleti ve Yargı Bağımsızlığı*”, (Yüksek Lisans, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa, 2019), s.45.

kurallarına bağı olmaya verdiği önem göz önüne alındığında hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesinin temellerinin oluşturulduğu söylenebilir.

1.3.2.3. Tanzimat ve Islahat Fermanları

1839 tarihli Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti anayasal gelişmelerinin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu Ferman'da; tüm vatandaşlar için can, mal ve namus güvenliğinin korunacağı¹⁰⁸, asker alımlarında adaletli olma, mali güce göre vergi ilkesi, kanunun üstünlüğü ilkesi, devlet harcamalarının kanuniliği ilkesi, yargılamanın aleniliği ve yargılama hakkı, eşitlik ilkesi, müsadere yasağı, mülkiyet hakkı gibi haklar ve ilkeler benimsenmiştir. Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti bakımından “temel haklar beyannamesi” ya da “haklar fermanı” şeklinde görülebilir.¹⁰⁹ Buna göre Tanzimat Fermanı'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması ilkesine eksiklikler olmasına rağmen yer verilmiştir.

“Gülhane Hattı Hümayunu” şeklinde de ifade edilen Tanzimat Fermanı ile padişah yetkilerini tek taraflı olarak sınırlamış ve hukuk kurallarına uygun hareket edileceğini taahhüt etmiştir.¹¹⁰

1856 tarihli Islahat Fermanı'nın en belirgin özelliği, mezhep ve dinlerine bakılmaksızın bütün Osmanlı halkının kanun önünde eşit olduğunu kesin olarak belirtmesiydi.¹¹¹

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nda bulunan hükümler, hukuk devletinin gelişimi açısından önem arz etmekle birlikte, tam olarak bu hükümlerin etkinliğini sağlayan ve padişahın yetkilerini sınırlandıran mekanizmalar oluşturulmamıştır. Fermanlarda bulunan hükümlere uyup uymamak, padişahın takdirine bırakılmıştır.¹¹²

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nda hukuk devleti gerekleri içerisinde yer alan kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, idarenin yargısal denetimi, kanuni idare ilkesi, mahkemelerin bağımsızlığı ve kanuni hakim güvencesi, idarenin

---

¹⁰⁸ ÖZBUDUN, s.24.

¹⁰⁹ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.12.

¹¹⁰ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.110.

¹¹¹ ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s.144.

¹¹² ÖZBUDUN, s.24.

mali sorumluluğu ilkelerine yer verilmemiştir. Bütün yetki padişahta toplanmış, onun yetkilerini sınırlandıracak ve denetleyecek bir mekanizma kurulamamıştır. Bu nedenle hukuk kurallarına yer verilse bile etkin bir hukuk devleti oluşturulamamasının yanında o dönem anayasal bir belge oluşturulmaya çalışılması hukuk devleti açısından önemlidir.

Hukuk devleti bakımından önemli olan hukuki güvenlik ilkesi ve hukukun genel ilkeleri şeklinde nitelendirilebilecek bazı ilkelerin kabul edildiği Tanzimat Fermanı'nda özellikle kanun kavramı dikkat çekici şekilde öne çıkmıştır. Gerçekten kanunilik ilkesinin devamlı vurgulanması sonucunda 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda kanunlaştırma hareketleri başlamıştır. Yaptırım gücünün zayıf olması ile kapsamının yetersiz olmasına rağmen, Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu yenilikler ile çağdaş devletin temellerini atarak hukuk devleti olma yolunda yeni bir dönemi başlattığı belirtilmelidir.¹¹³

1.3.2.4. 1876 Kanuni Esasi

“1876 Kanuni Esasi” adıyla da bilinen ilk Osmanlı Anayasası, millet tarafından veya milleti temsil eden bir kurul tarafından değil, bir kısım insanın zorlaması ile Padişah tarafından belirlenmiş bir kurulun düzenlediği ve Padişahın tek tarafı olarak kabul ederek ilan ettiği bir anayasadır.¹¹⁴

Osmanlı Devleti'ndeki 1876 tarihli Kanuni Esasi, hukuk devletiyle alakalı en önemli gelişme olmuştur.¹¹⁵ Mithat Paşa'nın zorlamasıyla oluşturulan Anayasa Komisyonu, 1831 Belçika Anayasası ile 1875 Fransız Anayasası'ndan esinlenerek bir anayasa taslağı hazırlamış ve bu taslak, Bakanlar Kurulunda görüşülerek kabul edilip Padişaha sunulmuştur. Mithat Paşa'nın zorlamasıyla oluşturulan Anayasa Komisyonu, 1831 tarihli Belçika Anayasası ile 1875 tarihli Fransız Anayasası'ndan esinlenerek bir

---

¹¹³ Ahmet M. GÜNEŞ, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Hukuk Devleti İlkesi”, *1st International Scientific Researches Congress, Humanity and Social Sciences*, Madrid-Spains, (19-22 Mayıs 2016), s.1439. ([file:///C:/Users/Asus/Downloads/Gunes Ahmet M Gecmisten Gunumuze Turkiye%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/Gunes%20Ahmet%20M%20Gecmisten%20Gunumuze%20Turkiye%20(1).pdf), Erişim Tarihi: 20.04.2022).

¹¹⁴ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.114.

¹¹⁵ BAYOĞLU, s.88.

anayasa taslağı hazırlamış ve bu taslak, Bakanlar Kurulunda görüşülerek kabul edilip Padişaha sunulmuştur.¹¹⁶

1876 Anayasası, “Meclisi Umumi” adı altında bir parlamento kurmuş,¹¹⁷ bu parlamento Heyeti Ayan ve Heyeti Mebusan adında iki meclisten oluşmuştur.¹¹⁸ Heyeti Ayan olan meclisin tüm üyeleri, padişah tarafından atanmaktadır.¹¹⁹ Heyeti Mebusanın üyeleri, diğer adıyla milletvekilleri ise halk tarafından iki dereceli bir seçimle seçilecektir.¹²⁰ Anayasa, Parlamentonun yetkilerini oldukça dar tutmuştur.¹²¹ Kanun teklî etme hakkı meclise aitti ve meclis üyelerinin kanun teklîfi yapabilmesi için Padişah’tan izin alması gerekmektedir.¹²² Her iki meclisinde kabul etmesiyle oluşturulan tasarılar, Padişahın onayı olmadan yürürlüğe girememektedir. Padişahın, Meclisi feshetme hakkı vardır.¹²³

Kanuni Esasi’nin 8. ve 26. maddeleri arasında temel hak ve hürriyetler düzenlenmiştir. Düzenlenen temel hak ve hürriyetler arasında, kişi özgürlüğü ve dokunulmazlığı, vatandaşlık hakkı, kanun önünde eşitlik, eğitim özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, basın özgürlüğü, angarya ve işkence yasağı, dilekçe hakkı, ticaret serbestisi, kamu hizmetine girme hakkı, mal güvenliği, doğal yargı ilkesi gibi haklara yer verilmiştir.¹²⁴ Kanuni Esasi’nin 115. maddesine göre, “Kanunu Esasinin bir maddesi bile hiçbir sebep ve bahane ile tatil veya icradan iskat edilemez.” Bu hükümde hukuk devleti ilkesinin önemli özellikleri arasında olan anayasanın üstünlüğüne yer verilmiştir. Kanuni Esasi’nin 10. maddesine göre, “Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.” Bu hükümde temel hak ve hürriyetlere kanun dışında kimse tarafından müdahale edilemeyeceği belirtilmiş ve temel hak ve hürriyetleri koruma altına

---

¹¹⁶ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.114.

¹¹⁷ ÖZBUDUN, s.26.

¹¹⁸ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.115.

¹¹⁹ ÖZBUDUN, s.24.

¹²⁰ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.115.

¹²¹ ÖZBUDUN, s.24.

¹²² GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.17.

¹²³ ÖZBUDUN, s.24.

¹²⁴ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.16.

almıştır.¹²⁵ Hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması ilkesine yer verilmiştir.

Kanuni Esasi yargı organına “mehakim” yani mahkemeler başlığı altında 81. ile 91. maddeler arasında yer vermiştir. Kanuni Esasi’nin yargı bakımından getirmiş olduğu güvenceler 1982 Anayasası’nın getirmiş olduğu güvencelerden az sayılamayacak şekildedir. Yargılama çalışmaları önemli güvenceler ile bağlanmıştır. Kanuni Esasi’nin 81. maddesinde “hakimlerin azlolunamayacağı ilkesi”, 87. maddesinde “mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi”, 82. maddesinde “yargılamanın aleniliği ilkesi”, 83. maddesinde “hak arama özgürlüğü”, 85. maddesinde “kanuni hakim güvencesi” gibi önemli güvence ve ilkelere yer verilmiştir. Yargılama yetkisi Padişaha ait olmayıp bağımsız mahkemelere tanınmıştır.¹²⁶ Böylece Kanuni Esasi’de hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan mahkemelerin bağımsızlığı ve kanuni hakim güvencesine yer verilmiştir. O dönemin şartlarına göre yargı konusunda bu güvencenin verilmiş olması kişiler açısından güven duygusunun yerleşmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yasama ve yürütme organları hala Padişaha bağımlı bir şekilde hareket etmektedir. Bu iki organ açısından Padişahın yetkilerinin sınırlandırıldığını söylemek oldukça güçtür.¹²⁷ Hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan idarenin yargısal denetimi ilkesine yer verilmemesinin yanında Padişahın yetkilerini sınırlandırmak mümkün olmamıştır. Bu durum kişilerin idareye olan güvenlerini korumada yardımcı olmamıştır. Kanuni Esasi’de idarenin eylem ve işlemleri nedeniyle kişilere vermiş olduğu zararları ödemesi konusunda herhangi bir hüküm ele alınmamıştır.

Kanuni Esasi’de yapılmış olan 1909 değişiklikleri ile Osmanlı rejimi anayasal parlamenter bir monarşi haline gelmiştir.¹²⁸ 1909 değişikliklerinden sonra Heyeti Mebusanın yetkileri genişletilerek Padişahın yetkileri daraltılmıştır.¹²⁹ Anayasada yapılan değişiklikler, parlamenter sistemin yerleştirilmesi, Padişahın yetkilerinin kısıtlanması, güçler arasında bir dengenin sağlanması, Meclisin yetkilerinin artırılması

---

¹²⁵ SOMUNCU, s.48-49.

¹²⁶ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.18.

¹²⁷ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.19.

¹²⁸ BAYOĞLU, s.89.

¹²⁹ ÖZBUDUN, s.25.

hedefine yönelik olmuştur.¹³⁰ Padişahın birçok yetkisi ya sınırlandırılmış ya da kaldırılmıştır ve temel haklarda da değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda, Padişahın sürgün yetkisi kaldırılmış, sansür yasaklanmış ve özel yazışmaların dokunulmazlığı hakkı ile dernek ve toplanma hakları tanınmıştır.¹³¹

Kanuni Esasi'nin 113. maddesine göre,

Mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur edeceğini müeyyid asar ve emarat görüldüğü halde hükümeti seniyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idarei örfiye) ilanına hakkı vardır. (İdarei örfiye) kavanin ve nizamati mülkiyenin muvakkaten tahtından ibaret olup (idarei örfiye) tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizamı mahsus ile tayin olunacaktır.

Bu hükümde, yurdun bir yerinde ihtilal çıkması durumunda yüksek hükümetin o mahalleye has olmak üzere geçici olarak sıkıyönetim ilan etme hakkı vardır. Hükümetin kanunlarını ihlal ettikleri askerlerce tespit edilirse tahtında bulunan padişah idaresi ile geçici olarak gereken yerine getirilecektir. Padişaha olağanüstü bir durumda anayasayı geçici olarak kaldırma imkanı ve kişileri yargı kararı olmadan uzaklaştırma yetkisi tanımıştır. İlgili madde ile hukuk devleti ilkesi özelliklerinden olan, kişi güvenliğini yok sayarak gerekirse temel hak ve hürriyetlerin de sınırlandırılabilmesinin altı çizilmiştir.¹³²

Ancak söz konusu değişikliklerin getirilmesinden kısa süre sonra İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele almasıyla bu partinin diktatörlüğe kadar giden yönetimi meydana gelmiştir. Söz konusu dönem, var olan sınırlı hukuk devleti ve hukuki güvenlikten geriye gidişin gerçekleştiği bir dönem olurken hukuk devleti alanındaki esas ve bilinçli gelişme Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir.¹³³

---

¹³⁰ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.118.

¹³¹ ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s.148.

¹³² SOMUNCU, s.48-49.

¹³³ BAYOĞLU, s.89.

1.3.2.5. Cumhuriyet Dönemi

1.3.2.5.1. 1921 Anayasası

20.01.1921 tarihinde oluşturulan “Teşkilatı Esasiye Kanunu” adıyla da bilinen, 1921 Anayasası Cumhuriyete geçiş dönemi anayasasıdır.¹³⁴ 1876 Kanuni Esasi’si resmi bir şekilde kaldırılmamış olduğundan, 1921 Anayasası,¹³⁵ 24 maddeden oluşan kısa bir çerçeve anayasa niteliğindedir.¹³⁶ Ancak 1921 Anayasası’nın Kanuni Esasi’den oldukça farklı temellere dayanmasının yanında yeni bir devlet kurma yolunda olduğu oldukça açıktır.¹³⁷

1921 Anayasası, hilafet ve saltanat konularını bir sonuca ulaştıramamıştır.¹³⁸ Anayasadan daha önce çıkarılmış Meclis İçtüzüğü ile ilgili olan “Nisabı Müzakere Kanunu”, saltanat ve hilafetin kurtarılmasını Türkiye Büyük Millet Meclisinin hedeflerinden biri olarak göstermiş, diğer taraftan da 1921 Anayasası ile egemenliğin sınırsız ve koşulsuz olarak ulusa ait olduğunu belirtmiştir.¹³⁹ Söz konusu çelişkinin giderilmesi gerekmektedir. En başta hilafetin ve saltanatın birbirinden ayrılması, sonrasında hilafetin ve saltanatın kaldırılması, daha sonraları Cumhuriyetin ilanı ile var olan çelişki giderilmiş oldu.¹⁴⁰

Olağanüstü koşullarda hazırlanması nedeniyle 1921 Anayasası’nda bireysel hak ve hürriyetler yer almamıştır.¹⁴¹ Bu Anayasa, aslında gerçek bir anayasa olma özelliğinden mahrumdur. Temel anayasa konularından olan yargılama ile kişi hak ve hürriyetleri gibi başlıklarda ele alınmamıştır.¹⁴² Bu nedenle hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmış olması ilkesi 1921

---

¹³⁴ Mustafa ERDOĞAN, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, (Ankara: Liberte Yayınları, 4. Baskı, 2003), s.49.

¹³⁵ ÖZBUDUN, s.26.

¹³⁶ ERDOĞAN, *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, s.49.

¹³⁷ ÖZBUDUN, s.26.

¹³⁸ Zafer GÖREN, *Anayasa Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2006), s.46.

¹³⁹ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.126.

¹⁴⁰ GÖREN, s.46-47.

¹⁴¹ TANÖR, s.308

¹⁴² İsmet GİRİTLİ / Pertev BİLGİN / Tayfun AKGÜNER, *İdare Hukuku*, (İstanbul: Der Yayınevi, 3. Baskı, 2008), s.96

Anayasası'nda mevcut değildir. İdarenin yargısal denetiminin bulunmaması nedeniyle hukuk devleti ilkesinin bu dönemde var olmadığı görülmektedir.

1921 Anayasası'nın hukuk devletini ve hukuki güvenliği gerçekleştirmek gibi bir amacının bulunmadığı söylenebilir.¹⁴³ Söz konusu durumun, 1921 Anayasası'nın olağanüstü bir dönemde kabul edilmesi ile bağlantılı olduğu söylenebilir.¹⁴⁴ 1921 Anayasası, hedefi İstiklal Savaşı'nı kazanmak olan bir mücadele dönemi anayasasıydı.¹⁴⁵

1.3.2.5.2. 1924 Anayasası

1924 Anayasası, birçok eksiklikleri olmasına karşın hukuk devleti açısından 1876 ve 1921 Anayasalarına göre hukuk devleti ile ilgili birçok ileri ve yeni kuralı içerisinde barındırmaktadır.¹⁴⁶

Bu dönemde hukuk devleti kavramı ile demokratik sistemin belirgin bir hale gelmesine rağmen, 1924 Anayasası'nda hukuk devleti kavramına yer verilmemiştir.¹⁴⁷ Temel hak ve hürriyetleri tanıyan 1924 Anayasası, bu temel hak ve hürriyetlerin güvenceleri ile sınırlarına dair birtakım kararlar belirlemesinin yanında hürriyetlerin sınırlandırılmasını da kanun kıstasına bağlamıştır. 1924 Anayasası'nda devletin sosyal ödevlerinin yanında sosyal haklar da neredeyse hiç ele alınmamıştır.¹⁴⁸ 1924 Anayasası'nın 8. maddesine göre, “Hakk-ı kaza, Millet namına, usulü ve kanunu dairesinde müstakil mehakim tarafından istimal olunur.” Bu hüküm yargı hakkının, millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağını ele alarak hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi ile örtüşmektedir. Kanuna dayanarak yargı hakkının bağımsız mahkemelerce kullanılması yargının idareden bağımsız olduğu göstermektedir.

---

¹⁴³ BAYOĞLU, s.90.

¹⁴⁴ GÜNEŞ, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Hukuk Devleti İlkesi”, s.1440.

¹⁴⁵ BAYOĞLU, s.90.

¹⁴⁶ BAYOĞLU, s.90.

¹⁴⁷ SOMUNCU, s.52.

¹⁴⁸ ALTUNBAŞ, “*Türklerde Hukuk Devleti Kavramının Tarihsel Gelişimi (Töre Hukukundan Çağdaş Anayasalara)*”, (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep, 2012), s.102-103.

1924 Anayasası'nın 54. maddesine göre,

Hakimler bilcümle davaların muhakemesinde ve hükmünde müstakil ve her türlü müdahalattan azade olup ancak kanunun hükmüne tabidirler. Mahkemelerin mukarreratını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti hiçbir veçhile tebdil ve tağyir ve tehir ve infazı ahkamına mümanaat edemez.

Bu hükümle 1924 Anayasası'nın hakimlerin bağımsızlığı ilkesini tanıdığı söylenebilir. Ama bu ilkeyi yerine getirmek adına gerekli olan güvenceleri öngörmemesini yanında Hakimler ve Savcılar Kurulu şeklinde bağımsız bir kurul da oluşturulmamıştır.¹⁴⁹

1924 Anayasası'nın 68. maddesine göre,

Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufatta bulunmaktır. Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu başkalarının hududu hürriyettir. Bu hudut ancak kanun marifetiyle tesbit ve tayin edilir.

Bu hükümle hürriyetin başkasına bir zarar vermeyecek her şeyi yapabildiğini, tabii haklardan olan hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyet sınırı olduğunu, söz konusu sınırı da sadece kanunun belirlediği belirtilmiştir. Söz konusu hürriyetçi anlayışa rağmen, 1924 Anayasası, hürriyetleri ayrıntılı ve geniş bir şekilde düzenlememiş, çoğunlukla sadece isimlerini saymak ve sınırlarının kanun ile belirleneceğini belirtmiştir.¹⁵⁰ 1924 Anayasası'nın 103. maddesine göre, “Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz.”

Bu hükümde anayasanın üstünlüğü ilkesi açık bir şekilde belirtilmiştir. Ama bu dönemde kanunların 1924 Anayasası'na uygunluğunu denetleyecek olan Anayasa Mahkemesi yer almamaktadır.¹⁵¹ Anayasaya aykırılıklara denetleme yapacak herhangi üst bir merciin bulunmaması 1924 Anayasası'nda, anayasanın üstünlüğü ilkesinin gerçekleşmesinin önünde büyük bir engel olmuştur.¹⁵² Anayasa Mahkemesinin bulunmaması, bu dönemde anayasaya aykırı çok fazla kanunun kabul edilmesinin önünü açmıştır.¹⁵³

---

¹⁴⁹ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.32.

¹⁵⁰ ÖZBUDUN, s.31.

¹⁵¹ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.28.

¹⁵² SOMUNCU, s.54.

¹⁵³ GÜNEŞ, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Hukuk Devleti İlkesi”, s.1440.

Hukuk devletinin önemli özelliklerden birisi olan kuvvetler ayrılığı bakımından değerlendirildiğinde karma hükümet sistemini benimseyen 1924 Anayasası'nın 5. maddesine göre her iki gücü tek elde topladığı görülmektedir. 1924 Anayasası'nın yasama ve yürütme gücünü Büyük Millet Meclisinde toplaması nedeniyle güçler ayrılığı hususunda başarılı olamadığını söylenebilir.¹⁵⁴ 1924 Anayasası, hükümet sistemi açısından parlamenter sistem ve meclis hükümeti arasında karma bir sistem kurmuştur. Bu sisteme de “kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi” adı verilmektedir.¹⁵⁵

1924 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan idarenin yargısal denetimi, kanuni hakim güvencesi, idarenin mali sorumluluğu ile ilgili herhangi bir madde ele alınmamıştır. 1924 Anayasası hukuk devleti ilkesinin gereklerinin bir kısmını içermemesi nedeniyle tam olarak hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesinin oluşumundan söz edilemez. Ancak hukuk devleti ilkeleri kapsamında 1924 Anayasası'nda yer alan; mahkemelerin aleniliği, hakimlerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, savunma hakkı, mahkeme kararlarının TBMM tarafından değiştirilemeyeceği, durdurulamayacağı, kaldırılamayacağı bununla birlikte hakimlerin azlolunamayacağı şeklindeki ilkeler hukuk devletinin temellerinin bu dönemlerde olduğunun bir belirtisidir.¹⁵⁶

1.3.2.5.3. 1961 Anayasası

1961 Anayasası'nda Cumhuriyetin özellikleri içerisinde ilk defa hukuk devleti kavramına yer verilmiştir.¹⁵⁷ 1961 Anayasası'nın 2. maddesine göre, “Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.”

1961 Anayasası'nda, yalnızca tabii haklar doktrini ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yer alan klasik kişi hak ve hürriyetlerinin yanında ekonomik ve sosyal hak ve hürriyetleri de ele alınmıştır.¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ SOMUNCU, s.54-55.

¹⁵⁵ Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukuna Giriş*, (Bursa: Ekin Yayıncılık, 26. Baskı, 2017), s.181-182.

¹⁵⁶ SOMUNCU, s.53-54.

¹⁵⁷ BAYOĞLU, s.92.

¹⁵⁸ ALTUNBAŞ, s.104.

1961 Anayasası, Anayasa Mahkemesinin kurulmasını öngörerek, TBMM İçtüzüğü ile kanunların anayasaya uygun olup olmadığının kontrol edilmesi imkanını sağlayarak, anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi oluşturulmuş,¹⁵⁹ hukuk devletinin önemli bir gereği yerine getirilmiştir.¹⁶⁰ 1961 Anayasası kuvvetler ayrılığını da kabul etmiştir.¹⁶¹

1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetlere, 1924 Anayasası'na göre hem daha güvenceli, hem de daha geniş bir şekilde yer vermiştir.¹⁶² 1961 Anayasası'nın oluşturduğu düzen ile hangi durumlarda temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabilceği tekrardan Anayasa ile açıklanmıştır.¹⁶³ Ayrıca temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunulamayacağını açıklayarak sınırlamanın da sınırını belirtmiştir.¹⁶⁴

1961 Anayasası'nın 8. maddesine göre, “Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.” Bu hükümle anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi açık bir şekilde kabul edilmiştir. 1961 Anayasası'nın 10. maddesine göre,

Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamıyacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

Sosyal devlet anlayışı ile söz konusu madde arasında kurulan bağ, dengeci bir anlayış ile toplumun değişik katları arasında sosyal adaletin yaygınlaştırılmasını emretmektedir.¹⁶⁵ 1961 Anayasası'nın 11. maddesine göre,

Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

Bu hükümle hukuk devletinin gerekleri arasında olan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması kanun ile sağlanmıştır.

---

¹⁵⁹ BAYOĞLU, s.92.

¹⁶⁰ Merve Burcu GİŞİ, “Yargıcın Yorum Yöntemleri ve Hukuk Devleti”, (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli, 2017), s.34

¹⁶¹ Atilla ÖZER, *Anayasa Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 7. Baskı, 2016), s.425.

¹⁶² ÖZBUDUN, s.41.

¹⁶³ GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku*, s.143

¹⁶⁴ BAYOĞLU, s.93.

¹⁶⁵ TANÖR, s.379.

1961 Anayasası'nda hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez ilkeleri arasında olan yargının bağımsızlığı ilkesine önem verilmiştir. 1961 Anayasası'nın 7. maddesine göre, "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." 1961 Anayasası'nın 32. maddesine göre,

Hiç kimse, kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

132/1. maddesine göre, "Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlarına göre hüküm verirler." 1961 Anayasası'nın yargı ve yargının bağımsızlığıyla alakalı yapmış olduğu en büyük yenilik Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hakimler Kurulu olmuştur.¹⁶⁶ 1961 Anayasası hukuk devleti gerekleri arasında yer alan mahkemelerin bağımsızlığı ve kanuni hakim güvencesine yer vererek yargı bağımsızlığına önem vermiştir.

1961 Anayasası yasamayı denetlemek için Anayasa Mahkemesini kurmuştur. 1961 Anayasası'nın 147/1. maddesine göre, "Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler." Bu hükme göre, 1961 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi ilkesine yer verilmiştir. 1961 Anayasası yürütmeyi denetlemek için ise Danıştayı kurmuştur. 1961 Anayasası'nın 140/2. maddesine göre,

Danıştay, idari uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlmek, Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Yürütmeyi denetlemek için bir mercii oluşturulması, hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi bakımından oldukça önemlidir. Çünkü bu denetleme ile yürütmeye ilişkin dava ve uyuşmazlıklarda kişilerin kendilerini korumak adına başvurabileceği bir mercii oluşturulmuş, uyuşmazlık söz konusu olduğunda Danıştay tarafından çözüme kavuşturulacağı belirtilmiştir.

1961 Anayasası'nın 114/1. maddesine göre, "İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz." Bu hükümle hukuk

---

¹⁶⁶ SOMUNCU, s.56-58.

devleti gereklerinden olan idarenin yargısal denetimi ilkesi 1961 Anayasası'nda yer almıştır.

1961 Anayasası'nın 6. maddesine göre, "Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir." 1961 Anayasası'nın 112/2. maddesine göre, "İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir." Bu hükümler ile 1961 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan kanuni idare ilkesine yer verilmiştir. 1961 Anayasası'nın 114/3. maddesine göre, "İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür." Bu hükümle 1961 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan idarenin mali sorumluluğu ilkesine yer verilmiştir.

Özetle 1961 Anayasası'nda, hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesinin içeriği net bir şekilde açıklanmasa da bu konuda çok sayıda düzenlemeler yapılmış, hukuk devletinin gereklerine önem verilmiştir.¹⁶⁷ 1961 Anayasası, en özgürlükçü bir anayasa olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁸

1.3.2.5.4. 1982 Anayasası

1982 Anayasası ile de esasında hukuk devletini gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Ancak 1961 Anayasası ile kıyaslandığında birtakım değişiklikler dikkat çekicidir.¹⁶⁹ 1961 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetler konusundaki öncelik bireye verilerek, bireyin özgürleştirilmesi amacıyla devlet görevlendirilmiştir. 1982 Anayasası'nda ise öncelik bireye verilmeyerek, devletin vatanyıla bölünmez bütünlüğüne ve devlete verilmiştir.¹⁷⁰

1982 Anayasası'nın 2. maddesine göre,

Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

---

¹⁶⁷ GİŞİ, "Yargıcın Yorum Yöntemleri ve Hukuk Devleti", s.34.

¹⁶⁸ SOMUNCU, s.58.

¹⁶⁹ BAYOĞLU, s.95.

¹⁷⁰ ALTUNBAŞ, s.108.

Bu hükme göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasiye uygun, laik ve sosyal devlet şeklinde üç özelliği vardır.¹⁷¹ Hukuk devleti ise dördüncü özelliği değil 2. maddede sayılanların bir birleşimi olarak düşünülmelidir.¹⁷²

Hukuk devletinin çeşitli unsurları farklı maddelerde yer bulmuştur.¹⁷³ 1982 Anayasası'nın 12. ve 74. maddeleri arasında temel hak ve hürriyetler yer almaktadır. 7., 8. ve 9. maddelerinde kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. 11. maddesine göre, "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz." Kanun önünde eşitlik ve anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkeleri temel alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 13. maddesine göre,

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Bu hükümle hukuk devleti gerekleri arasında olan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması ilkesi ele alınmıştır. 1982 Anayasası'nda yer alan temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmayacağı ifadesi ile temel hak ve hürriyetler koruma altına alınmış, temel hak ve hürriyetlerin hukuk devleti açısından da önemi ortaya çıkmıştır.

1982 Anayasası'nın 9. maddesine göre, "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır." 1982 Anayasası'nın 37. maddesine göre,

Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

1982 Anayasası'nın 138/1. maddesine göre, "Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler." Ayrıca bu maddede görülmekte olan davaya yasama tarafından müdahale edilememesinin yanında görüşme dahi yapılamayacağı belirtilmiştir.¹⁷⁴ Bu hükümlere göre 1982 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan

---

¹⁷¹ KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri*, Cilt I, s.62.

¹⁷² İlhan ÖZAY, *Günışığında Yönetim*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 3. Baskı, 2017), s.105.

¹⁷³ GİŞİ, "Yargıcın Yorum Yöntemleri ve Hukuk Devleti", s.34.

¹⁷⁴ SOMUNCU, s.71.

mahkemelerin bağımsızlığı ve kanuni hakim güvencesi yer almaktadır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası gibi yargı bağımsızlığına oldukça önem vererek hukuk devleti adına kişiler açısından yargıya güven duygusunun yerleşmesine yardımcı olmuştur.

1982 Anayasası yasamayı denetlemek için Anayasa Mahkemesini kurmuştur. 1982 Anayasası'nın 148/1. maddesine göre,

Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler.

Bu hükme göre, 1982 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi ilkesine yer verilmiştir. Yargısal denetimin olması ile mahkemelerin baskı altında olmadan bağımsız bir şekilde karar verebilmesi sağlanarak anayasaya aykırı kanunların yapılması, temel hak ve hürriyetler gibi kişi haklarına kanuna aykırı bir şekilde müdahale edilmesi engellenmiş olacaktır. 1982 Anayasası yürütmeyi denetlemek için ise Danıştayı kurmuştur. 1982 Anayasası'nın 155/2. maddesine göre,

Danıştay, davaları görmek, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Yürütmenin denetlenmesi adına Danıştayın oluşturulması hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi için oldukça önemlidir. Çünkü bu denetleme ile adil bir idare oluşturulmaya çalışılmış, devletin eylem ve işlemlerine karşılık kişi hakları korunmuş ve kişilerin kendilerini korumak adına hukuka aykırı işlemlerin yapılmasının önüne geçilmiştir.

1982 Anayasası'nın 125/1. maddesine göre, "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır." Bu hüküm ile hukuk devletinin gerekleri arasında yer alan idarenin yargısal denetimine yer verilmiştir.

1982 Anayasası'nın 8. maddesine göre, "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir." 1982 Anayasası'nın 123/1. maddesine göre, "İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir." Bu hükümler ile 1982 Anayasası'nda hukuk devleti gerekleri arasında yer alan kanuni idare ilkesine yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nın 125/8. maddesine göre, "İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle

yükümlüdür.” Bu hükümlerle ise hukuk devleti gerekleri arasında yer alan idarenin mali sorumluluğu ilkesi kabul edilmiştir.

1961 Anayasası’nda olduğu gibi 1982 Anayasası’nda da hukuk devletinin gereklerine yer verilerek hukuk devleti olmak yolunda önemli adımlar atılmıştır. Hukuk devleti ile hukuki güvenlik ilkesi gelişiminin ortak olduğu, bu gelişimde 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası’nın önemli bir yer tuttuğu, bu ilkelerin kanunla düzenlenen maddeler ile güvence altına alınarak kişiler için önemli olan güven duygusunun geliştiği söylenebilir.

1.3.3. Hukuk Devleti İlkesinin Gerekleri

Bir devletin hukuk devleti olarak kabul görmesi birtakım ilkelerin o devlette var olmasına bağlıdır.¹⁷⁵ Hukuk devletinin temel gerekleri temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmış olması, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, kanuni idare ilkesi, idarenin yargısal denetimi, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakim güvencesi, idarenin mali sorumluluğu ve diğer gereklerine ilişkin esaslardır.

1.3.3.1. Temel Hak ve Hürriyetlerin Güvence Altına Alınmış Olması

Hukuk devleti ilkesi, temel hak ve hürriyetlerin korunmasını gerektirir.¹⁷⁶ Hukuk devleti ilkesine göre, bireylerin temel hak ve hürriyetleri, uygulamalı ve demokrasiye uygun olan yönetimin özüne uyan güvencelere bağlanmalıdır.¹⁷⁷ Temel hak ve hürriyetlerin neler olduğu, ne şekilde sınırlandırılabilceğiyle birlikte güvenceleri anayasada belirtilmiştir.¹⁷⁸ Anayasanın 13. maddesine göre,

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

---

¹⁷⁵ ÖZER, *Anayasa Hukuku*, s.111.

¹⁷⁶ GÜNDAY, s.40.

¹⁷⁷ Erhan ADAL, *Hukukun Temel İlkeleri*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 12. Baskı, 2012), s.11.

¹⁷⁸ Nurullah AYDIN, *Hukuka Giriş Temel Kavramlar*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2. Baskı, 2009), s.300.

Hiç şüphe yok ki temel hak ve hürriyetlerin anayasalarda bulunması, hukuk kuralları hiyerarşisindeki üstün konumunun yanında kanunlarla temel ve hak ve hürriyetleri değiştirme, kısıtlama ve işlemez duruma getirme denemelerini engellemek için isabetli ve uygun bir yöntemdir.¹⁷⁹ 1982 Anayasası, temel hak ve hürriyetlerin sadece Anayasada yer alan şartlar ile sınırlandırılabilceğini belirtmiş, böylelikle sınırlamanın da bazı sınırlarını kabul etmiştir. Buna göre, sınırlama sadece kanun ile yapılabilir, sınırlama anayasanın özüne ve ruhuna uygun olmak zorunda olup, bu sınırlamada kullanılan araç ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır.¹⁸⁰ Bu durumda hukuki güvenlik ilkesini sağlayan anayasadır ve anayasanın temel hak ve hürriyetleri koruma mekanizmasıdır.

Temel hak ve hürriyetlerin güvenliğinin sağlanabilmesi için üç koşulun meydana gelmesi gerekir. Bunlar; temel hak ve hürriyetlerin anayasayla güvence altına alınması, temel hak ve hürriyetleri sınırlayacak kanunların soyut, genel, nesnel olması ve temel hak ve hürriyetlerin anayasanın belirlediği yargı güvencesine bağlanmasıdır.¹⁸¹ Temel hakların korunması, temel haklardaki kısıtlama ile düzenlemelerin yalnızca kanunla gerçekleştirilmesinin yanında kanun koyucunun temel hakların ruhunu değiştirmesini engelleyerek sağlanabilir.¹⁸² Bu isteğin yapılmasında, katı bir anayasayla birlikte kanunların anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesinin yargı yoluyla yapılması faydalı olacaktır.¹⁸³

Hukuk devletinde idare, temel hak ve hürriyetlere yalnızca kanunun verdiği yetkiyle ve bu yetki çerçevesinde müdahale edebilir.¹⁸⁴ Temel haklar ve hürriyetler kamu yararının gerektirdiği kimi durumlarda sınırlandırılabilir, ancak hiçbir zaman büsbütün yok edilemez.¹⁸⁵ Böylece, idarenin temel hak ve hürriyetlere isteğe bağlı bir şekilde müdahale edilmesi engellenmek istenmektedir.¹⁸⁶

---

¹⁷⁹ Yahya Kazım ZABUNOĞLU, *İdare Hukuku, Cilt I*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2012), s.87.

¹⁸⁰ ÖZBUDUN, s.113.

¹⁸¹ ALTUNBAŞ, s.9.

¹⁸² TAN, *İdare Hukuku*, s.30.

¹⁸³ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK / Turgut TAN, *İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt I*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 12. Baskı, 2018), s.38.

¹⁸⁴ KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, s.67.

¹⁸⁵ ALTUNBAŞ, s.9.

¹⁸⁶ GÜNDAY, s.40.

Kişi hakları, siyasal haklar, ekonomik ve sosyal haklar olarak sınıflandırılan hak ve hürriyetler, anayasal korunmaya sahip değilse, hukuk devletinin varlığından söz edilemez.¹⁸⁷ Hukukun üstünlüğünün kabul edilip, hukuki güvenliğin sağlandığı hukuk düzenlerinde temel hak ve hürriyetlerinden söz edilebilir.¹⁸⁸

1.3.3.2. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi

Temel hak ve hürriyetlerin asli güvencelerinin başında kanunların anayasaya uygunluğunun yargı yolu ile denetlenmesi gelmektedir.¹⁸⁹ Anayasanın 11. maddesine göre,

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Kanun koyucunun temel hak ve hürriyetleri çok fazla bir şekilde kısıtlaması ile idarenin anayasaya aykırı şekilde hak ve hürriyetlere müdahale etmesini engellemek için kanunların anayasaya uygunluğunun hür ve yansız olan yargı organı tarafınca kontrol edilmesi gerekmektedir.¹⁹⁰ Bu yargı organı Anayasa Mahkemesidir. Anayasanın 148/1. maddesine göre,

Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler.

Yargısal denetimin bulunmaması, kanun koyucunun, anayasaya uygun olmayan kanunlar yapmasının yanında, yönetime temel hak ve hürriyetlere istediği gibi karışma imkanı tanınmasına sebep olabilir.¹⁹¹ Ayrıca kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmemesi durumunda bireyin kendisinin, temel hak ve hürriyetlerinin

---

¹⁸⁷ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.102.

¹⁸⁸ Doğan BOZDOĞAN, “*Hukuki Güvenlik İlkesi Açısından Katma Değer Vergisinin Değerlendirilmesi*”, (Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Denizli, 2015), s.26.

¹⁸⁹ KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, s.67.

¹⁹⁰ GÜNDAY, s.41.

¹⁹¹ KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, s.67-68.

korunduğundan söz etmek imkansızdır¹⁹² ve 1982 Anayasası'nda da ele alınan Anayasa Mahkemesi bu hedefle oluşturulmuş bağımsız bir üst yargı kuruluşudur.¹⁹³

Anayasa Mahkemesine göre,

Özgürlükler herkese hatta kişinin kendisine karşı bile korunmuş, Yasa Koyucudan gelebilecek tecavüzlere karşı Anayasa Mahkemesi güvencesine bağlanmıştır.¹⁹⁴

1.3.3.3. Kanuni İdare İlkesi

Kanuni idare ilkesi, idarenin sahip olduğu yetkilerin kesinlikle bir kanunda yer alması gerektiğini ifade eder.¹⁹⁵ Anayasanın 8. maddesine göre, “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.” Anayasanın 123/1. maddesine göre ise “İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.” Bu maddeler kanuni idare ilkesini ifade etmektedir. Bu yargılardan, idarenin kuruluşunun kanunla düzenlenmesi ile idare ve idari hizmetlerden faydalananlar arasındaki ilişkilere kanunun hakim olması zorunluluğu anlaşılır.¹⁹⁶ Hiçbir kamu kurumu kendi kendine oluşamaz ve kimi kamu görevlerini yerine getiremez. Bu durumlarda kanunlara uygun bir dayanak olması gereklidir.¹⁹⁷

Kanuni idare ilkesi, idarenin kanuna saygı göstermesi ve örgütlenmesinde birincil hakkın yasama organında yer alması, tekçi devlet ile idarenin bütünlüğü ilkelerinin doğal bir sonucu olup¹⁹⁸ ayrıca kanunlar sayesinde sahip olduğu haklarla eylemlerini yerine getirmesini belirtir.¹⁹⁹

Temel hak ve hürriyetlere müdahalenin en çok idare alanında olduğunu dikkate alırsak, kanunilik ilkesinin önemi anlaşılacaktır.²⁰⁰ Öyleyse, idare, daima kanuna göre

---

¹⁹² BOZDOĞAN, s.29.

¹⁹³ GÖZÜBÜYÜK / TAN, *İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt I*, s.40.

¹⁹⁴ AYM, KT. 26.11.1986, E.1985/8, K.1986/20, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 12.01.2022).

¹⁹⁵ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.102.

¹⁹⁶ KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, s.71.

¹⁹⁷ GÖZÜBÜYÜK / TAN, *İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt I*, s.38.

¹⁹⁸ GÜNDAY, s.43.

¹⁹⁹ BAYOĞLU, s.65.

²⁰⁰ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.102.

belirlenen yetki çerçevesinde hareket edecek, kanunun mevcut olması halinde görevli olacak, böylece etkinliğini sürdürecektir.²⁰¹

Kanuni idare ilkesinin istisnasını Cumhurbaşkanı kararnamesi oluşturmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanlığı kararnamesi bir anayasaya veya bir kanuna dayanmak zorunda değildir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin anayasa ve kanuna aykırı olmaması yeterlidir.²⁰²

Anayasanın 104/17. maddesine göre,

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

İdareye verilen bu yetki sonucunda, Anayasada Cumhurbaşkanının düzenleme yapabileceği işlemler belirtilmiştir. Ancak Anayasada yer alan hükümlere göre kanunlar Cumhurbaşkanlığı kararnamesinden üstün tutularak TBMM'nin aynı konu hakkında kanun çıkarması durumunda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelecektir.

Düzenlenmesi kanunlara bırakılan ya da kanunlarla hazırlanması zorunlu durumların, detaylı bir şekilde, kanunlarla hazırlanması gerekli değildir.²⁰³ Çünkü idari eylemlerin gün geçtikçe yükseldiği, anlaşılması güç şekillere girdiği, teknik bilgi ve uzmanlıklara gerek olduğundan çağdaş toplumlarda idarenin eylemlerinin kanun koyucu ile detaylı bir şekilde düzenleme yapması mümkün değildir. Çünkü kanun koyucunun idarenin eylemlerini daha önce bütün detaylarıyla tespit ederek düzenleme yapması olası değildir.²⁰⁴ Kanunlar, yalnız temel kuralları belirlemeli; geri kalanlar, idarenin düzenlemesi kapsamında incelenmelidir. Tersine bir hareket, idarenin faaliyetinde olumlu bir etki yapmayacaktır.²⁰⁵ Bütün bu sebeplere dayanarak, kanun koyucunun idari eylemleri bütün detaylarıyla belli bir düzene koyması değil de idari eylemlere belirli bir

---

²⁰¹ GİRİTLİ / BİLGİN / AKGÜNER, s.63.

²⁰² GÖZLER / KAPLAN, s.73.

²⁰³ TAN, *İdare Hukuku*, s.30.

²⁰⁴ GÜNDAY, s.45.

²⁰⁵ GÖZÜBÜYÜK / TAN, *İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt I*, s.38.

sınır belirleyerek idareyi bu sınır içerisinde bağımsız bir şekilde tutması ve idareye takdir yetkisi bırakması hukuk devleti ilkesine zarar vermeyecektir.²⁰⁶

1.3.3.4. İdarenin Yargısal Denetimi

Hukuk devletinin gereklerinin en önemlileri arasında idarenin yargısal denetimi bulunmaktadır.²⁰⁷ Yargısal denetim sonucunda idarenin hukuka bağlı olması etkili bir oranda sağlanarak, kişiler idarenin kanuna aykırı ve keyfi davranışlarına karşı korunmaktadır.²⁰⁸ İdare ile ilgili eylem ve işlemlerden dolayı haksızlığa uğrayan bir kişi veya kurum, yargı yoluna başvurarak haksızlığının ortadan kaldırılmasını veya işlemin iptalini isteyebilir.²⁰⁹ İdarenin eylem ve işlemlerinin yargısal denetimi, idare ve vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri, Danıştay ve az da olsa adli yargı tarafından gerçekleştirilmektedir.²¹⁰

Toplumda bireyin hak ve hürriyetlerinin sadece bireyler arasında, birbirlerine karşı korunması yeterli olmayıp, idarenin hukuka aykırı davranışlarına karşı da korunmalıdır.²¹¹ Bu yüzden Anayasanın 125/1. maddesine göre, “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” Buna dayanarak yargı denetimiyle, idareni eylem ve işlemlerinden haksızlığa uğrayan birey, yetki sahibi yargı yerine başvurarak, idari işlemin iptaline ve şahsına yapılan haksızlığın giderilmesini isteyebilir.²¹² Yine, hukuka aykırı bir idari işlem için ihlale son verme ve zararı ödetme gibi yetkilerle donatılmış bir üst idari makama başvurularak gereğinin yapılması istenebilir. Ancak idaredeki sözü edilen denetim yolunun etkinliğinin sağlanması için bireylerin idari başvurudan istedikleri sonucu alamamaları durumunda, başvurulacak bağımsız bir mahkemede haklarını arama yolunun da mutlaka bulunması gerekmektedir.²¹³

---

²⁰⁶ GÜNDAY, s.45.

²⁰⁷ ALTUNBAŞ, s.11.

²⁰⁸ GÜNDAY, s.46.

²⁰⁹ AYDIN, s.300-301.

²¹⁰ Ömer Faruk EROL, “Hukuk Devleti Işığında Hükümet Tasarrufları Teorisi ve Yargısal Denetimi,” *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, (2013), s.83.

²¹¹ GÖZÜBÜYÜK / TAN, *İdare Hukuku Genel Esaslar*, Cilt I, s.39.

²¹² GÖZÜBÜYÜK, *Yönetim Hukuku*, s.26.

²¹³ Ali D. ULUSOY, *Yeni Türk İdare Hukuku*, (Ankara: Yetkin Basımevi, 2. Baskı, 2019), s.86.

Bununla birlikte istisnai olarak idarenin bazı işlemlerine karşı yargı yolu kapalıdır. Bu işlemleri aşağıdakiler oluşturmaktadır. Anayasaya göre idarenin aşağıdaki işlemlerine karşı yargı yoluna başvurulamaz:²¹⁴

1) Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma kararları (AY m.125/2),

2) Hakimler ve Savcılar Kurulunun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararları (AY m.159/10),

3) Yüksek Seçim Kurulunun kararları (AY m.79/2),

4) Sayıştay kararları (AY m.160/1),

5) Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları (AY m.53/4),

6) Yüksek Hakem Kurulunun kararları (AY m.54/4),

7) Silahlı Kuvvetler mensupları hakkında verilen bazı disiplin kararları (AY m.129/4).

1982 Anayasası'nın özgün olması idarenin yargısal denetiminin kapsamını teker teker konu şeklinde sınırlandırması, yargısal yetkinin sınırlarına dair "hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı olması" ve "takdir yetkisini kaldırarak yargı kararı vermemesi"²¹⁵ sınırlandırmalarını getirmesidir.²¹⁶

İdeal bir hukuk devletinde istisnasız tüm idari eylem ve işlemlerin yargı ile ilgili denetiminin yapılabilmesi gerekir.²¹⁷ Fakat idari yargı organlarının, yürütme organının tüm işlemlerini değil, yalnızca idari işlemlerini denetleme yetkisi vardır.²¹⁸ Yürütme organının bazı işlemlerinden olan Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanı yardımcısı ataması ve kanunları tekrardan görüşülmek amacıyla TBMM'ye geri göndermesi gibi birtakım işlemleri idari nitelikte değildir. Bu işlemlere karşı idari yargıda iptal davası

---

²¹⁴ GÜNDAY, s.46.

²¹⁵ Anayasanın 125/4. maddesine göre, "Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez."

²¹⁶ Onur KARAHANOGULLARI, "İdarenin Yargısal Denetimine Yönelik Anayasa Değişiklikleri ve Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi", *Mülkiye Dergisi*, Cilt:35, Sayı:270, (2011), s.50.

²¹⁷ GÖZLER / KAPLAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.66.

²¹⁸ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.85.

açılmaz.²¹⁹ Söz konusu işlemlerin yargısal denetimin içerisinde olmamasına rağmen hukuk devleti ile bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması bakımından ortaya çıkan herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.²²⁰

1.3.3.5. Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Kanuni Hakim Güvencesi

İdarenin yargı ile ilgili denetiminin etkili bir şekilde yerine getirilmesi için mahkemelerin bağımsızlığının ve kanuni hakim güvencesinin bütünüyle sağlanması gerekir.²²¹ Hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurları arasında yargı bağımsızlığı da vardır.²²² Yasama veya yürütme işlemlerinin hukuka uygun olup olmadığının denetimini yapacak organlarının, yasama ve yürütme organları karşısında tam bir bağımsızlığı yoksa, yargı denetiminden beklenen faydalar büyük oranda ortadan kalkar. Mahkemelerin bağımsızlığının korunmadığı düzende, gerçek anlamda bir hukuk devletinden söz edilemez.²²³ Yargısal faaliyetin hedefi adaleti sağlamaktır. Adaleti sağlayacak olan hakimlerin ise tarafsız olması gerekmektedir. Bağımsızlık, tarafsızlığın en önemli teminatıdır.²²⁴ Kısaca, bağımsızlığın hedefi tarafsızlıktır.²²⁵

Anayasanın 9. maddesine göre, “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.” Mahkemelerin bağımsızlığı ilkesinden, ilk olarak hakimlerin yargılama görevleri sırasında hiçbir baskı altında kalmamaları anlaşılmaktadır.²²⁶ Anayasanın 138. maddesine göre,

Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Anayasa Mahkemesine göre,

---

²¹⁹ GÖZLER / KAPLAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.66.

²²⁰ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.85.

²²¹ GÜNDAY, s.48.

²²² ÖZBUDUN, s.133.

²²³ ÖZBUDUN, s.133.

²²⁴ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.104.

²²⁵ ERDOĞAN, s.188.

²²⁶ Ender Ethem ATAY, *İdare Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 5. Baskı, 2016), s.145.

Mahkemelerin bağımsızlığına ve hakimlik güvencesine ilişkin Anayasa kuralları, Anayasanın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti değişmez nitelikleri arasında gösterilen “hukuk devleti” ilkesinin vazgeçilmez öğelerindedir.²²⁷

1982 Anayasası, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakim güvencesi konusunda bazı sorunlar barındırmaktadır. Çünkü 1982 Anayasası hem hakimler ve savcıların bütün özlük işleri konusunda karar vermekle görevlendirilen Hakimler ve Savcılar Kurulunun oluşum şekli, hem de Adalet Bakanına hakim ve savcılar ile mahkemeler üzerinde Anayasa ve Hakimler ve Savcılar Kanunu ile tanınan yetkiler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakim güvencesi ilkelerini büyük oranda zedeler niteliktedir.²²⁸

Hukuk devleti, genel anlamda, kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayı amaçladığına göre, hukuk devletinin çeşitli gereklerinin de olması beklenen bir şeydir. Anayasanın 37. maddesinde düzenlenen kanuni hakim güvencesi bu gereklerin başta gelenlerinden biridir.²²⁹ Anayasanın 37. maddesine göre,

Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

1.3.3.6. İdarenin Mali Sorumluluğu

Bir devlete hukuk devleti denmesi için idarenin eylem ve işlemleriyle bireylere vermiş olduğu zararları ödemesi gerekir.²³⁰ İdarenin bireylere vermiş olduğu zararlardan meydana gelen maddi sorumluluğu anayasal bir kural şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.²³¹ Anayasanın 125/7. maddesine göre, “İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”

Belli bir süre idarenin mali sorumluluğu, kusur şartının oluşması koşuluna bağlanmıştır.²³² İdarenin yerine getirdiği hizmetin oluşturulmasında ve işletilmesindeki aksaklıklar “hizmet kusuru” olarak kabul edilerek, hizmetin kurulması ve

---

²²⁷ AYM, KT. 11.12.1990, E. 1989/17, K. 1990/3, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 07.11.2019.)

²²⁸ GÜNDAY, s.49.

²²⁹ ÖZBUDUN, s.133-134.

²³⁰ GÖZLER / KAPLAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.68.

²³¹ Aysema Pelin ŞAŞMAZ, “İdarenin Sorumluluğu ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, (2016), s.213.

²³² KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri*, Cilt I, s.76.

işletilmesindeki aksaklıklar nedeniyle meydana gelen zararı idare ödemekle yükümlü tutulmuştur.²³³ Hukuk devleti ilkesinin gelişmesine paralel olarak, zamanla idare bireylere idari faaliyetler sebebiyle belli şartların varlığı halinde kusursuz olmasına rağmen vermiş olduğu zararlardan da sorumlu tutulmuştur.²³⁴ İdarenin kusursuz sorumluluğu; sosyal risk, mesleki risk ve fedakarlığın denkleştirilmesi hallerinde mümkündür. Anayasanın 125. maddesini ele alan Danıştaya göre,

Madde metninin emredici niteliği dikkate alındığında, idarenin işlem veya eylemleri sonucu bir zarar oluşmuşsa, bu zararın kusurun varlığına bakılmaksızın tazmini gerekmektedir.²³⁵

İdarenin faaliyetleri sonucunda meydana gelen zararlar, kişilerin kişilik haklarına yönelik olabileceği gibi mal varlıklarına yönelik de olabilir.²³⁶ Şahıslar ile kuruluşlar, idarenin faaliyetleri nedeniyle uğradıkları zararın ödenmesini idareden isteyebilirler.²³⁷ İdare söz konusu yükümlülüğünü yerine getirmediğinde mahkemeler idareyi sebep olduğu zararları tazmin etmesine mahkum eder.²³⁸

1.3.3.7. Hukuk Devletinin Diğer Gereklere

Hukuk devleti ilkesinin suçta ve cezada kanunilik ilkesi, kusursuz suç ve ceza olmaz, ceza sorumluluğunun şahsiliği, adil yargılanma hakkı, tabii hakim ilkesi, suçsuzluk karinesi, non bis in idem ilkesi gibi başka gereklere de bulunmaktadır.

Bu gereklere ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku ile ilgili olup, bunların bir kısmı Anayasanın 38. maddesinde “Suç ve cezalara ilişkin esaslar” başlığı altında düzenlenmiştir.

---

²³³ GÜNDAY, s.53.

²³⁴ KALABALIK, *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*, s.76.

²³⁵ Danıştay, 15. D, KT. 03.04.2018, E. 2013/13008, K. 2018/3265, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 11.01.2022).

²³⁶ Müzeyyen EROĞLU DURKAL, “İdarenin Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı ve Temeli”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:1*, (2019), s.161.

²³⁷ ÖZER, *Türk Anayasa Hukuku Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma*, s.133.

²³⁸ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.87.

2. İKİNCİ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ HUKUK DALLARINDA HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ

2.1. İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi

İdare hukukunda hukuki güvenlik ilkesi, çeşitli kavramlarla beraber açıklanmıştır.²³⁹ Bu kapsamda, mahkemelerde çoğunlukla, geçmişe yürümezlik ilkesi, kazanılmış hak, idari işlemlerin geri alınması, haklı beklentiler gibi hallerde bu ilkeye başvurulmaktadır.²⁴⁰ Doktrinde ise bu ilke; idari istikrar, idari şeffaflığın geliştirilmesi, haklı beklentilerin karşılanması, kamu ihalelerinde şeffaflık ve tabii hakim kuralı gibi temel kavramlarla beraber ele alınmaktadır.²⁴¹ Hukuki güvenlik ilkesi söz konusu kavramlarla idare hukukunda önemli bir yere sahip olmasının yanında kendini de göstermektedir.

2.1.1. Hukuki İstikrar

Anayasa Mahkemesi hukuki istikrarı hukuki güvenlikten bağımsız bir ilke olarak tanımlanmaktadır.²⁴² Ancak kanaatimizce hukuki istikrar ilkesi, idare hukukunda hukuki güvenlik ilkesinin bir alt ilkesidir. Çünkü hukuk kurallarının istikrarlı olması, hukuki güvenliği sağlamaya yönelik ilkelere dendir.²⁴³

İstikrar, hukuki hukuk kurallarının “sık ve keyfi bir şekilde değiştirilmemesi” ve “son şeklini almış hukuki durumların ve aynı şekilde kurulmuş hukuki durumların korunması” şeklinde iki anlamda kullanılmaktadır.²⁴⁴

---

²³⁹ KESKİN / YAĞCI, s.58.

²⁴⁰ KÖKÜSARI, s.26.

²⁴¹ Bkz. KESKİN / YAĞCI, s.58.

²⁴² AYM, KT. 15.10.2009, E. 2006/95, K. 2009/144: “Hukuki güvenlik ilkesi, kişilerin hukuksal ilişkiler kurarken tabii olacakları hukuk kurallarını önceden bilmeleri, hukuki istikrar ilkesi ise bu kurallara dayanılarak kazanılan hakların korunacağı güvencesinin kişilere verilmesi şeklinde tanımlanabilir.” (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 25.04.2021).

²⁴³ KÖKSOY, s.19.

²⁴⁴ Yücel OĞURLU, *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2003), s.189.

İstikrar, hukuk kurallarının ve bu kuralların uygulanmasının devamlılık göstermesidir. Hukuk kurallarıyla bu kuralların uygulanmasının istikrarı, dolaylı olarak hukuki öngörülebilirliğin sağlanmasına da katkı sağlamaktadır.²⁴⁵

Hukuki istikrar ilkesinin, iki yönü bulunmaktadır. Bunlar; hukukun sistem olarak devamlılığı ve mevcut kurallar ile uygulanmasının istikrarlı olmasıdır.²⁴⁶ Daha önce oluşturulan hukuki hallerin daha sonra yerine getirilecek işlemler ile değiştirilmesi, hukuktan beklenen güvenlik ile bağdaşmaz.²⁴⁷ Hukuki istikrar ilkesi gereğince, hukuk kurallarının sadece zorunlu sebeplerle, toplumsal, teknolojik ve ekonomik gelişmelere uygun olarak modern yapıdan uzaklaşmayacak biçimde değiştirilmeleri gerekir.²⁴⁸ Bu anlamda istikrar, kişilerin mevcut olan hukuki düzenlemelerin uygun bir süre içerisinde değişmeyeceğine güvenebilmelerini ve böylece geleceği öngörebilmelerini sağlamaktadır.²⁴⁹ İstikrar, hukuksal ilişkilere ve tamamlanan olaylara yeni kuralların uygulanmasını yasaklamıştır.²⁵⁰ Aksi halde, kişilerin var olan durumlarının devam edeceğine olan inançları zedelenebilir.²⁵¹

Özetle hukuk kuralları sürekli değiştirilmemeli, bir düzenlilik ile devamlılık içermelidir.²⁵² Aydınlanma dönemi filozoflarından John Locke'un anlatımıyla devlet "geçici ve günübürlük kararnamelele değil daimi hukuk kuralları ile yönetilmelidir."²⁵³

İdari kararların, kanunların, uygulamalarla siyasetin sürekli ve vakitsiz bir şekilde değiştirilmesi, adalet duygusunun zayıflaması, hukuki güvenlik anlayışının ve kişilerin hukuka olan güvenlerinin zedelenmesi gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir.²⁵⁴ Örneğin bir ebeveyn, devlete güvenmeden veya idarenin eğitimdeki uygulamasını göz ardı ederek çocuğunun okul tercihinde bulunmayı tercih etmez. Bir iş

---

²⁴⁵ KÖKÜSARI, s.78.

²⁴⁶ KESKİN / YAĞCI, s.60; BOZDOĞAN, s.40.

²⁴⁷ BOZDOĞAN, s.40.

²⁴⁸ ALTUNDİŞ, s.67-68.

²⁴⁹ YILMAZ, "Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik", s.22.

²⁵⁰ ALTUNDİŞ, s.68.

²⁵¹ BOZDOĞAN, s.40.

²⁵² OĞURLU, s.189.

²⁵³ Bkz. Coşkun Can AKTAN, "Anayasal İktisat ve Vergilemede Hukuki Güvenlik İlkesi", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, (2017), s.105.

²⁵⁴ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.101; KÖKSOY, s.19-20.

adamı devletin kendisine sunduğu teşvik paketini görmeden fabrikalarını başka bir yere taşımaz.²⁵⁵ Ancak hukuk kurallarının sürekliliği, bu kuralların hiçbir zaman değişmeyeceği anlamına gelmez.²⁵⁶ Toplumun ihtiyaçları, teknolojideki gelişmelere paralel olarak bazı farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar doğrultusunda, yeni kurallar yapılması ya da var olan kurallarda yeni düzenlemeler yapılması olağan bir durumdur. Ancak söz konusu farklılıkların alışkanlık haline getirilmemesi gerekir. Bu noktada ideal olan kuralların asla değişmemesi değil, koşulların değişmesi ile düzenleme yapılan alanın gerektirmesi sonucunda hukuk kurallarının da dengeli ve uygun bir şekilde değişen söz konusu koşullara uyum sağlayabilmesidir.²⁵⁷ Hukuk kurallarının sürekli değiştiği bir hukuk düzeninde, kişilerin ve uygulayıcıların söz konusu değişiklikleri takip etmeleri ve kurallara uygun olarak hareket etmeleri zorlaşmaktadır.²⁵⁸

İdari istikrar ilkesinin idarenin mevzuatta düzenlenmeyen veya idareye takdir yetkisi tanınan durumlardaki iradesini uzun süre benzer yönde ortaya koyması sonucunda, kişilerde söz konusu iradenin bundan da benzer yönde ortaya çıkacağına dair oluşan beklentinin korunmasıyla hukuki güvenliğin sağlanmasını amaçlayan bir ilke olduğu söylenebilir.²⁵⁹

Danıştay, 18.07.2009 tarihli kabul edilen Tıpta ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği'nin geçici 4. maddesinde bulunan

1993/1927 tarihli ve 992 sayılı Kanun hükümlerine göre veteriner, eczacı ve kimyager olanlar, kendi alanlarına ilişkin düzenleme yapıncaya kadar tıbbi biyokimya ve tıbbi mikrobiyoloji alanlarında TUS'ta başarılı olmaları kaydıyla uzmanlık eğitimi yapabilir.

hükümünün iptali için açılan davada isabetli şekilde hukuki istikrar ilkesine vurgu yaparak yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Danıştaya göre,

Hukuki istikrar kazanmış idari uygulama uyarınca belli alanlarla sınırlı olmak üzere tıpta uzmanlık eğitimi alabilen biyoloji bölümü mezunlarının; bu konuya ilişkin olarak anılan Yasalarda bir değişikliğe gidilmediği halde, bir başka ifadeyle hukuki bir neden olmadan, 992 sayılı Kanunun Yargı kararı ile de belirlenmiş uygulamasını daraltacak şekilde ve kamu yararını gerçekleştirecek konuya ilişkin bilimsel bir gerekçe olmadan, biyoloji bölümü mezunlarının tıpta uzmanlık eğitimini almasını engelleyen ve düzenli idare

---

²⁵⁵ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.101.

²⁵⁶ Onur SIR, *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2011), s.151.

²⁵⁷ GÖÇGÜN, s.232.

²⁵⁸ KÖKSOY, s.20.

²⁵⁹ GÖÇGÜN, s.232.

ilkesine aykırı olarak düzenlenen Tıpta ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin geçici 4.maddesinde eksik düzenleme nedeniyle hukuka uyarlık bulunmamaktadır.²⁶⁰

Yine Danıştaya göre,

Olayda; 20.10.1975 doğum tarihli olan davacının, merkezi sınavın daha önce belirlenmiş olan 26.09.2010 tarihinde yapılması halinde, 35 yaşını bitirmemiş olması nedeniyle, yaş koşulunu taşıyacağı, merkezi sınavın ertelenmesinde davacının herhangi bir kusurunun bulunmadığı, sınavın belirlenen tarihte yapılmasının idari istikrar ilkesi gereği idarenin sorumluluğunda olması nedeniyle, davacının kendi kusuru olmaksızın giremediği merkezi sınav tarihinin, 28.11.2010 değil 26.09.2010 olarak kabul edilmesi gerektiği, bu durumda yaş şartını taşıyan davacının başvurusunun reddine dair davaya konu işlemde hakkaniyete ve hukuka uyarlık görülmemiştir.²⁶¹

Hukuk kurallarının oluşturulmasının yanında bunların uygulanmasında da istikrarın oluşması, hukuki güvenliğin oluşması için şarttır.²⁶² İdari işlemlerde istikrar, iki yönde ele alınabilir.²⁶³ Birinci yönü, benzer durum ile olaylara benzer uygulama yapılmasıdır. Birbirine benzeyen hatta aynı olayların farklı biçimde uygulamaya tabi tutulması, istikrarı ortadan kaldırır; bireylerin hukuk düzenine bakış açılarını olumsuz etkiler ve hukuki güvenlik duygusunu zedeler.²⁶⁴ Anayasa Mahkemesine göre,

İdari istikrar; kamu idaresinin yürürlükte bulunan kuralları yürürlükte kaldıkları sürece, onların uyduğu her olaya gereğince ve aynı biçimde uygulamasıdır. Belli bir kuralın benzer olaylarda ve değişik zamanlarda değişik biçimde uygulanması idari işlemlerde istikrarı, idarenin ciddiyetini bozar, ilgililerin idareye karşı güvenlerini sarsar. Ancak, bu kuralların değişmesi ile uygulamanın da değişmesi doğaldır. Kamu idaresi yürürlükten kalkmış bir kuralı değil, onun yerine konmuş yeni kuralı uygulamak zorundadır.²⁶⁵

Kuralların değişmesi sebebiyle bireye uygulanacak hükümlerin değişmesinden idare sorumlu tutulamayacaktır. Fakat idare, idari istikrarı sağlamada bireylerin hak ve kazanımlarını korumasının yanında değişen kuralların gerektirdiği yeni durumları uygulamalıdır.²⁶⁶ Uygulamada istikrarın bu yönü, idarenin bireysel eylem ve işlemlerle yapacağı uygulamanın hem üst düzenleyici kurallara uygun olmasını, hem de bu kuralı

²⁶⁰ Danıştay, 8. D, KT. 06.11.2009, E. 2009/6689, K. 2009/0, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 06.01.2020).

²⁶¹ Danıştay, 12. D, KT. 04.06.2015, E. 2015/1146, K. 2015/3688, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.01.2020).

²⁶² YILMAZ, “Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik”, s.24.

²⁶³ KESKİN / YAĞCI, s.60.

²⁶⁴ KÖKSOY, s.20.

²⁶⁵ AYM, KT. 10.03.1977, E. 1976/51, K. 1977/16, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 06.01.2020).

²⁶⁶ Ahmet Cemil SOYLU, “Danıştay Kararları Çerçevesinde İdari İşlemin Geri Alınmasında İdari İstikrar ve Hukuki Güvenlik İlkeleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2015), s.4.

yorumlarken aynı durumdaki kişilere aynı uygulamayı sağlayacak şekilde hareket etmeyi ifade etmektedir. İkinci yönü, idarenin kişi ve teşkilatında sürekliliğin yanında hizmet ve faaliyetlerindeki sürekliliktir.²⁶⁷ Uygulamada öngörülebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunan istikrarın sağlanmasıdır.²⁶⁸

Örneğin Danıştay kararına konu bir olayda; davacı, tıp fakültesi adli tıp anabilim dalının yardımcı doçent ilanına başvuru da bulunmuş ve gereken şartları sağlamış olmasına rağmen yönetim değişikliği sebebiyle dekanlık bu atamanın gerekli olmadığını ileri sürerek bu atamayı yapmamıştır.²⁶⁹

İdari uygulamada, hukuka uygun olmayan uygulamanın istikrar halini alması halinde, kişiler uygulamanın bu şekilde devam edeceğine güvenmektedir.²⁷⁰ Örneğin bir üniversitenin lisansüstü yönetmeliğinin “doktora yeterlilik sınavına” ilişkin maddesinde bulunan “Yönetmeliğin ilgili maddesinde belirtilen mazeretleri olmadan yeterlik sınavına girmeyen öğrenci, sınav hakkını kullanmış sayılır” şeklindeki hüküm, çok uzun bir süre uygulanmadığı halde, belirli bir dönemde sınava girenlere uygulanması öncelikle adil olmaz. Söz konusu durum hukuki istikrar ve hukuki güvenlik ilkesine aykırılık oluşturur. Çünkü sınava girecek olan kişilerde, mazereti olmadığı halde sınava girmediğinde de sınav hakkını kullanmış sayılmayacağı yönünde bir inanç oluşmuştur.²⁷¹

Bununla birlikte idare; süre şartına bağlı kalmaksızın hata içeren eylemlerini özellikle hile, açık hata, yoklukla sakat, gerçek dışı beyan gibi hallerde her zaman geri alma imkanına sahiptir. İdarenin hile, açık hata, yokluk ya da memurun gerçek dışı beyanı gibi durumlarda yapılan işlemlerin dışında, yaptığı birel işlemi belli bir süre geçtikten sonra geri alamayacak olması da idari istikrarın oluşmasını sağlamaya yönelik bir yasaklamadır.²⁷² İstikrar ilkesi de gerek idare mahkemeleri gerek Danıştay kararlarında, idari işlemin iptali, geri alınması gibi hallerde kazanılmış hakların

---

²⁶⁷ KÖKÜSARI, s.84.

²⁶⁸ KÖKSOY, s.19-20.

²⁶⁹ Danıştay, 8. D., KT. 19.12.2000, E. 1999/2720, K. 2000/8365, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 07.01.2020).

²⁷⁰ OĞURLU, s.197.

²⁷¹ KÖKÜSARI, s.85.

²⁷² GÖÇGÜN, s.244.

korunması, haklı beklenti ve müesses durum kapsamında ele alınmaktadır.²⁷³ Örneğin, 1975-1976 döneminde tıp fakültesi bölümüne kayıt yaptıran davacının 1980-1981 yıllarında son sınıf öğrencisiyken, yabancı uyruklu olmadığı halde yabancı uyruklu öğrenciler için ayrılan kontenjan için yapılan sınavı geçmesiyle kanunlara aykırı bir şekilde fakülteye kayıt yaptırdığı gerekçesiyle davacı tıp fakültesi yönetim kurulunun vermiş olduğu kaydının silinmesi kararının iptalini istemiştir. Danıştaya göre,

İdari işlemlerin hukuka aykırı bulunmaları halinde yapıldıkları tarihten geçerli olmak üzere geri alınmaları mümkün ise de; bu takdirde, işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan yasalara uygun biçimde kazanılmış hakların korunması zorunlu olduğu gibi geri alma işleminin makul bir süre içinde, hak ve nesafet kurallarını zedelemeyecek bir şekilde yapılması da gerekli bulunmaktadır. 1972 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen olarak gelen ve 12.07.1973 günlü ve 7/6756 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına kabul edilen davacının 05.11.1975 tarihli kayıt dilekçesinde uyruğunu hatalı gösterdiği, ancak bu dilekçeye T.C. uyruğunda bulunduğunu açıkça gösteren belgeleri eklediği görülmektedir.

Danıştay bu olayda davacının uyruğuyla ilgili yaptığı iddia edilen hatasında söz konusu dilekçeye uyruğunu gösteren resmi belgeleri koyduğu, oluşan hatanın davacının kötü niyetinden doğmadığını tersine iyi niyetini alenen belirttiği sonucuna varmıştır. Danıştay, idarenin yeterli inceleme yapmamasından dolayı hatayı bulamaması, makul sürede de ispat edememesi, yaklaşık 6 yıllık bir zaman geçmesiyle davacının mezuniyetine az süre kalması sebebiyle kaydının silinmesi işlemini, idari istikrar ve hakkaniyet ilkesine aykırı bulmuş ve dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir.²⁷⁴

Yargı organlarının almış olduğu kararlarda da hukuki güvenlik ile idari istikrar ilkelerinin iç içe geçtiği görülmektedir. Çünkü her iki kavramda kişiler, güven içinde geleceklerini planlamalarında idareden belirli kurallar içerisinde hareket etmesini, keyfilikten uzak, istikrarlı bir şekilde davranmasını beklemektedir.²⁷⁵

Mahkeme kararlarında istikrar, “mahkemelerin önceki kararlarında aldığı hükümlerle tutarlı kararlar vermesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak istikrarın mahkemelerin önceden aldığı bir karardaki hükümle birebir aynı olması gerekmeyip, “makul” bir istikrar yeterlidir.²⁷⁶ Aynı ya da benzer olaylarla ilgili farklı şekilde kararlar

---

²⁷³ KESKİN / YAĞCI, s.61.

²⁷⁴ Danıştay, 8. D, KT. 01.11.1982, E. 1981/1955, K. 1982/1293, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.01.2020).

²⁷⁵ SOYLU, s.15.

²⁷⁶ Çınar Can EVREN, “Bir Örnek Olay Üzerinden Mahkeme Kararlarında İstikrar”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Sayı:2, (2019), s.123.

alınması hukuki istikrarın zedelenmesine sebep olur.²⁷⁷ Burada anlatılmak istenen, ne mahkemelerin önceki kararlarından bütünüyle bağımsız ve keyfi bir şekilde karar vermesi, ne de mutlak anlamda bütünüyle önceki kararlarıyla aynı karar vermesi zorunluluğudur. Ayrıca toplumsal yapının ve zamanın farklı bir hal almasıyla yorum ve içtihat değişikliği de belirli oranda mümkündür.²⁷⁸

İdari istikrar ilkesi, bireylerin hak ve kazanımlarını hukuki güvenlik ilkesinin sağladığı güvencelerle korumaktadır. Bundan dolayı söz konusu iki ilkede, yukarıda yer alan kararlardan görüleceği üzere, birbirini tamamlayıcı ve destekleyici niteliktedir.²⁷⁹

2.1.2. Hukuki Belirlilik

Hukuki belirlilik ilkesi öncelikle hukuk devleti ilkesinin alt ilkelerinden olan hukuki güvenlikle doğrudan ilişkilidir.²⁸⁰ Hukuki belirlilik ilkesi, hukuki düzen ile ilişki içerisinde olan bireylere devlet gücü tarafından uygulanacak yaptırımları daha önce görme olanağı tanıyacak düzeyde açık, düzenli, sürekli, anlaşılır, erişilebilir, tutarlı ve ileriye yönelik kanunlara uygun olan düzenlemelerin yürürlükte bulunduğu bir hukuk sistemini önceleyen, kamu ile ilgili güçten yararlanmayı hukuki kurallara bağlayarak öngörülebilirliği sağlamayı hedefleyen bir ilkedir.²⁸¹ Burada hukuki öngörülebilirlik ilkesi ile hukuki belirlilik ilkesinin iç içe geçmesi söz konusudur.

Kişilerin hukuken gereken hususu önceden bilmesi ve eylemlerini buna göre yönlendirmelerini sağlayan bir ilke olan hukuki öngörülebilirlik hukuki belirlilikle ilişkilidir. Hukuk kurallarının tamamıyla belirsiz olması durumunda hukuki öngörülebilirlikten de söz edilemeyecektir.²⁸² Böylelikle bireyler tüm faaliyetlerini

---

²⁷⁷ KÖKSOY, s.21.

²⁷⁸ KÖKÜSARI, s.88.

²⁷⁹ SOYLU, s.17.

²⁸⁰ Osman CAN, “Belirlilik İlkesine Anayasal Bakış”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1-2, (2005), s.93.

²⁸¹ Bahattin ARAS, “Disiplin Soruşturmaları Bakımından Hukuki Güvenlik ve Belirlilik İlkeleri”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, (2021), s.237.

²⁸² Selda ÇAĞLAR, “Hukuk Devleti Açısından Hukuki Belirlilik-Hukuk Güvenliği İlişkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Sayı:277, (8-9 Kasım 2013), s.50, (<http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/HUKUKGYVENL.pdf>, Erişim Tarihi: 24.09.2019).

hukuki güvenlik içerisinde düzenleyebileceklerdir.²⁸³ Çünkü hukuki kurallar belirsiz ise toplumda yer alan kişilerin davranış standartları olarak hukuki kuralları önceden bilemeyecekleri söylenebilir. Örneğin bir bireyin ortaya koyduğu eylemle alakalı hukuk kuralı belirsiz ise o birey daha nasıl davranırsa güvenli olacağını önceden tahmin edemez.²⁸⁴

Anayasa Mahkemesi bir kararında hukuki belirlilik ilkesinin, hukuki güvenlik ilkesi ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Anayasa Mahkemesi kararına göre,

Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup birey, yasadın, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını, bunların idareye hangi müdahale yetkisini doğurduğunu bilmelidir. Ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörebilir ve davranışlarını ayarlar.²⁸⁵

Hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerinin asıl hedefi, yargı ile ilgili istikrarın kazanılması ve kişinin devlete olan güvenini korumaktır.²⁸⁶ İdare hukukunda belirlilik ilkesi, idarenin düzenleyici işlemleri açık ve anlaşılır olursa hukuki güvenliğin ve idarede keyfi davranışların engellenmesi ile istikrarın sağlanabileceğini ifade etmektedir. Belirlilik ilkesi, idarenin soyut, genel ve sürekli düzenleyici işlemleri yerine getirirken, idari istikrarın oluşması bakımından göz önüne alınması gereken önemli bir ilkedir.²⁸⁷ Hukuki kuralların kişilerce öngörülebilir olması ile kişilerin hukuk düzenine, yani devlete bağlı olması ve güven duyması, hukuki güvenlik bilinciyle sağlanabilir.²⁸⁸ Hukuki belirlilik, hem hukuk devletinin esas unsuru, hem de güvenilir bir hukuki düzen oluşturmanın araçlarından birisidir.²⁸⁹

Anayasa Mahkemesi kararına göre,

Yasa kuralı, ilgili kişilerin mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğurabileceğini makul bir düzeyde öngörmelerini mümkün kılacak şekilde düzenlenmelidir. “Öngörülebilirlik Şartı” olarak nitelendirilen bu ilkeye göre yasanın uygulanmasında takdirin kapsamı ve uygulama yöntemi bireyleri keyfi ve

---

²⁸³ Gülden ŞİŞMAN, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Vergi Hukukunda Öngörülebilirlik”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:65, Sayı:4, (2016), s.2442.

²⁸⁴ Gülriz ÖZKÖK, “Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:51, Sayı:2, (2002), s.7.

²⁸⁵ AYM, KT. 13.11.2014, E. 2014/35, K. 2014/173, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 06.05.2022).

²⁸⁶ ARAS, s.240.

²⁸⁷ Murat EKİNCİ, “İdari İstikrar İlkesi”, (Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2020), s.63.

²⁸⁸ ARAS, s.240.

²⁸⁹ ÇAĞLAR, s.136.

öngörebilecekleri müdahalelerden koruyacak düzeyde açıklıkla yazılmalıdır. Belirlilik, kişilerin hukuk güvenliğini korumakla birlikte idarede istikrarı da sağlar.²⁹⁰

Bu hükme göre hem hukuk kurallarının açık ve anlaşılır olması, hem de kanunların uygulanması açısından belirlilik ilkesinin istikrar ve öngörülebilirlik ile iç içe geçti söylenebilir.

Hukuk devletinde idare, işlemlerini yaptıktan sonra bu işlemlere uygun olacak bir hukuki kalıp aramaz. İdarenin eylem ve işlemlerini gerçekleştirmeden önce ve gerçekleştirmesi sırasında hukuka uygun davranmakla yükümlü olduğunu bilmesi gerekmektedir. Bu nedenle idarenin bir eylem veya işlemde bulunabilmesi için bu eylem veya işlemin hukuki dayanağının önceden belirli olması ve idare de eylem ve işlemlerini önceden belirli olan hukuk kurallarına uygun gerçekleştirebilmelidir.²⁹¹

Hukuki belirlilik ilkesinin hukuki istikrarın yansıması olmadığını, aksine hukuki güvenlik ve istikrar ilkelerinin gerçekleşmesinde etkin bir rol oynadığı, bu ilkeler ile iç içe geçtiği ve birbirlerini tamamlayıcı ilkeler olduğu söylenebilir.

2.1.3. Kazanılmış Haklara Saygı

Hukuka tabi olduğunu ifade eden bir devlet, birtakım önemli kural ve ilkeleri içselleştirmek mecburiyetindedir. Çünkü söz konusu kural ve ilkeler etrafına kurulmuş bir devlet düzenine temel anlamda hukukun hakim olduğu söylenebilir. Bahsedilen ilkelerin başındaysa, kazanılmış haklara saygı ilkesi gelmektedir.²⁹²

Türk hukuku kazanılmış hak kavramını, hukuk devleti ilkesinin bir gereği şeklinde ifade etmektedir.²⁹³ Anayasa Mahkemesine göre, kazanılmış hakların tanınması ile güvence altına alınması hukuk devletinde kabul edilen bir temel hukuk kuralıdır.²⁹⁴

---

²⁹⁰ AYM, KT. 26.01.2012, E. 2011/6, K. 2012/16, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 07.05.2022).

²⁹¹ Mehpare ÇAPTUĞ, *İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), s.61.

²⁹² Harun YILMAZ, “*Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019), s.178.

²⁹³ Rasim TÜTÜNCÜ, “*Danıştay Kararları Işığında İmar Hukukunda Kazanılmış Haklar*”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2015). s.24.

²⁹⁴ ÖZBUDUN, s.137.

Kazanılmış hak; niteliğinin ve kapsamının belirlenmesinde zorluk çekilen ve hukukçular arasında da anlaşmazlığa sebep olan kavramlardan birisi kabul edilmiştir.²⁹⁵ Söz konusu doğrultuda kazanılmış hak kavramının, hukuki uyumsuzluklarda sürekli başvurulmuş kavram olmasının yanı sıra, bu kavramı “müphem ve karanlık” bir yönünün bulunduğu da ileri sürülmektedir.²⁹⁶ Anayasa Mahkemesine göre, “Kazanılmış hak sözcüğü, hukukun en belirsiz, uygulama sahası çok dar, genel hukuksal durumlarda konu edilemeyen bir kavramdır.”²⁹⁷

Anayasa Mahkemesinin tanımıyla kazanılmış hak, kişinin sahip olduğu statüden meydana gelen, kendisi için kesinleşen ve kişisel niteliğe dönüşmüş haktır.²⁹⁸

Sözlüklerde kazanılmış hak, “evvelce yürürlükteki hükümlere göre bir şahıs lehine sabit olan hak” veya “önceden yürürlükte bulunan hükümlere göre bir kişi yararına olan bir hakkın sonradan çıkarılan hükümlerle çiğnenememesi” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹⁹

Kazanılmış hak kavramının idare hukuku açısından önemi, idare açısından yapılacak yeni bir düzenlemeden sonra kişilerin bir hakkı elde etme şartlarında veya daha önce hukuka aykırı olmayan bir şekilde elde ettikleri haklar üzerinde birel işlemlerle idarenin tasarrufu söz konusu olduğunda ortaya çıkar. Bu yönden idari işlem sonucunda meydana gelen hak; işlemin değiştirilmesi, geri alınması veya kaldırılmasının ardından hala korunuyorsa kazanılmış hakkın varlığından söz edilebilir.³⁰⁰

İdare hukukunun diğer bir niteliği içtihadi bir hukuk dalı olmasıdır. İdare hukukunda kazanılmış hak kavramı Danıştay içtihatları ile kabul edilmiştir.³⁰¹

---

²⁹⁵ GÖÇGÜN, s.276.

²⁹⁶ YILMAZ, “*Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*”, s.174.

²⁹⁷ AYM, KT. 25.10.1990, E. 1989/23, K. 1990/26, (Burçin AYDOĞDU, “*Kazanılmış Hak Kavramının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2017), s.3).

²⁹⁸ AYM, KT. 15.10.2009, E. 2007/44, K. 2009/148, (Turan YILDIRIM, *İdare Hukuku*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 7. Baskı, 2018), s.389).

²⁹⁹ TÜTÜNCÜ, s.5.

³⁰⁰ GÖÇGÜN, s.276.

³⁰¹ Ayşegül Çoban ATİK, “İdare Hukukunda Kazanılmış Hak İlkesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakülte Dergisi, Cilt:21, Sayı:1*, (2013), s.19.

Danıştay kararlarına bakıldığında, kazanılmış hak kavramının sınırlarının kesin bir şekilde belirlenemediği, her olaya özel inceleme ve değerlendirme yapılması ile bir sonuca varıldığı görülmektedir. Kazanılmış hakkın kapsamı ilişkili olduğu alana göre değişebilmektedir.³⁰² Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 26.09.1952 tarihli kararı, kazanılmış haklara “hukuka aykırı olmama” şartı açısından getirilen ilk istisna olup, bu tarihten itibaren bu karar istikrarlı bir şekilde kullanılmıştır.³⁰³ Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 22.12.1973 tarihli kararına göre; idarenin, yokluk, açık hata, memurun gerçek dışı beyanı veya hilesi hallerinde kazanılmış haktan söz edilemez ve idari işlem her zaman geri alınabilir.³⁰⁴ Danıştaya göre, ihtiyaç sahibi çiftçiye verilen toprağın gerçeğe aykırı beyana dayanılarak elde edilmesi durumunda daha önce verilen dağıtım kararının geri alınması hukuka aykırı görülmemiştir.³⁰⁵

Kazanılmış hak, yürürlükte olan hukuka göre kişiler lehine oluşturulan haklar veya hukuksal durumlardır. Kazanılmış hak, bir hakkın geçmişe etkili olan hukuk ile ilgili işlemler karşısındaki dokunulmazlığını ifade etmektedir. Bu tanıma göre bir “hak” ve “hakkın geçmişe etkili hukuki işlemler karşısındaki dokunulmazlığı” biçiminde iki unsurdan oluşan kazanılmış hak kavramı, çok sayıda bilimsel çalışma, mevzuat hükmü ve yargısal kararda, açıklanmaya çalışılan anlamından farklı olarak unsurlarından biri olan hak kavramıyla aynı anlamda kullanılabilir.³⁰⁶

Yürürlükteki bir kanuna ya da düzenleyici işleme dayanarak bir hakka sahip olan kimsenin söz konusu kazanımlarının güvence altına alınması, hukuki güvenlik ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Çünkü bireyler, kendi lehlerine hak kazandıran bir işlemi yerine getirirken yürürlükte bulunan mevzuat kararlarına güvenmektedir.

Öncelikle bir hakkın kazanılmış hak olarak onaylanması için söz konusu hakkı meydana getirecek bir bireysel işlemin olması ve söz konusu işlemin kişiselleşerek birey

---

³⁰² TÜTÜNCÜ, s.11.

³⁰³ Danıştay, İBK, KT. 26.09.1952, E. 1952/15, K. 1952/244, (D. Çiğdem SEVER, “*Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar*”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2006), s.185).

³⁰⁴ Danıştay, İBK, KT. 22.12.1973, E. 1968/8, K. 1973/14, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.12.2021).

³⁰⁵ Danıştay, İBK, KT. 02.10.1971, E. 1966/4, K. 1971/36, (SEVER, s.150).

³⁰⁶ Serhat Emin TAŞ, “*Türk Anayasa Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı İlkesi*”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021), s.37.

hakkında kesinleşmesi veya tamamlanması gerekmektedir.³⁰⁷ Söz konusu hakların kazanılmasından sonra rastgele bir kanun ya da idari işlemle ortadan kaldırılamaz. Hukuki düzen, hakları ve menfaatleri korumasının yanında kazanılmış hakları da korumaktadır.³⁰⁸ Örneğin üniversite öğrencisinin birinci sınıf sınavlarına girip geçer notlar aldığı, ikinci sınıfa devam ederken yürürlüğe giren yönetmelik değişikliğinin ders geçmede alınması gereken notları geçmişe etkili bir şekilde yükselttiği, fakülte yönetiminin farklı yönetmelik hükümlerini uygulayarak öğrencinin birinci sınıf derslerinden sınavlara tekrar katılmasını istediği varsayımında kazanılmış hak, öğrencinin değişik yönetmelik hükümleri karşısında hakkını savunmak için başvurduğu bir tasarım formül olarak işlev görecektir.³⁰⁹

Hukuksal bir değeri olmayan işlemler, açık hata, hile veya yok hükmünde işlemler sonucunda oluşturulan işlemlerdir. Söz konusu işlemlerin kazanılmış haklar açısından en önemli boyutu, belli bir süre sınırlandırması olmadan geri alınabilmeleri, herhangi bir hak ya da yükümlülük meydana getiremeyecek kadar ağır bir şekilde hukuka aykırılığı içerdiklerinden, kazanılmış hak doğurmamaları ve idari istikrar ilkesi gereğince de korunmamaları noktasında ortaya çıkmaktadır. Danıştayın 22.12.1973 tarihli İçtihatları Birleştirme Kurulu kararından bu zamana kadar ilgili işlemlerin her zaman geri alınabileceği ve kazanılmış hak doğurmayacağı istikrarlı şekilde kabul edilmektedir.³¹⁰ Dolayısıyla, hukuka aykırı idari işlemlere istikrar ilkesine dayanarak geçerlik tanınmasının bir sınırı bulunmaktadır. Bu sınır hile veya gerçek dışı beyana dayalı işlemle kazanılmış hak doğmayacağı şeklinde ifade edilebilir. Danıştay,

Davacının sahte diploma ile hile yapmak suretiyle iş başvurusunda bulunduğu, bu diploma ile yapılan atama işleminin davacı lehine kazanılmış hak doğurmayacağı ve işlemin idarece süre sınırlaması olmaksızın geri alınabileceği idare hukukunun temel ilkelerinden olduğundan³¹¹

hukuka aykırı işlemlerle kazanılmış hak doğmayacağını ifade etmiştir.³¹²

Yine “açıkça kanuna aykırılık” halinde de sakat bir işlem uzunca bir süre yürürlükte kalsa bile hukuken geçerli bir işleme dönüşmez ve bu işlemlerin geri alınması

---

³⁰⁷ YILMAZ, “*Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*”, s.176.

³⁰⁸ ATİK, s.12.

³⁰⁹ TAŞ, s.35-36.

³¹⁰ SEVER, s.145.

³¹¹ Danıştay, 12. D, KT. 01.02.2017, E. 2016/8701, K. 2017/92, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 11.01.2020).

³¹² KESKİN / YAĞCI, s.61.

halinde hukuki güvenliğin sarsıldığından söz edilemez.³¹³ Bir olayda; davacıya 10.08.1981 tarihinde verilmiş olan “psikolog” unvanının, bitirdiği okul nedeniyle bu unvanı kullanamayacağından bahisle aradan on yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra alınarak Laboratuvar Teknisyeni unvanının verilmesi hukuka aykırı olması nedeniyle dava konusu işlemi iptal edilmiş ancak bu karar Danıştay tarafından bozulmuştur. Danıştaya göre,

Hukuka aykırı bir idari işlemle elde edilen statü ve bu statüye dayanılarak yapılan işlem ve eylemler kamuya yönelik etki ve sonuçlar doğuruyorsa bu statü korunmayacak; ancak idarece hatalı işlem düzeltilinceye kadar ilgili kişinin bu statü nedeniyle elde ettiği kişisel kazanımlara da dokunulamayacaktır. Belirtilen durum karşısında, davacının yasayla belirtilen niteliklere sahip olmadan kazandığı psikolog unvanının geri alınmasına ilişkin işlemde hukuka aykırılık, aksi yöndeki İdare Mahkemesi kararında da hukuki isabet görülmemiştir.³¹⁴

Danıştay kararında konu olan bir başka olayda; Yakın Doğu Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümüne kaydolun davacının, sadece hazırlık sınıfının ilk yarıyılı okuduğu ve isteği üzerine 07.05.1997 tarihinde kaydını sildirdiği, ilk üç sınıfa ait hiçbir dersi almadığı, sahte transkript ile davalı üniversiteye yatay geçişinin yapıldığı anlaşılmış ve fakülte yönetim kurulunun kararıyla davacının yaptığı yatay geçiş işlemi iptal edilmiş ve idarenin bu işlemi Danıştay tarafından hukuka aykırı görülmemiştir. Danıştaya göre,

Olayda, sadece hazırlık sınıfının ilk yarıyılına devam eden davacı, üçüncü sınıfa yatay geçişinin yapılamayacağını bilmek durumundadır. Öte yandan, kazanılmış haktan söz edilebilmesi için bu hakkın hukuka uygun olarak kazanılmış olması gereklidir. Hukuka aykırı elde edilmiş bir hakkın, hukuk düzeni tarafından korunması düşünülemez. Nitekim mahkeme kararında da değinilen 22.12.1973 gün ve E:1968/6, 1973/14 sayılı İçtihatları Birleştirme Kurulu kararında, ilgilisinin gerçek dışı beyanı ve hilesi durumunda, süre sınırı aranmaksızın yapılan ödemenin geri alınabilmesi öngörülmüştür.³¹⁵

Bahsedilen bu hukuka aykırı durumlar dışındaki hata içeren işlemlerin geri alınması, ancak ilgili mahkemede dava açma süresi içerisinde mümkün olacaktır.³¹⁶

---

³¹³ Erhan COŞKUN, “*Vergilendirmede Hukuki Güvenlik İlkesi*”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, 2012), s.63.

³¹⁴ Danıştay, 5. D, KT. 09.10.1997, E. 1994/7834, K. 1997/2030, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.01.2020).

³¹⁵ Danıştay, 8. D, KT. 27.09.2004, E. 2004/1570, K. 2004/3441, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.01.2020).

³¹⁶ KESKİN / YAĞCI, s.60.

2.1.4. Haklı Beklenti

Haklı beklentinin korunması ilkesi içtihatlarla ortaya çıkan ve sonradan doktrin tarafından kabul edilen bir ilke olmasına rağmen yargı kararlarında bu ilkenin tanımına açıkça yer verilmemektedir. Sınırlı sayıda içtihatlarda yer alan tanımlamalar genellikle Türk, Hindistan ve Güney Afrika idari yargısına aittir. Bunun sebebi diğer ülke yargı organlarının, kararlarında ilke ve kavram tanımlaması eğiliminde olmamalarıdır.³¹⁷

Haklı kelimesini Türk Dil Kurumu; “hakka uygun, doğru, yerinde” olarak tanımlamasının yanında beklenti kelimesini “bireyin belli şart ve durumların alacağı şekiller veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü” şeklinde tanımlamıştır.³¹⁸

Türkiye’de haklı beklenti kavramına ilk kez 1986 yılında bir çeviride yer verilmiştir. Söz konusu çeviride, Esin Örucü, C.F. Forsyth’un “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations” isimli makalesini Türkçeye “Haklı Beklentilerin Doğuşu ve Korunması” olarak kazandırmıştır.³¹⁹ Türk hukukunda kavram hakkında yapılan çalışmalarda, ilke çoğunlukla haklı beklenti, meşru güven veya meşru beklenti biçiminde adlandırılmıştır. Bunun yanında, Türk hukukunda, haklı beklentilerin ileri sürüldüğü durumlar farklı kavram veya ilkelerle de belirtilmiştir ama son yıllarda Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Kamu Baş Denetçisinin kararlarında haklı beklentiler ilkesi doğrudan kullanılmıştır.³²⁰

Haklı beklenti kavramı, kişinin hukuka aykırı olmamak şartıyla yetkililerin üstlenmesiyle devam eden hukuksal uygulamalara güvenip belirli hakları elde etme beklentilerinin hukuki güvenlik gerekçesiyle güvence altına alınması, kendileri hakkında olumsuz değişikliklere karşılık bir dinlenme hakkı bile olsa bu hakkın verilmesi bazı zamanda korunan çıkarın özelliğine göre yeni bir karar alınması zorunluluğunu anlatmaktadır.³²¹

---

³¹⁷ Selman Sacit BOZ, “*İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması*”, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2017), s.18.

³¹⁸ Türk Dil Kurumu, “Haklı”, (<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 17.11.2021).

³¹⁹ Engin SAYGIN, “Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yönelik Türk ve İngiliz İdare Hukuku Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:126, (2016), s.215.

³²⁰ Selçuk GİŞİ, “*Haklı Beklentiler İlkesi*”, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2016), s.8.

³²¹ OĞURLU, s.221.

Haklı beklenti kavramı konusunda Danıştaya göre,

Gerek yargı kararları, gerek öğretilerdeki ortak tanımlamalara göre ‘haklı beklenti’; idarenin ister bir taahhüt, isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmeleridir.³²²

Haklı beklenti doktrinde,

Bireyin hukuka uygun olmak kaydıyla idareye, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken yine yetkileri içerisinde yaptıkları eylem ve işlemler, hukuki açıklamalar, buldukları taahhütler ya da süregelen idari uygulamaların hukuki güvenlik gerekçesiyle kendilerine de uygulanacağı beklentisi

şeklinde tanımlanmıştır.³²³

İdare hukuku bağlamında haklı beklenti kavramı, kişinin idarenin işleyişinden meydana gelen beklentisinin korunacağına olan güveniyle idarenin farklılaşan politikaları takip etme gereksinimi arasındaki çatışmayı düzeltmeyi hedefleyen bir kurumu ifade etmektedir.³²⁴ Beklentilerin korunmasına dair kişilerin güveniyle idarenin günlük hayatın karmaşık ihtiyaçları karşısında değişen ihtiyaçları takip etme gerekliliği arasındaki çatışma ilk defa İngiltere’de 1969 tarihinde Schmidt v. Secretary of Stat efor Home Affairs kararında³²⁵ ele alınmıştır.³²⁶

Sonuç olarak hem İngiltere’de, hem de Türkiye’de haklı beklenti kavramı, kamu güçlerinin idare edilenlerle alakalı yerine getirdiği işlemlerle ya da istikrar kazanmış uygulamalarla söz konusu bireyleri haklı bir beklenti içerisine sokmuşsa ve bu haklı beklenti hukuki sınırlar içerisinde ise söz konusu durumun güvence altına alınması gerekmektedir.³²⁷

Haklı beklentilerin güvence altına alınma ilkesi birçok idare hukuku ilkesiyle ilişkilidir. İlk olarak haklı beklentilerin güvence altına alınması ilkesi, hukuk güvenlik ilkesiyle ilişkilendirilerek söz konusu ilke, hukuk güvenliği ilkesinin türevi şeklinde kabul edilmektedir.³²⁸ Soyut ve genel düzenlemelere güvenip, daha sonra değiştirilen

---

³²² Danıştay, 15. D, KT. 21.11.2017, E. 2016/941, K. 2017/6819, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.12.2021).

³²³ Bkz. GÖÇGÜN, s.293.

³²⁴ SAYGIN, s.214.

³²⁵ Bkz. SAYGIN, s.214-215.

³²⁶ KESKİN / YAĞCI, s.70.

³²⁷ SAYGIN, s.217.

³²⁸ YILMAZ, “Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi”, s.202.

düzenlemelere dayanarak bir hak kazanmayı bekleyen kişilerin söz konusu olan haklı beklentilerinin karşılanması hukuk devleti olmanın gereğini ifade eder. Söz konusu beklentinin gerekçesiyle hukuki güvenlik ile idari istikrar ilkesidir.³²⁹ Aynı zamanda hukuk devleti ilkesiyle haklı beklentilerin korunması ilkesi, idare tarafından kişilerde beklenti doğuran durumlara ilişkin yapılacak değişikliklerin, geri almaların veya yürürlükten kaldırmaların ani, sık ve öngörülemez bir şekilde gerçekleştirilmelerini engelleyerek kişilerin idareye olan güvenlerinin boşa çıkarılmaması hakkında hukuki güvenliklerinin sağlanması konusunda kesişmektedir.³³⁰ Danıştay bir kararında, eş durumu özrü talebine karşın atama işleminin yapılmamasına ilişkin bir iptal davasında, davacının baskın kamu yararının ve haklı beklentisinin göz önüne alınması gerektiğine karar vermiştir.³³¹

Hukuki kuralların var olma nedenlerinin başında, kişilerin gelişen ve değişen gereksinimlerini karşılamak vardır. İdari işlemler yürürlükten kaldırılıp yerine yeni işlemlerin yapılması sürecinde karşımıza haklı beklentilerin korunması ilkesi çıkmaktadır.³³² İyi bir idarenin, kişilerin kendisine olan güvenini korumasız bırakmaması gerekmektedir. İdarenin belirli kişiler hakkında, açıkça ya da zımnen belli bir şekilde işlem yapacağını göstermesi ve sonradan gösterdiği şekilden veya idarenin süregelen uygulama ya da politikalarından ayrılarak karar alması halinde, idarenin bu tür davranışları kişilerin planlamalarını bozar, haklı beklentilerini boşa çıkarır. Ama kişiler idareden, var olan kurallarının, sürdürülen uygulamalarının ya da politikalarının sonsuza dek var olan haliyle uygulayacağını bekleyemezler, söz konusu yönde bir haklı beklentileri oluşamaz.³³³ Kuşkusuz gelişim ve değişim öne sürülerek hukuksal düzenlemelerin sık, alelade, keyfi ve öngörülemez şekilde yapılması, hukuki düzendeki öngörülebilirliğin ve güvenliğin sona ermesine sebep olacaktır. Burada en doğru davranış şekli, kamu yararının gereklerine uygun bir şekilde yapılacak yeni düzenlemelerde istikrarın ve haklı beklentilerin korunmasının gözetilmesidir.³³⁴

---

³²⁹ SOYLU, s.38.

³³⁰ GİŞİ, “*Haklı Beklentiler İlkesi*”, s.66.

³³¹ KESKİN / YAĞCI, s.70.

³³² YILMAZ, “*Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*”, s.206.

³³³ GİŞİ, “*Haklı Beklentiler İlkesi*”, s.59.

³³⁴ YILMAZ, “*Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*”, s.206.

İdare hukukunda haklı beklentilerin korunmasının temel şartı baskın kamu yararının bulunmamasıdır.³³⁵ Baskın kamu yararı; haklı beklentilerin korunmaması durumunda meydana gelen kamu yararının, haklı beklentilerin korunması durumunda meydana gelen bireysel yarar karşısındaki üstünlüğüdür.³³⁶ Bu durum bir haklı beklentinin esas yönünden korunması isteği karşısında baskın bir kamu yararının olması durumunda bu beklentinin karşılanmasını engelleyecektir.³³⁷ Baskın kamu yararının kanıtlanamadığı ya da olmadığı hallerde haklı beklentinin kabul edilmesi gerekmektedir.³³⁸ Danıştayın haklı beklentilere ilişkin bir kararına göre, “Baskın kamu yararı olmadığı durumlarda, kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin zedelenmemesi gerekir.”³³⁹

Haklı beklentilerin korunmasıyla alakalı olarak esas eleştiri noktalarından birisi, idarenin ve yasamanın düzenleme yapma yetkisinin kısıtlanmasıdır. Gerçekten de bireysel işlemleri aşarak genel düzenleyici işlemlerde de haklı beklentileri mutlak bir biçimde savunmak bu eleştiriye haklı kılabilir.³⁴⁰ İdarenin üst normlara uygun olmasıyla bir statü ve durumla alakalı şartları değiştirebileceği ve bu durumun haklı beklenti oluşturmayacağı savunulmaktadır. Fakat düzenleyici işlemlerde de haklı beklenti kavramı belirli oranda uygulanabilecektir.³⁴¹

Bir örnekle açıklarsak; emeklilik yaşını kanunla 60’tan 65 yaşına yükselten bir düzenleme tarafından, kazanılmış bir hakka sahip olan emeklilerin yeniden işe başlatılarak kalan yaş süresinin tamamlanması, kazanılmış haklara saygı ilkesine uygun olmadığından istenemez. Ancak, hala görevde olanlar, kazanılmış hak olmadığından, “haklı beklentiye aykırı” bir biçimde 65 yaşında mı emekli edilecektir? Burada fayda-maliyet analizini temel alan görüş açısından, milyonlarca çalışanı kapsayan bu değişikliğin, haklı beklentilerin korunması ilkesi gereğince, bu kimseleri etkilemeyeceğini ileri sürmek, “faydalı olmadığı” gibi kısa vadede düzenlemeyi anlamsız gösterebilir. Hukuk devleti olduğunu iddia eden bir devletin, hukuki

---

³³⁵ SAYGIN, s.232.

³³⁶ BOZ, “İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması”, s.274.

³³⁷ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.144.

³³⁸ BOZ, “İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması”, s.277.

³³⁹ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.144.

³⁴⁰ KÖKÜSARI, s.122.

³⁴¹ KESKİN / YAĞCI, s.70.

güvenliğin söz konusu ilkesine göre hareket etmesi, yani mevcut çalışanların 65 yaşına kadar bekletilmeden emekli edilmesi gerekir.³⁴²

Öncelikle idari istikrar ilkesi yasal düzenlemelerin sürekli değişmemesi ve bu alanda istikrar sağlanması anlamına gelirken, yasal düzenleme temelli maddi haklı beklentilerin güvence altına alınmasını yasal düzenlemelerin uzun süre değişmeden kalmasını gerektirmemekte, yalnızca önceki düzenlemeye güvenerek beklenti içine girenlerin sonraki düzenlemede menfaatlerinin korunmasını gerektirmektedir.³⁴³ İdari istikrar ilkesiyle haklı beklentilerin korunması ilkesinin hedefleri içerisinde ayrılmaz bir ilişki olduğu kesindir. Haklı beklentilerin korunmasının, yani kişilerin var olan hukuk düzenlemelerine güvenerek bir beklenti içine girmesinin bizzat hukuk düzenince korunmasının ana dayanağı, hukuki düzen ve düzenlemelerdeki istikrarın devamlı olacağına duyulan güvendir. Söz konusu güven, idareyi bireylerin haklı beklentilerini boşa çıkarmayacak şekilde ve istikrarı oluşturacak biçimde hareket etmeye mecbur bırakmış olacaktır.³⁴⁴

Örneğin bir olayda, davacı 2010-2011 eğitim-öğretim döneminde TED Ankara Koleji Lise 1. sınıf öğrencisiyken, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki St. Timothy's School'dan kısmi burs kazanması ile lise 2. sınıf için kaydını anılan okula aldırarak, okul değişikliği yapmadan önce yükseköğretim genel kurulunun "T.C. uyruklu olup lise öğreniminin son üç yılını KKTC hariç yabancı bir ülkede tamamlayanların" üniversitelerin yurt dışından öğrenci kabul kontenjanlarına başvurabileceği kararı geçerliyken ABD'deki okula geçişinden sonra T.C. uyruklu olup ortaöğretimini yurt dışında sürdürenlerin üniversitelerin yurt dışından öğrenci kabul kontenjanlarına başvurabilmeleri için "ortaöğretimin tamamını yurt dışında tamamlamış olma" şartının getirilmesiyle bu karardan önce ABD'ye gitmiş, ortaöğretimin bir kısmını tamamlayarak mezun olması nedeniyle üniversitelerin yurt dışından öğrenci kabul kontenjanlarına başvuru hakkını kaybetmiştir. Danıştayın, düzenleme yapılan dava konusunun yürürlüğe konulurken haklı beklentilerin ve kazanılmış hakların korunması gerekirken, davacının uzun bir süreyi içine alan eğitimini bitirmesiyle kazanma beklentisi içerisinde olduğu

---

³⁴² KÖKÜSARI, s.122.

³⁴³ Halil ALTINDAĞ, "Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2010), s.21.

³⁴⁴ YILMAZ, "Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi", s.205.

haklar güvence altına alınmadan yürürlüğe konulan hukuka aykırı dava konusu işlemin iptal kararına karşılık ilgili idare tarafından bu kararın temyizi istenmiştir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kuruluna göre, uyuşmazlık konusu olayda davacı, kararın değiştirildiği tarihte daha lise 2. sınıf öğrencisi olduğundan, kanun değişikliğinden önce tüm sonuçlarıyla fiilen elde edilmiş bir hakkı bulunmamaktadır. Aynı zamanda yapılan değişiklik sonucunda artık Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının yurt dışından öğrenci kabul kontenjanlarına başvurma hakkı kalmadığı halde eğitimini yurt dışında sürdürmeye devam ettiği anlaşıldığından, davacı açısından haklı beklentinin varlığından da söz edilemez. Bu nedenle Danıştay kararının iptaline idarenin temyiz isteminin kabulüne karar verilmiştir.³⁴⁵

Örneğin bir olayda, davalı idarede kültür ve turizm uzmanı olarak görev yapan davacı, kültür ve tanıtma ataşesi olarak atanma başvurusunun, yabancı dil belgesinin olması şartını sağlamasına rağmen bu belgesinin süresinin dolduğu gerekçesiyle reddine ilişkin işlemin iptali ve yoksun kaldığı parasal haklarının yasal faiziyle beraber ödenmesine karar verilmesi istemiyle dava açmıştır. Danıştaya göre,

Davacının atanmak istediği kadro için açılan yazılı ve sözlü sınavlardan başarılı olarak atanmaya hak kazandığı ve hatta atama işlemleri başlatılarak davacıya ilişkin atama kararnamesi düzenlendiği, ancak, sonrasında atamanın gerçekleşmediği göz önüne alındığında, davacının haklı beklenti içinde bulunduğu yadsınamayacaktır. Bu durumda, kültür ve tanıtma ataşesi olarak atanma şartlarının tamamını sağlayan davacının atanma talebinin, hukuken kabul edilebilir bir nedene dayanmaksızın reddine ilişkin işlemde hukuka uyarlık; anılan işlemin iptali ve işlem nedeniyle yoksun kaldığı mali ve özlük hakların ödenmesi istemiyle açtığı davanın reddi yolunda verilen Mahkeme kararında ise hukuki isabet görülmemiştir.³⁴⁶

Kazanılmış hak tanımamasına rağmen, ilgilisinin, korunması gereken bir çıkarımın olduğu düşünülen durumların, hukuken tümüyle göz ardı edilmesi, adalet duygularını her zaman tatmin etmeyeceğinden, haklı beklentilerin korunması, bireylerin korunması ve hukuk güvenliği bakımından özel bir önem taşımaktadır.³⁴⁷ Önemle belirtildiği üzere, “kamunun idareye olan güveni korumasız bırakılamaz.”³⁴⁸

³⁴⁵ Danıştay, İDDK, KT. 29.04.2019, E. 2018/455, K. 2019/2040, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.12.2021).

³⁴⁶ Danıştay, 2. D, KT. 06.04.2017, E. 2016/13213, K. 2017/2813, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.12.2021).

³⁴⁷ SOYLU, s.42.

³⁴⁸ YILMAZ, “Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi”, s.208.

Haklı beklenti kavramı açıklanırken, doktrinde, kazanılmış hak kavramına sürekli başvurulmaktadır.³⁴⁹ Kazanılmış hak ile haklı beklenti kavramları birbirine yakın olmasının yanında ayırımının iyi bir şekilde yapılması gereken iki değişik durumu ifade etmektedir. Söz konusu iki kavramı birbirinden ayırt etmemizi kolaylaştıracak şey hakkın kazanılmasıdır.³⁵⁰

Kazanılmış hak kavramı literatürde, genel olarak, doğduğu anda hukuka aykırı olmayan bir şekilde tamamlanmış, böylelikle bireye has, aleyhte sonuçlar yaratmamış, sonradan mevzuat değişikliği veya işlemin geri alınması gibi sebeplere karşın, hukuki düzen gereğince güvence altına alınması gereken hak olarak tanımlanmaktadır. Kazanılmış hak durumunda, önceki düzenleme döneminde bir bireysel işlemin kişi lehine doğurduğu hukuki sonuçların güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Bundan dolayı söz konusu iki ilkenin koruduğu değerlere bakılacak olursa, her ikisinin de kişilere yaşamlarını planlarken hukuki öngörülebilirlik sağlamayı, kişilerin mevcut hukuki yapıya güvenlerini korumayı amaçladığı görülür.³⁵¹

Danıştayın eski tarihli kararlarına bakıldığında haklı beklentinin kazanılmış hak ilkesi kapsamında korunduğu görülmektedir. Danıştay kararlarında kazanılmış hak düzeyine ulaşmayan durumların haklı beklenti olduğu ve bunun Türk idari yargısında korunmadığı birtakım eski tarihli kararlarda ifade edilmesine rağmen güncel kararlarda haklı beklentinin korunduğu görülmektedir.³⁵²

Kazanılmış hakların korunması, idari işlemlerin uygulanması sonucunda bireyselleşmiş ve elde edilen hukuki durumların korunmasına yönelik amaca hizmet

---

³⁴⁹ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.175.

³⁵⁰ Fatih GÖKYURT, “*İdare Hukukunda Kazanılmış Hak ve Müesses Durum*”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2007), s.29.

³⁵¹ ALTINDAĞ, “*Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması*”, s.17-18.

³⁵² Danıştay, 5. D, KT. 19.03.1996, E. 1993/7236, K. 1996/1164: “*Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Yönetmeliği ile idari görevlerden müfettişliğe atanarlara Teftiş Kurulu Başkanlığına atanma yolu kapatılmış olması nedeniyle, ilgililerin idari görevden müfettişliğe geçmelerine olanak tanıyan yönetmelik hükümlerini gözönünde bulundurarak idarenin güvenilirliği ve idarede istikrar prensibinden hareketle müfettişliğe geçmek için başvurdukları ve bunun sonucu olarak da sınavla gelen müfettişlerle aynı haklara sahip oldukları konusunda haklı beklenti içine girdiklerinin kabulü mümkün olmadığı gibi esasen var olmayan bir hakkın korunmasının da hukuken mümkün olmaması karşısında, davacının, iptal isteği haklı dayanaktan yoksun kalmaktadır.*”, (BOZ, “*İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması*”, s.53).

eder. Haklı beklentilerin korunması ilkesi de idarece oluşturulan haklı beklentilerin, hukuki güvenlik ve idareye duyulan güven ilkeleri içerisinde korunmasını gerektirir.³⁵³

Geniş bir bakış açısıyla her kazanılmış hakkın, haklı bir beklenti yarattığı; ama haklı beklentiye esas oluşturan her durumun kazanılmış bir hak doğurmayabileceği ileri sürülebilmektedir.³⁵⁴

Danıştaya göre,

Olayda, davacının ilgili programa 22.01.2013 tarihli sınavı kazanarak kayıt yaptırdığı, 16.09.2014 tarihinde ise başarı ile ilgili programdan mezun olduğu görülmektedir. 22.01.2013 tarihli sınavın Mahkeme kararı ile iptal edildiği, hukuka aykırılığının sabit olduğu, dolayısıyla bu sınava bağlı olarak gerçekleştirilen işlemlerin hukuk nazarında korunmayacağı ve kazanılmış hak oluşturmayacağı tereddüt bulunmamaktadır. Bununla birlikte davalı idarenin, ilgili sınavın yürütmesinin durdurulmasına ilişkin kararı 29.07.2013 tarihinde, akabinde iptaline ilişkin kararı 11.10.2013 tarihinde tebliğ almış olmasına rağmen karar gereğinin yerine getirilmemesi nedeniyle Anayasa'nın 138. maddesiyle 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 28/1. maddesi ihlal edilmiş, idarenin idari ve cezai sorumluluğu doğmuştur. Ancak, idarenin hukuka aykırı işlemine güvenerek eğitimine devam eden ve süresi sonunda da başarılı olarak mezun duruma gelen davacının, aldığı bu eğitim sonunda diploma alması yönünde haklı bir beklentisinin bulunduğu tartışmasızdır. Bu nedenle, davacının aldığı eğitim sonunda diploma alması yönünde haklı beklentisinin olduğu, Mahkeme kararının gereğini yerine getirmeyen davalı idarenin idari ve cezai sorumluluğunun bulunduğu, ancak bu sorumluluğun davacıya yüklenemeyeceği gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmesi gerekmekte iken, davanın reddine ilişkin Mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.³⁵⁵

Kazanılmış haklarla haklı beklentiler arasında bu denli yakın ilişki olmasına rağmen, bunları iki özdeş kavram olarak görmek hatalıdır. Kazanılmış hakkın olması halinde birey lehine oluşturulan ve hukuka uygun bir işlem mevcuttur. Doktrinde hukuka uygun birel işlemlerin kaldırılmaları ile geri alınmalarının imkansız olduğu ifade edilir. Dolayısıyla kazanılmış hakların güvence altına alınması için ileri sürülen argümanlar, haklı beklentilerin güvence altına alınması için ileri sürülen argümanlardan daha güçlüdür.³⁵⁶

Sonuç olarak haklı beklentiler ile kazanılmış haklar benzer kavramlar olmasına karşın farklıdır.³⁵⁷ Kazanılmış hak, bireyin içerisinde yer aldığı statüden doğması

---

³⁵³ GİŞİ, “*Haklı Beklentiler İlkesi*”, s.50.

³⁵⁴ GİŞİ, *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*, s.175.

³⁵⁵ Danıştay, 8. D, KT. 20.02.2020, E. 2016/10461, K. 2020/1067, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.12.2021).

³⁵⁶ ALTINDAĞ, “*Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması*”, s.18.

³⁵⁷ GİŞİ, “*Haklı Beklentiler İlkesi*”, s.153.

bakımından kendisi için mutlak ve kişisel alacak niteliğine dönüşmüş bir hak olması nedeniyle geçmişe yönelik bir koruma içerir. Ama haklı beklenti, geçmişe yönelik korumanın yanı sıra daha gerçekleşmemiş, kesinleşmemiş ancak kişinin kişisel hak niteliğine dönüşeceği umudunu içeren geleceğe etkili bir korumayı da içermektedir.³⁵⁸

2.1.5. İdari Kararların Geri Alınması

İdare tarafından idari işlemler genel olarak iki durumda yürürlükten kaldırılmaktadır. Bu durumlardan birincisi, “kaldırma”, ikincisiyse “geri alma” şeklinde ifade edilmektedir.³⁵⁹ İdari işlemi kaldırma, ileriye yönelik olup idari işlemin hukuki düzene getirmiş olduğu kuralları yalnızca gelecek açısından ortadan kaldırmasının yanında geçmişe etki etmez.³⁶⁰ Geri alma işlemiyse daha önce yapılan işlemi geçmişe etki edecek şekilde yürürlükten kaldırmasının yanında, işlem asla yapılmamış gibi işleminden daha önce var olan hukuki duruma geri gidilmesini sağlamaktadır.³⁶¹ Dolayısıyla geri alınan işlemin herhangi bir hukuksal etki ile sonuç yaratmadığı kabul edilmektedir.³⁶²

Geri almanın geçmişe dönük bir şekilde etki etmesinden ortaya çıkan önemli bir sonuç da söz konusu etkisi ile geri almanın, “idari işlemlerin geriye yürümezliği” kuralının istisnasını oluşturmasıdır.³⁶³ Bu tarafla geri alma, idari işlemin mahkeme kararı ile iptal edilmesi durumundaki sonucu doğurmaktadır.³⁶⁴ Gerçekten iptal kararları da geriye yürürler ve geri almada olduğu gibi iptale konu olan işlemin, hiç yapılmamış olması sonucunu meydana getirirler.³⁶⁵ Ama, idari işlemlerin yapısı ve sonuçlarına bakıldığında söz konusu ilkenin ne şekilde yerine getirileceği ve ne gibi hallerde geriye

---

³⁵⁸ BOZ, “İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması”, s. 60.

³⁵⁹ Halil ALTINDAĞ, “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:20, Sayı:4, (2016), s.82.

³⁶⁰ A. Şeref GÖZÜBÜYÜK / Turgut TAN, *İdare Hukuku, Cilt II, İdari Yargılama Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 8. Baskı, 2016), s.370.

³⁶¹ Bahtiyar AKYILMAZ / Murat SEZGİNER / Cemil KAYA, *Türk İdare Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, 2017), s.490.

³⁶² ATAY, s.549.

³⁶³ Selman DURSUN, *İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2005), s.101.

³⁶⁴ AKYILMAZ / SEZGİNER / KAYA, s.490.

³⁶⁵ DURSUN, s.101.

yürümenin olduğu olabildiğince tartışma içeren ve birden fazla yönü olan bir konudur. Örneğin memurun atanması işleminin sonucunda birçok hukuksal durum oluşmakta, birey maaş almaya hak kazanmakta, emeklilik kıdemi almasının yanında kamusal yetkilerinden yararlanarak birtakım işlemler yapmaktadır. Bunların hepsinin hiç olmamış sayılması da mümkün olmadığından geriye yürüme özelliklerinin olması nedeniyle idari işlemlerin geri alınması hukuk devleti ilkesinde istisnai bir durum olduğundan hukuki güvenliğe zarar vermeyecek şekilde kullanılması önemlidir.³⁶⁶

Geri alma, hukuka uygun olmayan bir idari kararın, idarenin alacağı bir başka idari kararla geçersiz duruma getirilmesi, alınan tarihten başlayarak hukuk dünyasından silinmesini ifade etmektedir.³⁶⁷ Böylece geri alma, idari işlemin sona erme nedenleri içerisinde yer almaktadır.³⁶⁸ Gözler ve Kaplan'a göre, "Geri alma, bir idari işlemin yine idarenin yapacağı bir işlemle geçmişe etkili olarak yürürlükten kaldırılmasıdır."³⁶⁹ Örneğin 01.01.2017 tarihinde yapılan işlem, 01.01.2018 tarihinde geri alınıyorsa; geri alma işlemi geçmişe yürüyerek, yapılan ilk işlemi 01.01.2017 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırmaktadır.³⁷⁰

Danıştaya göre,

Geri alma; sakat bir idari işlemin idarenin alacağı bir kararla hükümsüz hale getirilmesi, alındığı tarihten itibaren hukuk aleminde silinmesidir. Sakat bir idari işlem görevli yargı merciince iptal edilmedikçe veya idarece geri alınmadıkça hukuka uygun bir işlem gibi hüküm ve sonuçlarını doğurur.³⁷¹

İdari işlemin geri alınmasında o işlemin doğduğu andaki hukuka aykırılığının giderilmesi hedeflendiğinden, işin doğası gereği işlemin geriye yürütülmesi gerekmektedir.³⁷² Hukuka aykırı olduğu tespit edilen idari işlemin geri alınması hem bir zorunluluk, hem de hukuk devleti ilkesinin bir gereği şeklinde kabul edilmelidir.³⁷³

---

³⁶⁶ SEVER, s.116.

³⁶⁷ GÜNDAY, s.170.

³⁶⁸ Fatma Ebru GÜNDÜZ, "İdari İşlemin Geri Alınması", (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2010), s.74.

³⁶⁹ GÖZLER / KAPLAN, s.373.

³⁷⁰ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.412.

³⁷¹ Danıştay, 11. D, KT. 25.11.2010, E. 2008/5396, K. 2010/9432, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.02.2020).

³⁷² TÜTÜNCÜ, s.37.

³⁷³ GÜNDÜZ, "İdari İşlemin Geri Alınması", s.74.

Bir hukuk düzeninde hukuka aykırı olan işlemler ortadan kaldırılarak hukuka uygunluk sağlanmalıdır. O halde, idarece idari işlemler hukuka aykırıysa daima geri alınması gerektiği söylenebilir.³⁷⁴ Uygulamada oluşan bir sorun, hukuka uygun bulunmayan işlemin hangi sürede geri alınabileceğidir. Yargı kararlarında ve doktrinde dava açma süresi ile makul süre gibi iki değişik kritere başvurularak açık hata ve yokluk ile malul işlemlerle ilgilinin hilesi sonucunda oluşturulan işlemlerin herhangi bir süreyle bağlı olmadan geri alınabileceği tartışmasız bir şekilde kabul edilmektedir.³⁷⁵

2.1.5.1. Geri Almaya İlişkin Temel Unsurlar

Geri alma işlemi yeni bir işlem olması nedeniyle idari işlemin öğelerini taşımaktadır.³⁷⁶ O halde, geri alma işlemini de öğeleri yönünden incelemek gerekir:³⁷⁷

Yetki

Geri alma için yetkili olan merci, kural olarak, geri alma işlemini yapan idaredir. Söz konusu durum “yetki paralelliği” ilkesinin doğal bir sonucudur.³⁷⁸ Bir işlem hangi makam tarafından hangi şekilde tesis edilmişse yine o makam tarafından aynı şekilde geri alınabilir.³⁷⁹ Hukuka aykırı bir idari işlemin, yargısal yoldan iptalinde olduğu gibi hukuka aykırılığın yaptırımını olarak, yapan organ tarafından geri alınması zorunluluğu idari yargı kararlarında olduğu gibi doktrinde de genel kabul görmektedir.³⁸⁰

İdari işlemin geri alınabilmesi için ilgili mevzuattaki işlemi yerine getiren makamdan veya işlemi yapan makamın üstü olan makamından ayrı, görevli bir makam gösterilmiş ise o makam da işlemi geri almaya yetkilidir. Bu durumda işlemi yapan makamın yetkili olmadığı ayrıca belirtilmedikçe hem işlemi yerine getiren makam, hem

---

³⁷⁴ GÖZLER / KAPLAN, s.373.

³⁷⁵ ALTINDAĞ, “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”, s.82.

³⁷⁶ Turgut TAN, *İdari İşlemin Geri Alınması*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1970), s.13.

³⁷⁷ GÜNDAY, s.171.

³⁷⁸ GÜNDAY, s.171.

³⁷⁹ GÖZLER / KAPLAN, , s.373.

³⁸⁰ TAN, *İdari İşlemin Geri Alınması*, s.108.

de ayrıca yetkilendirilen makam idari işlemi geri alabilecektir.³⁸¹ Örneğin Danıştaya göre,

Ayrıca, işlemi yapmaya yetkili makamın, işlemin bir üst organ, meclis ya da vesayet makamınca onanmasından önce gerekli koşullara uyarak geri alabileceğini de kabul etmek gerekir. Bu bağlamda; belediye başkanı tarafından yapılan ancak, açıkça hukuka aykırı olduğu sonradan anlaşılan bir atamanın belediye meclisi onayına sunulması (tekemmül ettirilmesi) zorunlu olmadığı gibi unsurlarında hukuki sakatlık bulunan ve belediye meclis onayına sunulmamış olan bir atama işlemi, atamayı yapan makam olan belediye başkanı tarafından geri alınabileceğinden, bu şekilde geri alma işleminde belediye meclisinin onayı gerekmemektedir. Dolayısıyla belediye meclis onayına sunulmadan önce hukuka aykırı olduğu savıyla idarece geri alınan bir atama işleminin iptali istemiyle açılan davada, geri alma nedeninin hukuka uygunluğu incelenmesi gerekir.³⁸²

2.1.5.1.1. Şekil

Bir idari işlem hangi şekil ve yöntem izlenerek oluşturulduysa, kanunda geri alınmasına ilişkin ayrı ve özel bir düzenleme de bulunmadığı sürece, şekilde paralellik ilkesi gereğince, benzer şekil ve yöntem izlenerek geri alınabilir.³⁸³ Buna göre, bir idari işlem hangi makam tarafından, hangi şekilde oluşturulmuşsa, yine o makam tarafından, aynı şekilde geri alınabilir.³⁸⁴

Danıştaya göre,

Danıştay içtihatları ile getirilen usulde paralellik ilkesi, idari işlemlerin mevzuatta aksine bir hüküm bulunmadığı sürece tesis edildikleri usul uygulanarak geri alınabileceğini ifade etmekle birlikte, hukukun belli bir davranışı idareye emretmesi olarak da ifade edilebilecek olan bağlı yetki durumunda bu ilkenin uygulanmaması idari işlemi şekil ve yetki yönünden sakatlayan bir hukuka aykırılık olarak görülmemektedir. Başka bir anlatımla bağlı yetki kuralları çerçevesinde tesis edilen işlemlerde usulde paralellik ilkesinin aranmasına gerek bulunmamaktadır.³⁸⁵

---

³⁸¹ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.89.

³⁸² Danıştay, İDDK, KT. 26.02.2009, E. 2008/105, K. 2009/144, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 04.05.2022).

³⁸³ Derya DEVİNER ERGUVAN, *Yargı Kararları Işığında İdari İşlemin Geriye Yürümezliği İlkesi ve Geri Alma İstisnası*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2017), s.317.

³⁸⁴ Halil KALABALIK, *İdari Hukuku Dersleri, Cilt II*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, 2021), s.133.

³⁸⁵ Danıştay 2. D, KT. 20.04.2017, E.2016/12117, K.2017/3273, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.02.2020).

2.1.5.1.2. Sebep

İdari işlemlerin geri alınmasının sebebini, daha önce alınmış hukuka aykırı bir idari işlem teşkil eder. Hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınması, idare bakımından bir ödevdir.³⁸⁶ Taleple olabileceği gibi idarenin resen hukuka uygun olmayan bir durumu tespit etmesi üzerine, hukuk devleti ilkesi gereğine göre söz konusu işlemi geri alması veya kaldırması gerekmektedir.³⁸⁷

Hukuka aykırı olmayan ve kişilere bir hak kazandıran idari kararlar, idarenin güvenilirliğini zedeleyebileceği için hiçbir zaman geri alınamaz.³⁸⁸ Hukuka aykırı olmayan bir idari karar, gerekli şartlar oluştuğunda ve kanunlarda öngörülmüş bir usul var ise bu usul de izlenerek ancak ileriye yönelik olarak kaldırılabilir.³⁸⁹ Bu nedenle hukuka aykırı olmayan durumların geri alınması yalnızca, geçmişte meydana gelen kazanılmış haklara saygı göstermek, bu hakları tanımakla mümkün olacaktır.³⁹⁰ Bu konuda Danıştaya göre,

Kural olarak; idareler, hukuka uygun işlem tesis etmek, işlemlerindeki hukuka aykırılıkları düzeltmek, bu tür işlemlerle ortaya çıkan hukuk ihlallerini ortadan kaldırarak hukuka uygun bir düzen sağlamak zorundadırlar. Genel kural böyle olmakla birlikte, hukuka aykırı bir işlemin uygulanması suretiyle elde edilen bazı kazanımların bir yandan zaman içinde bu yolla idarede sağlanmış olan istikrarın ve kamu düzeninin bozulmaması amacı ile, öte yandan belli bir süre kesintisiz uygulanmak suretiyle ilgili kişinin statüsünün ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüş olduğu hususu göz önüne alınarak, yargı kararları ile korunduğu da bir gerçektir.³⁹¹

2.1.5.1.3. Konu

Geri alma işleminin konusu, hukuka uygun olmayan işlemin, yerine getirildiği tarihten sonra, tüm sonuçlarıyla kaldırılması, hükümsüz kılınması, hukuk düzeninden çıkarılmasıdır.³⁹²

---

³⁸⁶ DURSUN, s.102.

³⁸⁷ Selman Sacit BOZ, “Yargı Kararları Işığında Müesses Durum”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:20, Sayı:2, (2018), s.132.

³⁸⁸ Remzi FINDIKLI, *İdare Hukuku*, (Ankara: Uzman Kariyer Kitabevi, 2012), s.170.

³⁸⁹ GÜNDAY, s.174.

³⁹⁰ AKYILMAZ / SEZGİNER / KAYA, s.455.

³⁹¹ Danıştay, İDDK, KT. 14.04.2011, E. 2007/1957, K. 2011/241, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.02.2020).

³⁹² DURSUN, s.103.

Geri alınan bir işlemle geri alma işleminin doğurmuş olduğu bütün sonuçların hukuk dünyasından kaldırılması, idareye yüklenen bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük ara sıra geri alma işleminin yapılmasıyla kendiliğinden yerine getirilmiş olurken, bazen de idarenin işlemin tüm sonuçlarını ortadan kaldırmak için ayrıca bir işlem yapması gerekebilir. Ancak bu durumda idare, yükümlülüğünü yerine getirmiş kabul edilir.³⁹³

2.1.5.1.4. Amaç

Geri alma işlemi hukuka aykırı idari işlemleri tüm neticeleriyle birlikte hukuk dünyasından silmek amacıyla yapılmaktadır.³⁹⁴ Geri alma işleminin amacı, idari karar ve işlemlerin hukuka aykırı olmamasını sağlayarak kamu yararını sağlamaktır.³⁹⁵ Hukuka uygun olmayan işlemin hukuki düzende yer almamasını sağlamak ve bu işlemin ortaya çıkardığı haksız durumlara müdahale edilmesi kamu yararının bir gereğidir.³⁹⁶

2.1.5.1.5. Süre

Hukuka aykırı bir idari işlemin geri alınmasında, geri almanın belirli bir süreye tabi olup olmadığı, üzerinde durulması gereken bir konudur.³⁹⁷ İdare, hukuka aykırı işlemini geri alma konusunda süre yönünden sınırlı bir yetkiye sahiptir.³⁹⁸ İdari işlemin geri alınması hukuki belirlilik ve hukuki güvenlik ilkelerine zarar verebileceğinden dolayı ancak belli bir süre ile sınırlı olarak kabul edilebilecektir.³⁹⁹ Doktrin bu konuyla ilgili hukuka aykırı işlemler, hukuka uygun işlemler, hak doğuran işlemler ve hak doğurmayan işlemler biçiminde başlıklar oluşturmuştur.⁴⁰⁰

---

³⁹³ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.99.

³⁹⁴ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.99.

³⁹⁵ GÜNDAY, s.175.

³⁹⁶ Ramazan ÇAĞLAYAN, “İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:4 Sayı:1-2, (2000), s.48.

³⁹⁷ GÜNDAY, s.175.

³⁹⁸ TÜTÜNCÜ, s.38.

³⁹⁹ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.123.

⁴⁰⁰ ALTINDAĞ, “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”, s.83.

Hukuk devleti ilkesinin kabul edildiği sistemler ve Kıta Avrupası'nın neredeyse hepsinde, kural olarak hukuka aykırı olmayan ve bireyler için hak doğuran işlemlerin geri alınamayacağı, çünkü söz konusu durum hukuki güvenliği önemli bir şekilde etkileyerek idarenin keyfi uygulamalarına neden olacağı için kabul edilmektedir.⁴⁰¹

Örneğin bir olayda, 1979 tarihinde sağlık bilimleri lisans mezunu kabul edilen davacı 1991 tarihinde kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. Devlet Personel Dairesi tarafından davacının emeklilik aylığına 1. derecenin 1. kademesi şeklinde bir derece verilmiştir. Ancak davacı 3 ay sonra ilgili kurum tarafından mezun olduğu fakülte adının değişmesi sebep gösterilerek sağlık bilimleri lisans mezunu kabul edilmemiş bu nedenle davacının Emekli Sandığı tarafından emeklilik derecesi 2. derecenin 6. kademesine getirilerek kendisine ödenen kazanımlar geri istenilmiştir. Danıştaya göre,

Dava konusu olayda hile veya ikrah bulunduğu konusunda bir iddia yoktur. İşlemden açık hata bulunduğu da kabul edilemez. Zira 1979 yılında davacıya sağlık bilimleri lisansiyeri kabul edilerek bir derece verilmesi Devlet Personel Dairesinin mütalaasına dayanmaktadır. 1979 yılında verilen bir derecenin aradan 10 yıldan fazla bir süre geçtikten sonra görev yaptığı kurumca geri alınması hukuken mümkün değildir. Davacının çalıştığı kurumca verilen bir derecenin hukuka aykırı olarak geri alınması üzerine Emekli Sandığına intibakının 1.derecenin 1.kademesinden 2.derecenin 6.kademesine getirilmesi ve bu nedenle davacı adına borç çıkarılmasında hukuka uygunluk bulunmamaktadır.⁴⁰²

Doktrinde hak doğuran işlemlerin hukuka aykırı olduklarının uzun bir süre sonra fark edilip ortadan kaldırılması iyi niyetli olan hak sahiplerini zarara uğratacağından geri almanın bir süre ile sınırlandırılması önerilmiştir.⁴⁰³ Danıştaya göre,

Hukuka aykırı bireysel idari işlemler hak yaratıcı nitelikte iseler kural olarak geri alınmamaları gerekir, zira, böyle işlemlerin geri alınması, idari işlemlerin geriye yürümezliği ilkesine aykırı olacak, dolayısıyla hukuk güvenliği ilkesi sarsılacaktır. Ancak hukuka uygunluk ilkesi açısından bakarsak, hukuka aykırı bir işlemin hukuk düzeninde yürürlükte kalmasının sakıncalı olduğu söylenebilir. İşte çatışan bu iki ilke dolayısıyla ortalama bir çözüm çalışılmış ve idarenin böyle işlemleri ancak hukuka aykırılığı gidermek sebebiyle ve dava açma süresi içinde geri alınabileceği kabul edilmiştir. Ancak dava açma süresi geçtikten sonra hak yaratıcı bireysel işlemler hukuka aykırı olsalar bile geri alınmazlar; yani geçmişe etkili bir şekilde yürürlükten kaldırılamazlar.⁴⁰⁴

---

⁴⁰¹ SEVER, s.117.

⁴⁰² Danıştay, 10. D, KT. 05.03.1997, E. 1997/78, K. 1997/742, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 12.04.2020).

⁴⁰³ GÖZÜBÜYÜK, *Yönetim Hukuku*, s.305.

⁴⁰⁴ Danıştay, 15. D, KT. 23.11.2017, E. 2014/2478, K. 2017/6893, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.12.2021).

Hak doğurmadığı gibi üstelik bireylere bir yükümlülük yükleyen ya da bir yaptırım uygulayan işlemlerin daima geri alınabileceği kabul edilmektedir.⁴⁰⁵ İlgilisine yüküm yükleyen sakat bir işlemin idarece her zaman geri alınabilir. Çünkü bu tür işlemlerin belirli bir süre geçtikten sonra da idarece geri alınmaları hukuki ilişkilerde istikrar ilkesini zedelemeyecektir.⁴⁰⁶ İlgili olan kişiye hukuka uygun olmayan bir şekilde yükümlülükler getiren, kişinin lehine olmayan bir işlemin, idari istikrar uğruna olsa bile uygulanmaya devam edilmesinde hiçbir haklı taraf bulunmamaktadır.⁴⁰⁷ Burada, hukuka aykırı işlemin iptal edilmesindeki fayda, hukuka aykırı işleme bağlı olarak kurulan düzenin devamındaki yarardan üstündür.⁴⁰⁸

Hukuka uygun olmayan işlemin hangi süre içerisinde geri alınabileceği tartışma konusu olmuştur.⁴⁰⁹ İlk olarak idari işlemlerin hukuka uygun olmayan ya da yanlış olması nedeniyle her zaman geri alınması kaygısının, hukuki güvenlik ilkesine aykırı olacağı belli bir durumdur.⁴¹⁰ Türkiye’deki uygulamada idari işlemin geri alınmasının iptal davası süresi gibi nesnel bir süreye bağlanması Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 27.01.1973 tarihli kararında⁴¹¹ belirtilmiştir.⁴¹² Aynı şekilde Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararında da hukuka uygun olmayan işlemlerin geri alınmasının idari dava açma süresiyle sınırlandırıldığı görülmektedir.⁴¹³

Doktrinde, idarenin hukuka aykırı işlemi geri almanın dava açma süresi içerisinde yapılabileceği hususunda görüş birliği vardır.⁴¹⁴ Geri alma süresi, dava açma

---

⁴⁰⁵ ALTINDAĞ, “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”, s.83.

⁴⁰⁶ GÜNDAY, s.179.

⁴⁰⁷ Fatma Ebru GÜNDÜZ, “Disiplin Cezalarının Geri Alınması”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:1*, (2016), s.414.

⁴⁰⁸ DURSUN, s.104.

⁴⁰⁹ KESKİN / YAĞCI, s.63.

⁴¹⁰ ALTUNDİŞ, s.70.

⁴¹¹ Yargıtay, İBK, KT. 27.01.1973, E. 1972/6, K. 1972/2: “Kişilere tanınan iptal davası süresi içinde veya özel bir dava süresi varsa o sürede yahut, dava açılmış ise dava sonuna kadar idarenin tasarrufunu geriye alabileceği yabancı doktrin ve içtihatlar ile Türk doktrininde kabul edilmiş ve yerleşmiştir.”, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 19.02.2020).

⁴¹² GÜNDAY, s.177.

⁴¹³ Danıştay, İBK, KT. 22.12.1973, E. 1968/8, K. 1973/14, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.12.2021).

⁴¹⁴ ÇAĞLAYAN, “İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine”, s.49.

süresi (60 gün) ile aynı olup, geri alma süresi kararın ilgililere duyurulması, yani tebliğ, ilan veya yayın tarihinden itibaren başlar.⁴¹⁵

İdari işlem yalnızca yayınlanma ya da tebliğden itibaren yürürlüğe gireceği için kişilerin hukuksal durumlarında değişikliklere sebep olacaktır ve ancak bu tarihten itibaren istikrar sağlanmaya başlanacaktır. Bu nedenle idari işlemin yayımlanmasına ve tebliğ edilmesine kadar geçen süre içerisinde idari işlemin geri alınması da mümkün olacaktır.⁴¹⁶ Danıştay tarafından, şehir plancısı kadrosundayken görevlendirme yapılarak İmar İşleri Müdürlüğü görevini yapan davacının, mahalli idareler seçimlerinin yapılmasına çok kısa bir zaman kala, belediye başkanına çok yakın çalışan ve onun yetkilerini devralabilen belediye başkan yardımcısı kadrosuna atanmasına dair işlemde kamu yararına ve hukuka aykırı olduğu için bu atamanın kısa zaman içerisinde (19 gün sonra) geri alınarak davacının önceki görevi olan şehir plancılığına atanmasına dair işlemde hukuka uygun olduğundan, iptali istenen dava konusunun hukuka uygun olduğu kararı verilmiştir.⁴¹⁷

Yukarıdaki görüşlerin temelini, “hukuki istikrar ve güven ilkesi” oluşturmaktadır. Bilindiği üzere hukuka uygun olmadığı iddia edilen idari işlemler için öngörülen genel dava açma süresi 60 gündür. Bu sürenin geçirilmesi durumunda ilgililer, hukuka aykırı işlemin sonuçlarına katlanmak durumundadır.⁴¹⁸

Hukuki istikrar ve güven ilkesi, bireylerin hukuksal durumlarının her an değişeceği kaygısı içerisinde olmamalarını ifade eder. Söz konusu ilkeler, dava açma süresi sona erdikten sonra hukuka aykırı işlemin geri alınmasını önlemektedir.⁴¹⁹ İlgili işleme karşı dava açılırsa dava sonuçlanana kadar geri alma veya iptal mümkündür.⁴²⁰ İdari işlemin yargı makamınca iptal edilmesi ve geri alınması durumu sonuçları bakımından birbiriyle örtüşmektedir. Bununla ilgili idari işleme karşı dava açma

---

⁴¹⁵ Kemal GÖZLER, *İdare Hukuku, Cilt: 1*, (Bursa: Ekin Yayıncılık, 3. Baskı, 2019), s.1241-1242.

⁴¹⁶ GÜNDÜZ, “*İdari İşlemin Geri Alınması*”, s.144.

⁴¹⁷ Danıştay, İDDK, KT. 26.02.2009, E. 2008/105, K. 2009/144, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.02.2020).

⁴¹⁸ AKYILMAZ / SEZGİNER / KAYA, s.491.

⁴¹⁹ ÇAĞLAYAN, “*İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine*”, s.49.

⁴²⁰ YILDIRIM, s.388.

süresinin geçmesiyle işlemin kesin bir hal alacağı kabul edildiğinden dava açma süresi geri alma süresi olarak da kabul edilmektedir.⁴²¹

Danıştayın idari işlemlerin geri alınmasındaki süre konusuyla ilgili kararlarında belirli bir kararsızlık göze çarpmaktadır. Başka bir ifadeyle Danıştay birtakım kararlarında hukuka aykırı işlemlerin geri alınmalarında hiçbir süre sınırlandırması tanımadığı halde bazı kararlarında da idari işlemin idarede istikrarı bozmayacak bir süre içinde geri alınabileceğini savunmuştur.⁴²² Buna göre, “İdarenin hatalı işlemlerini belli bir süre koşuluna bağlı olmaksızın her zaman geri alabilecekleri idare hukukunun genel ilkelerindedir.”⁴²³ Bir başka karara göre ise

İdari işlemlerin hukuka aykırı bulunmaları halinde yapıldıkları tarihten geçerli olmak üzere geri alınmaları mümkün ise de; bu takdirde, işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan yasalara uygun biçimde kazanılmış hakların korunması zorunlu olduğu gibi geri alma işleminin makul bir süre içinde, hak ve nesafet kurallarını zedelemeyecek bir şekilde yapılması da gerekli bulunmaktadır.⁴²⁴

Bir başka karara göre de Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun, idari işlemlerin geri alınması şartlarını da belirleyen kararında açıklandığı üzere geri alma, dava açma süresinde hukuka uygun olmayan bütün işlemleri geri almaya yetkili idare tarafından mümkün olmaktadır.⁴²⁵

Hukuka uygun olmayan idari işlemlerin geri alınmasının herhangi bir süreye bağlı olmadığı durumlarda vardır.⁴²⁶ Danıştaya göre, idare açık hata, yokluk, memurun gerçek dışı beyanı ya da hilesi durumlarında süreye bakılmaksızın hata yaptığı işlemini daima geri alabilecek, ama bunun dışarısında kalan durumlarda hatalı olan işlemini dava açma süresi içinde geri alabilecek, bu süre geçtikten sonra idari istikrar ve hukuki güvenlik ilkesi gereği geri alamayacaktır.⁴²⁷ Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararının gerekçesinde iyi niyet kuralı üstünde durularak, idarenin hukuka uygun

---

⁴²¹ GÜNDÜZ, “Disiplin Cezalarının Geri Alınması”, s.413.

⁴²² TAN, *İdari İşlemin Geri Alınması*, s.119.

⁴²³ Danıştay 8. D, KT. 28.01.1986, E. 1985/695, K. 1986/43, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 19.02.2020).

⁴²⁴ Danıştay, 8. D, KT. 01.11.1982, E. 1981/1955, K. 1982/1293, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 17.02.2020).

⁴²⁵ Danıştay, 8. D, KT. 19.06.2017, E. 2016/5772, K. 2017/5545, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 19.02.2020).

⁴²⁶ YILDIRIM, s.388.

⁴²⁷ Danıştay, 11. D, KT. 25.11.2010, E. 2008/5396, K. 2010/9432, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.02.2020).

olmayan işlemine, kişilerin gerçek dışı beyanı ya da hilesi sebep olmuşsa veya geri alınan idari işlemde yok denilecek kadar sakatlık varsa, hatalı olan işlemde kişilerin kolay bir şekilde anlayacağı kadar açık bir hata varsa ve idareyi bu konu hakkında haberdar etmemişse, kişinin iyi niyetinden söz edilemeyeceği ve bu işlemler sonucunda yapılan ödemelerin daima geri alınabileceği; ama bunun dışarısındaki hatalı ödemelerde memurun iyi niyetinin istikrar ve kanunilik kadar önemli bir kural olduğu ve bu sebeple yukarıda belirtilen istisnalar dışında kalan hatalı ödemelerin ancak dava süresi içerisinde geri alınabileceği belirtilmiştir.⁴²⁸ Çünkü söz konusu işlemlerin ilgililer lehine hak doğurması mümkün olmadığı gibi bu özellikleri bakımından istikrar oluşturmaları da mümkün gözükmemektedir.⁴²⁹

Yokluk, işlemin bir unsurunda görülen çok ağır derecedeki hukuka aykırılığı veya işlemin esaslı bir unsurundan yoksun olması durumunu ifade etmektedir.⁴³⁰ Dolayısıyla idari işlemde meydana gelen esaslı ya da istisnai bir eksiklik durumu işlemi yoklukla geçersiz kılmaktadır. Bu eksiklik çoğunlukla ya bir irade ya da bir yetki yokluğu gibi işlemin kurucu unsurunda meydana gelir.⁴³¹ Örneğin yazılı şekilde yapılması gereken bir idari işlemde, yazılı şekle uyulmaması, ilgili kişiye savunma hakkının tanınmaması veya imzalanmamış bir karar yoklukla sakattır.⁴³²

Danıştaya göre,

Bu bağlamda, yargısal içtihatlar ve öğretide, yokluk halinin ancak, işlemin asli kurucu ögesi olan yetki ögesi yönünden incelenmesinde fonksiyon veya yetki gaspı hallerinin saptanması veya yasanın açıkça yasakladığı bir konuda yapılması halinde mümkün olabileceği kabul edilmektedir. Herhangi bir özel hukuk tüzel kişinin kamu kurumu yerine geçerek kamulaştırma kararı alması veya görev süresi sona eren bir kamu görevlisinin görevden ayrıldıktan sonra işlem tesis etmesi “yetki gaspı”na; belediye meclisine kanunla açıkça verilen bir yetkinin doğrudan belediye başkanınca kullanılması ise “fonksiyon gaspı”na örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi durumlarda, işlemin varlık koşulları oluşmamış olduğundan bizzat işlemin yokluğu sonucu doğmakta, işlem hiç doğmamış, var olmamış sayılmakta, bu tür işlemlere karşı açılacak davalarda yargı yeri işlemin yok hükmünde olduğunun tespitine karar vermektedir.⁴³³

---

⁴²⁸ Danıştay, İBK, KT. 22.12.1973, E. 1968/8, K. 1973/14, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.12.2021).

⁴²⁹ ATAY, s.548.

⁴³⁰ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.415.

⁴³¹ Hasan Nuri YAŞAR, *İdare Hukuku*, (İstanbul: Der Kitabevi, 2. Baskı, 2014), s.298.

⁴³² DEVİNER ERGUVAN, s.389.

⁴³³ Danıştay, İDDK, KT 04.10.2007, E. 2007/265, K. 2007/1819, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.04.2020).

Fonksiyon gaspı, ağır yetki tecavüzü sonucu meydana gelen işlemler yok hükmündedir. Belediye tarafından avukatlık ruhsatı verilmesi, bir kamu malının kamulaştırılması vs. bu türden sayılmaktadır.⁴³⁴ Bu tür işlemlerin hukuki değerden yoksun olduğu, bireyler için haklar ve yükümlülükler doğuramayacağı bundan dolayı idarenin bunları daima geri alabileceği ifade edilmektedir.⁴³⁵ Kısaca yokluk hali her zaman ve herkes tarafından ileri sürülebileceğinden idare her zaman geri alabilir; ilgili kişiler de her zaman bunu iddia edebilir. Söz konusu işlemin yok hükmünde olduğuna ise en son idari yargı yeri karar verecektir.⁴³⁶

İlgili kişinin idareyi kandırması veya gerçek dışı beyanı kısacası hileli davranışta bulunmasının sonucunda oluşturulan işlemler de ilgili kişiye göre güvence altına alınmaya değer kişisel sonuçlar oluşturmazlar ve daima alınabilirler.⁴³⁷ Hileli beyanın ya da iddianın, sonucu değiştirecek nitelikte olması durumunda, yalnızca hile, yanlış beyanın varlığı işlemin geri alınmasına yetmez. Örneğin, üniversite sınavına kendisinin yerine başkasının sokulması, sahte vekalet ya da muvafakat getirilmesi sonucunda inşaat ruhsatının veya öğrenciliğin doğruluğunu kesin bir şekilde etkiler.⁴³⁸

Hile ile yükseköğretim kurumuna kaydolun kişinin kaydının disiplin cezası olarak öğrenci statüsünün kaldırılmasıyla değil, bir geri alma işlemiyle silinmesi gereklidir.⁴³⁹ Çünkü daha sonra örneğin, öğrenci affı çıkması durumunda, kayıt yaptıran kişinin kaydını silen idari işlem kaldırma şeklinde olursa, ilgili kişi geçmişte öğrencilik sıfatını kazanmış olacağından aftan yararlanabilecektir. Halbuki, söz konusu işlem öğrenciliğin geri alınması şeklinde olursa ilgili hiçbir zaman öğrencilik hakkını kazanmadığından doğru olarak öğrenci affından yararlanamayacaktır.⁴⁴⁰ Öte yandan,

---

⁴³⁴ YAŞAR, s.298.

⁴³⁵ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.416.

⁴³⁶ DEVİNER ERGUVAN, s.390.

⁴³⁷ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.416.

⁴³⁸ Tayfun AKGÜNER / Kahraman BERK, *İdare Hukuku*, (İstanbul: Der Kitabevi, 8. Baskı, 2017), s.1163.

⁴³⁹ Danıştay, 8. D, KT. 10.10.1990, E. 1988/1208, K. 1990/1053, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.04.2020).

⁴⁴⁰ AKGÜNER / BERK, s.1159.

hileyle elde edilen işlemlerin, ilke olarak daima geri alınabileceği söylenirken, aynı zamanda dolaylı olarak bir sınırlama getirildiği de gözlenmektedir.⁴⁴¹

Danıştay bir davada,⁴⁴² hile ile kayıt yaptıran bir öğrencinin yalnızca mezun olmadan önce öğrencilik ile ilişkisinin kesilebileceğini, mezun olduktan sonra ise hileyle oluşturulan söz konusu işlemin idari istikrar ilkesi gereği korunması gerektiğinden geri alınmayacağı belirtilmiştir. Çünkü başlangıçta hileye dayalı bir kayıt işlemi olsa da hileli işlem bulununcaya kadar kişi öğrenciliğın tüm gereklerini yerine getirerek mezun olmuştur. Müesses bir durumun meydana gelmesinden dolayı bu aşamadan sonra işlemin geri alınması hukuki güvenlik ilkesine aykırı olacaktır.⁴⁴³ Hukuka uygun olmayan bir tutum sonucunda meydana gelen ve belli bir zamanın geçmesiyle dokunulamaz bir kişisel alan oluşturan müesses durumlar hukuki istikrar ilkesinin bir gereğini oluşturur.⁴⁴⁴

Hukuki güvenlik ile istikrar ilkesi, kişilerin özellikle sahtekarlık boyutundaki hileli işlemlerinin, asla korunmayacağını bildiği bir yerde asıl hedefine ulaşabilir.⁴⁴⁵ Örneğın, üniversiteye kaydolmak için gerekli puanı tutturamamasına rağmen, sahte belgeyle gereken puanı tutturmuş gibi göstererek kaydolmanın, bedelli askerlikten faydalanmak için yurt dışında oturup çalışmamasına rağmen, çalıştığını dair belgeler hazırlamanın ve sahte askerlik tecil belgesiyle üniversiteye kaydolmanın hile olduğu ve elde edilen işlemin daima geri alınabileceği ifade edilmiştir.⁴⁴⁶

Örneğın bir olayda, 1992/1993 öğretim yılı için makine mühendisliği bölümüne kesin kayıt hakkı kazanan davacının askerlik şubesi tarafından aranması nedeniyle sahte askerlik belgesi düzenleyerek üniversiteye kayıt yaptırdığı anlaşılmış ve kaydı silinmiştir. Davacının daha sonra Af kanunundan yararlanmak için yaptığı başvurusu da reddedilmiştir. Danıştaya göre,

Dava konusu olayda da olduğu gibi hile veya yanıltma yolu ile idarenin tesis etmiş olduğu bu tür işlemler ilgililer için kazanılmış hak teşkil etmeyeceğinden öğrenim süresi içinde her zaman geri alınabilir. Nitekim bu olayda da davalı idarece işlem geri alınarak

---

⁴⁴¹ TAN, *İdare Hukuku*, s.291.

⁴⁴² Danıştay, İDDK, KT. 17.02.2016, E. 2014/397, K. 2016/298, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 12.01.2022).

⁴⁴³ TÛTÛNCÛ, s.59-60.

⁴⁴⁴ BOZ, “Yargı Kararları Işığında Müesses Durum”, s.133.

⁴⁴⁵ DEVİNER ERGUVAN, s.400.

⁴⁴⁶ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.418.

davacının kaydı silinmiştir. Bu nedenle davacı öğrencilik statüsü kazanamamıştır. Dolayısıyla öğrencilik statüsünü kazanamamış olan davacının durumu 4111 sayılı Af Yasası kapsamı dışında kalmaktadır.⁴⁴⁷

İdarenin işlemlerinde bulunan açık hata, idarenin mevzuat hükmünü açık bir şekilde hatalı yorumlamasını ya da uygulamasını ifade etmektedir.⁴⁴⁸ Çağlayan'a göre,

Kanunun açıkça yasakladığı bir işin yapılması ve açıkça emrettiği bir işin yapılmamasını açık hata olarak tanımlayabiliriz. Başka bir ifade ile, kanunun herkes tarafından anlaşılabilir kadar açık olan hükmüne aykırı şekilde davranılması açık hata halini oluşturur.⁴⁴⁹

Açık bir şekilde hukuka uygun olmayan idari işlemler (açık hata) idarece, hiçbir süre şartına bağlı olmadan her zaman geri alınabilirler.⁴⁵⁰ Ancak hangi hataların açık hata olarak kabul edilmesi gerektiği hususunda somut ve belli ölçütler bulmak mümkün olmadığı gibi yargısal içtihatlarda kabul edilen açık hata halleri de genel olarak açık ve bariz hukuka aykırılıklardır.⁴⁵¹ Başka bir ifadeyle, somut olayın niteliklerine göre, işlemdeki hukuka aykırılık teknik bir inceleme veya bilgi gerektirmeksizin en başta görülecek kadar açıksa, yani herhangi birinin bile görebileceği bir hata söz konusuysa açık hatadan söz edilebilecektir.⁴⁵² Örneğin bir öğrencinin, bir üniversitede ders geçme notu 50 olarak belirlenmesine rağmen 40 puan alarak ilgili dersi başarılı ile bitirdiği şeklinde bir işlem yapılmasındaki hukuka aykırılık açık hata şeklinde yorumlanabilir. Çünkü bir öğrencinin üniversitesindeki geçme notunu bildiği varsayılır.⁴⁵³

Danıştay kararlarında açık hata kavramına birbirine ters düşen üstelik belirli hallerde açık hata durumunu dışlayıcı anlamlar yüklendiği görülmektedir.⁴⁵⁴ Danıştaya göre,

Mevzuat hükmünün yoruma ihtiyaç göstermeyecek kadar açık olduğu, idare edenlerin kasıt ya da ihmal içinde olmadıkları sürece, hükmü uygularken hataya düşmelerinin beklenemeyeceği hallerde, maddi olaya ve mevzuatın açık hükmüne aykırı davranılmış

---

⁴⁴⁷ Danıştay, 8. D, KT. 23.06.1997, E. 1996/2031, K. 1997/2226, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 12.04.2020).

⁴⁴⁸ Işıl Egemen DEMİR, "İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:139, (2018), s.145.

⁴⁴⁹ ÇAĞLAYAN, "İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine", s.50.

⁴⁵⁰ AKGÜNER / BERK, s.1163.

⁴⁵¹ GÜNDAY, s.179.

⁴⁵² TÜTÜNCÜ, s.61.

⁴⁵³ ALTINDAĞ, "İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata", s.93-94.

⁴⁵⁴ ALTINDAĞ, "İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata", s.87.

ve bu durum da işlemi yok denilecek kadar sakatlamış ise idarenin açık hatasından söz edilebilir.⁴⁵⁵

Danıştayın bir başka kararına göre,

Yapılan Ödemenin her zaman geri alınabilmesi olanağını tanıyan ‘Açık hata’ halinin ise yapılan Ödemede, Ödemenin muhatabı olan kişinin (idare edilenin) kolayca anlayabileceği kadar açık bir hatanın mevcudiyetinin ifade edildiğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Uygulamada bu çoğu kez ilgili mevzuata aykırı bir şekilde yapılan ödemeler şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁴⁵⁶

Burada Danıştayın ilk kararında açık hatayı belirlemede idare edenler göz önüne alınırken ikinci kararında ise idare edilenin göz önüne alındığı görülmektedir. Yıldırım’a göre,

İlgililerin bilemeyeceği, bilmelerinin gerekmeyeceği hatalardan sorumlu tutulmaları, hakkaniyete uygun değildir. Bu sebeple, açık hatayı işlemden yararlananın bilmesi gereken hata olarak kabul etmek gerekir. Örneğin, sınava girmediği veya boş kağıt vererek çıktığı halde geçer not alan öğrenci, bu hatayı bilmektedir.⁴⁵⁷

Bu açıdan, açık hatanın var olup olmadığının belirlenmesinde kişinin iyi niyeti de belirleyici olmaktadır.⁴⁵⁸ Açık hata olması durumunda kişinin iyi niyetli olmaması cezalandırılmaktadır.⁴⁵⁹ Bir işlemde açık hatanın sebebi idareyse aynı zamanda idare, gereken özen ve dikkati de göstermemişse, özen borcunu göstermeyen ve idarenin ciddiyetiyle bağdaşmayacak bazı yanlışların doğuracağı ağır sonuçların “açık hata” gerekçesiyle bireylere yüklenmesi hukuki güvenlik ilkeleri ve idari istikrar açısından isabetli olmayacaktır.⁴⁶⁰

Açık hata ile sakat olan işlemlerin, süre sınırlamasına tabi olmaksızın daima geri alınabilmesi idari istikrarı bozmaz.⁴⁶¹ Açık hata sonucu yapılan bir idari işleme dayanılarak ilgili kişi, yeni bir statü kazanmış ya da mevcut statüsünde bir değişiklik yapılmışsa, yeni bir hukuki durum oluşmuşsa artık o idari işlemin geri alınamaması

---

⁴⁵⁵ Danıştay, 10. D, KT. 18.05.2005, E. 2003/4745, K. 2005/2591, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 31.03.2020).

⁴⁵⁶ Danıştay, 11. D, KT. 11.06.2015, E. 2015/2048, K. 2015/3062, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 31.03.2020).

⁴⁵⁷ YILDIRIM, s.388.

⁴⁵⁸ TÜTÜNCÜ, s.61.

⁴⁵⁹ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.220.

⁴⁶⁰ SOYLU, s.69.

⁴⁶¹ TÜTÜNCÜ, s.61.

gerekir.⁴⁶² Bir kamu görevlisinin açık hata ile ataması yapılıp, çok uzun seneler, belki de emekliliği hak edecek kadar çalışması mümkündür. Bu aşamadaki kamu görevlisinin ataması geri alınarak, çalışmalarının yok kabul edilmesi, meydana gelen zararın tazmin edilmemesi düşünülemez.⁴⁶³

Ayrıca açıkça kanuna aykırılıkta tam kanunsuzluk durumu mevcutken, bu açıdan sakat bir işlem yürürlükte uzun bir süre kalsa bile hukuken geçerli bir işleme sahip olamayacağı ve ilgililer için daha önce ilk işlem üzerine kurulmuş sonuç işlemler var olmadığı için ortadan kaldırılan işlemler nedeniyle hukuk güvenliğinin sarsıldığından bahsedilemeyeceği açıklanmıştır.⁴⁶⁴ Bu konuda Danıştaya göre,

Daha açık bir anlatımla hukuka aykırı bir idari işlemle elde edilen statü ve bu statüye dayanılarak yapılan işlem ve eylemler kamuya yönelik etki ve sonuçlar doğuruyorsa bu statü korunmayacak; ancak idarece hatalı işlem düzeltilinceye kadar ilgili kişinin bu statü nedeniyle elde ettiği kişisel kazanımlara da dokunulamayacaktır. Çok kısa deyimle kanuna aykırı işlemle elde edilen yetkiler sürdürülmeyecek sadece kişisel kazanımları korunacaktır.⁴⁶⁵

Örneğin bir olayda, davacı 07.03.1983 tarihinde yürürlükte olan mevzuata göre yüksek mühendis unvanı ve ruhsatnamesi almış, 21.06.1993 tarihinde de SSK Genel Müdürlüğünde mühendis olarak göreve başlamıştır. Ancak SSK Genel Müdürlüğü davacının lisans eğitiminin mühendis kadrosuna atanmasında yeterli olduğuna emin olmak için konuyu yetkili olan Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına iletmiştir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı davacının lisans eğitiminin mühendislik fakültesine ait olmadığını ve yüksek mühendis sayılamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine davacı yüksek mühendis unvanı ve ruhsatnamesi geçersiz sayılarak mühendislik kadrosundaki görevinden alınarak APK Dairesi Başkanlığına mühendis olarak atanmıştır. Danıştaya göre,

İdari istikrar ilkesinden hareketle aradan uzun bir zaman geçtikten sonra “bilgisayar yüksek mühendisliği unvan ve ruhsatnamesinin” ilgili lehine hak sağladığı sonucuna varılmış olmasında hukuk isabet yok ise de, ancak işlemin düzeltildiği tarihe kadar davacı lehine oluşan kazanımların geri alınamayacağı açıktır. Belirtilen durum karşısında, davacının yasayla belirlenen niteliklere sahip olmadan kazandığı ‘bilgisayar yüksek mühendisi unvan ve ruhsatnamesinin’ geçersiz sayılması suretiyle mühendis kadrosundan APK Dairesi Başkanlığı emrine uzman olarak atanmasına ilişkin işlemde hukuka

---

⁴⁶² GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.155.

⁴⁶³ AKYILMAZ / SEZGİNER / KAYA, s.504.

⁴⁶⁴ COŞKUN, s.63.

⁴⁶⁵ Danıştay, 5. D, KT. 09.10.1997, E. 1994/7834, K. 1997/2030, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.01.2020).

aykırılık, temyize konu kararın bu işleme yönelik kısmında hukuki isabet görülmemiştir.⁴⁶⁶

İdarenin, ilgililer lehine durum yaratan hukuka uygun olmayan kararlarının geri alınmasına getirilen sınırlamalar, hukuki güvenlik ilkesi adına hukuka aykırılıkların üstünün örtülmesi şeklinde değerlendirilebilir; ama hukuki güvenlik ilkesinin de hukuk düzeninin ve hukuk devletinin bir unsuru olduğunu unutmamak gerekir.⁴⁶⁷ Bahsedilen söz konusu istisnai durumlar dışındaki hata içeren işlemlerin geri alınması, ancak ilgili mahkemede dava açma süresinde mümkün olacaktır.⁴⁶⁸

2.1.5.2. Düzenleyici İşlemlerin Geri Alınması

İdare, kamu yararının gerçekleştirilmesi ve hizmetlerin daha etkin bir şekilde yerine getirilmesi için düzenleyici işlemleri, kamu hizmetlerinin gerektirmesi durumunda her zaman kaldırabilir.⁴⁶⁹ Ama aynı şey “geri alma” için söylenemez. Çünkü kaldırma işlemi geleceğe doğru ortadan kaldırılırken, “geri alma” işlemi alındığı tarihten başlayarak yürürlükten kaldırmaktadır.⁴⁷⁰

Hukuka aykırı olmayan düzenleyici işlemlerin, kural olarak geri alınamayacağı, ama kaldırmaya konu olabileceği ifade edilmektedir.⁴⁷¹ Çünkü, idari işlemler geçmişe etkili değildir ve hukuki güvenlik ilkesi, düzenleyici işlemlerin geri alınmamasını gerektirir.⁴⁷² Bu özellikteki düzenleyici işlemler, esas itibarıyla, geri alınmamakla birlikte herhangi biri için geçmişte “uygulanabilir” halde değilse, geri alınabilir.⁴⁷³

Hukuka aykırı olan düzenleyici işlemlerse, idare tarafından, ancak hukuka aykırı olan işlemler kesin olmadan önce, yani dava açma süresi (60 gün) içerisinde ve dava açılmışsa dava süresince geri alınabilirler.⁴⁷⁴ Fransız Danıştay, idareden düzenleyici

---

⁴⁶⁶ Danıştay, İDDK, KT. 13.11.1998, E. 1996/509, K. 1998/562, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 10.04.2020).

⁴⁶⁷ AKYILMAZ / SEZGİNER / KAYA, s.502.

⁴⁶⁸ KESKİN / YAĞCI, s.60.

⁴⁶⁹ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.210.

⁴⁷⁰ GÖZLER, *İdare Hukuku Dersleri*, s.409.

⁴⁷¹ ÇAĞLAYAN, *İdare Hukuku Dersleri*, s.413.

⁴⁷² KALABALIK, *İdari Hukuku Dersleri, Cilt II*, s.133.

⁴⁷³ Lüfti DURAN, *İdare Hukuku Ders Notları*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982), s.422.

⁴⁷⁴ GÖZLER, *İdare Hukuku Dersleri*, s.410.

işlemin hukuka aykırı olması nedeniyle geri alınması talep edildiğinde, düzenleyici işlemin geri alınmasının idare için bir zorunluluk olduğuna karar vermiştir.⁴⁷⁵ Yalnızca kesinleşmesinden itibaren, yani dava açma süresinin geçmesi üzerine daha sonra düzenleyici işlemler hukuka aykırı olsa da geri alınamazlar; yani geçmişe etkili olarak yürürlükten kaldırılamazlar.⁴⁷⁶ Düzenleyici işlemlerin geçmişe etkili bir şekilde geri alınabilmesi, düzenleyici işlemlerden kazanılmış hak doğmayacağına kabulüne dayanmaktadır. Ama söz konusu kabul düzenleyici işlemlerin geri alınmasında istikrar ilkesinin de dikkate alınmayacağı anlamına gelmez.⁴⁷⁷

2.2. Vergi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi

Hukuki güvenlik, hukukun her alanında egemen olması sebebiyle vergi hukuku alanında da geçerlidir.⁴⁷⁸ Vergi hukuku, bir tarafta kişilerin bir tarafta da devletin bulunduğu vergi ilişkisini incelemektedir. Söz konusu ilişkinin esasında devletin sahip olduğu vergilendirme yetkisi bulunmasıyla bu ilişkide tarafların eşitliğinden söz edilemez.⁴⁷⁹

Vergi devletinin gelişimi ile beraber verginin, gelişen fonksiyonları ve mali hedef dışındaki hedeflerle alınmasıyla, devlet müdahaleciliğinin, ilk olarak mülkiyet hakkı olmak üzere kişilerin temel hak ve hürriyetlerine dönmesi durumunda, kişinin hem kanunların yapılması ve uygulanması, hem de denetiminde anayasal güvence altına alınmasını gerektirmiştir.⁴⁸⁰ Vergilendirme, bireylerin mülkiyetine, yani kese ve kasalarına kamusal fayda gerekçesiyle el atma işlemi olduğu için hukuk devletinin hassas davranması gereken hususlardan biridir. Çünkü, hukuk devletinin özel mülkiyete dayandığı ifade edilmektedir.⁴⁸¹ Bireyin mülkiyet hakkına bu müdahalenin yapılması anayasanın öngördüğü sınırlar içerisinde kalmalıdır. Bu yüzden vergilendirme

---

⁴⁷⁵ GÜNDÜZ, “İdari İşlemin Geri Alınması”, s.211.

⁴⁷⁶ GÖZLER, *İdare Hukuku Dersleri*, s.410.

⁴⁷⁷ YAŞAR, s.304.

⁴⁷⁸ COŞKUN, s.3.

⁴⁷⁹ Nurettin BİLİCİ, *Vergi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 31. Baskı, 2013), s.28.

⁴⁸⁰ Abdullah TEKBAŞ, *Vergi Kanunlarının Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi: Türkiye Değerlendirmesi*, (Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2009), s.207.

⁴⁸¹ Yusuf KARAKOÇ, “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Özel Sayı, (2013), s.1260.

yetkisinin sınırlandırılabilmesi önemlidir. Söz konusu yetkiyi sınırlandırmada kullanılan araçlardan birisi de hukuki güvenlik ilkesidir.⁴⁸²

Vergileme bakımından; vergiyle alakalı kurallarda sık sık değişiklik yapılmaması için anayasada vergiyle alakalı temel kurallar mutlaka belirlenmeli ve bu temel kuralların değiştirilmesi yalnızca parlamentonun kararında belirlenen oranda bir çoğunluk kararına bağlı olmalıdır.⁴⁸³

Hukuki güvenliğin bir toplumda uygulanabilmesi, o toplumdaki devletin kendi koymuş olduğu hukuki kurallara kendisinin de uyması şartına bağlanmıştır.⁴⁸⁴ Söz konusu ilke, hukuk devletinin temel gereklerinden birisi olmasının yanında vergi hukuku bakımından özel bir anlam ifade etmektedir.⁴⁸⁵ Ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemeyi hedefleyen vergi kanunları ile bir kısım vergi doğurucu olayların caydırılması veya engellenmesi hedeflenebilmektedir. Söz konusu kanunların uygulanmasıyla meydana gelen caydırıcı etki temel hak ve hürriyetleri zedeleyebilir.⁴⁸⁶

Anayasal bir ilke olan hukuk devleti ilkesi, içerisinde yer alan hukuki güvenlik ilkesi ile birlikte vergilendirme yetkisine sahip olan devlete karşı yasaklayıcı bir sınır çizerken, diğer taraftan bireylere, çizilen sınırın hiçbir şekilde aşılamayacağına dair güvence vermekte ve devletin söz konusu yetkisini kullanmak suretiyle bireylerin hak ve hürriyet alanlarına karışmasına sınır getirmektedir.⁴⁸⁷

Danıştaya göre de,

Vergi hukuku, devletin, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahalesini düzenleyen hukuk dallarından biri olması nedeniyle hukuk devleti ilkesi ve dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesiyle yakından ilişkilidir. Hukuki güvenlik ilkesi, vergi hukuku açısından çok özel bir anlam ifade eder. Zira bu ilke sayesinde, vergi yükümlülerinin hak ve özgürlük alanlarına devletin vergilendirme aracılığıyla yaptığı müdahaleleri önceden öngörmeleri, tutum ve davranışlarını buna göre ayarlamaları sağlanır. Böylece bireyler

---

⁴⁸² BOZDOĞAN / İLK, s.29-34.

⁴⁸³ AKTAN, s.106-107.

⁴⁸⁴ Nami ÇAĞAN, “Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:37, Sayı:1, (1980), s.141.

⁴⁸⁵ BOZDOĞAN, s.59.

⁴⁸⁶ ÇAĞAN, “Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme”, s.140.

⁴⁸⁷ Kübra GÜL, “*Türk Vergi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul, 2019), s.44.

geleceğe yönelik planlarını güven içinde yapabilecekler ve sonuç olarak vergilendirmede keyfilik önlenilebilecektir.⁴⁸⁸

Hem idarenin, hem de kişilerin kanun kararları karşısında nasıl bir yol izleyeceğini bilemeden sıkıntı, çaresizlik ve şaşkınlık hissetmesini engellemek için ilk olarak vergi kanunlarına kolay bir şekilde erişilebilmesini sağlamak gereklidir. Çıkarılan, değiştirilen, kaldırılan her vergi kanunu ve ilgili mevzuat maliye bakanlığı tarafından özel bir biçimde yayınlanarak kişilere ulaştırılmalıdır.⁴⁸⁹ Kişiler böylelikle geleceğe yönelik planlarını bu yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle birlikte yapabilecek, vergi hukukunda keyfi olma durumu da büyük oranda önlenmiş olacaktır.⁴⁹⁰

Vergi hukukunda hukuki güvenlik ilkesi verginin kanuniliği ilkesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Verginin kanuniliği ilkesinin; verginin sadece kanunla konulması, belirlilik, kıyas yasağı ve geriye yürümezlik ilkesi şeklinde alt ilkeleri bulunmaktadır.

2.2.1. Verginin Kanunla Konulması

Vergilerin kanuniliği ilkesine göre, çağdaş demokratik ülkelerde kuvvetler ayrılığı ilkesi kapsamında vergilendirme yetkisi yasama organına aittir.⁴⁹¹ Devlet, kamu ile ilgili sorumluluklarını yerine getirirken yapmak zorunda olduğu kamu harcamalarının finansmanını, toplamış olduğu resim, vergi, harç vb. mali zorunluluklarla sağlamaktadır. Bunu yerine getirirken de kimi zaman bireylerin örneğin mülkiyet ve miras hakkı, özel hayatın gizliliği gibi temel hak ve hürriyetlerine karışmaktadır.⁴⁹² Bu nedenle Anayasanın 73. maddesinin 1. ve 3. fıkralarına göre,

Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

---

⁴⁸⁸ Danıştay, 9. D, KT. 13.04.2016, E. 2013/12003, K. 2016/2725, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.11.2019).

⁴⁸⁹ Gülsen GÜNEŞ, *Verginin Yasallığı İlkesi*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, 2011), s.61.

⁴⁹⁰ Mehmet YÜCE, *Türk Vergi Yargısı*, (Bursa: Ekin Basımevi, 2. Baskı, 2012), s.52.

⁴⁹¹ Sadık KIRBAŞ, *Vergi Hukuku*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 20. Baskı, 2012), s.12.

⁴⁹² Müge VATANSEVER ÖZTÜRK, "Vergilerin Kanuniliği İlkesinin Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Özel Sayı, (2014), s.4815.

Anayasanın 73/3. maddesi gereğince vergi hukukunda kanunlar, temel kaynak niteliği taşımakta olup, konuya göre bir verginin alınabilmesinde ilk olarak o konuyla alakalı bir vergi kanunu yürürlükte olmalıdır.⁴⁹³ Danıştaya göre, Anayasanın 73/3. maddesinde öne çıkan “vergilemede kanunilik ilkesi”, insanlık için çok önemli bir kazanım olmasının yanında hukuk devletinin ve demokrasinin de temel taşı oluşturmuştur.⁴⁹⁴

Anayasanın 7. maddesine göre, “Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.” Bundan dolayı, verginin kanuniliği ilkesi aslında, resim, vergi, harç vb. mali zorunlulukların getirilmesi, değiştirilmesi ve kaldırılması hususunda, toplumun temsilcilerinden meydana gelen Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkili kılındığı anlamına gelmektedir.⁴⁹⁵

Vergilendirme yetkisi belirli kişilerden alınarak halkın seçmiş olduğu temsilcilerden meydana gelen yasama organına verilerek, hukuki güvenlik ve istikrarın yanında devlete sadakat ve güvenin, bir göstergesi sayılmalıdır.⁴⁹⁶ Bunun yerine getirilmesi ise yasama organının onayladığı kanunlar ile mümkün olacaktır.⁴⁹⁷

Vergilerin kanuniliği ilkesi gereği, vergi alınacak şey, vergiyi meydana getiren olay, verginin borçlusu, vergi alacağının saptanması kıstasları, verginin ödenmesi gibi verginin temel unsurları kanunla düzenlenmektedir.⁴⁹⁸ Verginin temel unsurlarından bir tanesinin dahi kanunla düzenlenmemiş olması, verginin kanuniliği ilkesine aykırılık

---

⁴⁹³ Tamer BUDAK, *Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2010), s.72.

⁴⁹⁴ Danıştay, 7. D, KT. 02.04.2009, E. 2007/6465, K. 2009/1777, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 27.11.2019).

⁴⁹⁵ Erşan TOPRAK / Ramazan ARMAĞAN, “Vergi Hukukunda Yorum Kurallarının ve Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:1*, (2018), s.148.

⁴⁹⁶ Yusuf KARAKOÇ, s.1266.

⁴⁹⁷ Adnan GERÇEK / Feride BAKAR, “Vergilemede Kanunilik İlkesi Açısından Anayasanın 73/4. maddesi ile Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesinin Değerlendirilmesi”, *International Journal of Public Finance, Cilt:2, Sayı:1*, (2017), s.22.

⁴⁹⁸ Onur EROĞLU, “Vergi Ceza Hukuku Açısından Kanunilik İlkesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:8, Sayı:3*, (2013), s.159.

oluşturacaktır.⁴⁹⁹ Düzenlemeye dair sınırlar kanunla belirlenmedikçe, idare düzenleyici işlemlerle vergilendirmenin temel öğelerine ilişkin düzenlemelerde bulunamaz.⁵⁰⁰

Verginin kanunla konulması; sınırsız, keyfi ve takdiri değerlerle ilgili uygulamaları engellemenin yanında vergi sisteminde istikrar, düzen ve adaletin, verginin idaresinde de istikrarın sağlanması hedefine yöneliktir.⁵⁰¹ Vergi konulmasını keyfi olmaktan çıkararak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin alacağı kararla vergi konulmasını sağlayan bu ilke, insanların hürriyet mücadelesinin bir parçasını oluşturmaktadır.⁵⁰²

Ancak ülkelerin içerisinde yer alan hukuki, sosyal, siyasal ve ekonomik şartlar, vergilendirmede yürütme organına birtakım yetkilerin verilmesini gerektirmektedir.⁵⁰³

Anayasanın 73/4. maddesine göre,

Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflik, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.

Söz konusu madde hükmü, kural olarak oluşturulan Anayasanın 73/3. madde hükmünün, yani verginin kanuniliği ilkesinin istisnası kabul edilmektedir.⁵⁰⁴

Anayasada yer verilen söz konusu yetkinin yasama yetkisini devrettiği anlamına geldiğini ve vergide kanunilik ilkesine aykırılık oluşturduğunu da ileri süren yazarlar bulunmaktadır.⁵⁰⁵ Anayasa Mahkemesi isabetli bir şekilde söz konusu durumu kanunilik ilkesinin istisnası olarak görmüştür. Anayasa Mahkemesine göre,

Vergi yükümlülükleri sadece kanunla konulur ve yürütme organı ile idareye bu konuda yetki verilemez. Verginin temel öğelerinin kanunla belirlenmesi gerekir ama kanun her konuyu ayrıntılı şekilde ele alamayacağı için böyle durumlarda belli sınırlar içerisinde yürütme organına yetki verebilir.⁵⁰⁶

---

⁴⁹⁹ Yahya Berkol GÜLGEÇ, “Verginin Kanuniliği İlkesine Gerek Var Mı?”, (https://www.academia.edu/25044454/VERG%C4%B0N%C4%B0N_KANUN%C4%B0L%C4%B0%C4%9E%C4%B0_%C4%B0_LKES%C4%B0NE_GEREK_VAR_MI, Erişim Tarihi: 09.01.2022).

⁵⁰⁰ TOPRAK / ARMAĞAN, s.148.

⁵⁰¹ Şahnaz GEREK / Ali Rıza AYDIN, *Anayasa Yargısı ve Vergi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2010), s.148.

⁵⁰² Nihal SABAN, *Vergi Hukuku*, (İstanbul: Beta Basımevi, 8. Baskı, 2015), s.62.

⁵⁰³ KARAKOÇ, s.1268.

⁵⁰⁴ S. Ateş OKTAR, *Vergi Hukuku*, (İstanbul: Türkmen Kitabevi, 5. Baskı, 2010), s.32.

⁵⁰⁵ Bkz. İbrahim KARADUMAN, “Anayasanın ‘Vergi Ödevi’ Maddesine Tarihsel Bakış ve Bir Öneri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, (2 Eylül 2019), (<http://www.vergisorunlari.com.tr/yazi/ibrahimkaraduman/anayasanin-vergi-odevi-maddesine-tarihsel-bakis-ve-bir-oneri/158>, Erişim Tarihi: 20.04.2022).

⁵⁰⁶ AYM, KT. 30.12.2015, E. 2014/183, K. 2015/122, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.11.2019).

Aynı zamanda, sınırlarının kanunlar ile belirlenmesinin ardından, vergilendirmeye dair birtakım esas ve usullerle alakalı teknik ve uzmanlaşma isteyen hususlarla ilgili idareye düzenleme yetkisi verilmesinin kolaylık, esneklik ve yapılabirlik sağladığı savunulmaktadır.⁵⁰⁷

Bununla ilgili Anayasa Mahkemesine göre,

Yasama organı, vergi alanına giren konuları ayrıntılarıyla düzenlemesinin olanaklı bulunmadığı hallerde, vergilendirmenin temel öğelerini belirleyerek, uygulamaya, tekniğe ve uzmanlığa ilişkin konularda yürütme organına düzenleyici idari işlemlerde bulunma yetkisi verebilir. Yürütme organına verilen yetki, vergilendirmenin temel öğelerine ilişkin olmayıp yasayla getirilen düzenlemeyi açıklayıcı ve tamamlayıcı niteliktedir. Yürütme organı, vergilendirme tekniğine ve ayrıntılara ilişkin konuları düzenlerken vergi yasalarının sınırları içinde kalmak zorundadır.⁵⁰⁸

Bu durumda, anayasa ve yasama organına verilmiş olan vergilendirme yetkisi, yürütme organı tarafından da anayasadan alınmış olan yetki ile kullanılacağından, verginin kanunilik ilkesinde bir zedelenme olmayacağı yönündeki değerlendirmeler ağır basmaktadır.⁵⁰⁹

Yalnız bu hususta esas sorun Cumhurbaşkanının istisna, oran ve indirimleri alt ve üst sınırlar içerisinde belirlemesi halinde değil de söz konusu olan oranı sıfır olarak belirlemesi halinde meydana gelmektedir.⁵¹⁰ Doktrinde birinci görüş, söz konusu oranın yüzde sıfıra çekilmesini teknik olarak verginin kaldırılması olmasa bile verginin alınmaması anlamına geleceğini ve kanunen öngörülen bir verginin alınmamasının da idarenin vergi toplama yükümlülüğüne aykırı olacağını ileri sürmektedir.⁵¹¹ Yetkinin böyle yerine getirilmesi, söz konusu yetkinin kullanıldığı ve yetkide herhangi bir değişiklik yapılmadığı takdirde ilgili verginin tahsil edilmemesi, ilgili vergiye dair kanunun yürürlüğünün askıya alınması anlamına gelmektedir.⁵¹² Bu görüşe benzer olan

---

⁵⁰⁷ GERÇEK / BAKAR, s.12.

⁵⁰⁸ AYM, KT. 11.12.1996, E. 1996/49, K. 1996/46, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 29.11.2019).

⁵⁰⁹ Kadir KARTALCI / Mübeyna DOĞAN, “Anayasa Perspektifinde Vergilendirme Yetkisi Kavramı”, *Social Sciences, Cilt:8, Sayı:3*, (2013), s.124.

⁵¹⁰ KARADUMAN, (<http://www.vergisorumlari.com.tr/yazi/ibrahimkaraduman/anayasanin-vergi-odevi-maddesine-tarihsel-bakis-ve-bir-oneri/158>, Erişim Tarihi: 20.04.2022).

⁵¹¹ Bkz. GÜLGEÇ, (https://www.academia.edu/25044454/VERG%C4%B0N%C4%B0N_KANUN%C4%B0L%C4%B0C4%9E%C4%B0_%C4%B0LKES%C4%B0NE_GEREK_VAR_MI, Erişim Tarihi: 09.01.2022).

⁵¹² KARAKOÇ, s.1268.

ikinci görüşe göre, oranın sıfır olarak belirlenmesi, hukuki olarak olmasa bile verginin fiilen yok olması anlamına gelmektedir.⁵¹³ Bizim de katıldığımız üçüncü görüşe göre, bir vergi oranının sıfıra indirilmesi halinde, söz konusu vergi yok olmuş sayılmayacak, yalnızca sıfır olarak belirlendiği süre için uygulanmayacaktır. Bu durum verginin ana öğelerinde değişiklik gerektirmediğinden Anayasanın 73/4. maddesine aykırı değildir.⁵¹⁴ Anayasa Mahkemesine göre de “Bir vergi tutarının sıfıra kadar indirilmesi hiçbir zaman o verginin kaldırılması anlamına gelmez.”⁵¹⁵

Kabul etmek gerekir ki, yapısı gereğince vergi mevzuatı, kimi hallerde ekonomik gelişmelere olduğundan daha hızlı uyum sağlamasını ve hızlı karar almasını gerektiren bir mevzuattır.⁵¹⁶ Vergilerin kanuniliği ilkesinin istisnası olan konu, esasen teknolojik ve ekonomik gelişmelerde yasama organının gereken hızlilikta karar veremeyeceği; söz konusu olan konularda daha çabuk karar verebilen yürütme organına belli yetkilerin verilmesinin ekonomik yaşam bakımından daha yararlı olacağı şeklinde bir gerekçeye dayandırılmıştır.⁵¹⁷ Bu sebeple Cumhurbaşkanına verilen bu yetki isabetlidir.⁵¹⁸ Yürütme organına söz konusu sınırları belli olan yetki devrinin, verginin yükümlüsü ve konusu gibi asli öğelerini içine almadığı, söz konusu öğelerin kesinlikle yasama organı tarafından belirleneceği unutulmamalıdır.⁵¹⁹

2.2.2. Vergide Belirlilik İlkesi

Vergilendirme bakımından hukuki güvenlik, ilk olarak vergi kanunlarının mutlak, sade, açık ve anlaşılabilir olmasıyla sağlanabilir. Kanun koyucu vergi

---

⁵¹³ Bkz. KARADUMAN, (<http://www.vergisorumlari.com.tr/yazi/ibrahimkaraduman/anayasanin-vergi-odevi-maddesine-tarihsel-bakis-ve-bir-oneri/158>, Erişim Tarihi: 20.04.2022).

⁵¹⁴ Nami ÇAĞAN, “Türk Anayasası Açısından Vergileme Yetkisi”, *Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt:1*, (1984), s.175.

⁵¹⁵ AYM, KT. 21.02.2008, E. 2005/73, K. 2008/59, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.12.2021).

⁵¹⁶ KARADUMAN, (<http://www.vergisorumlari.com.tr/yazi/ibrahimkaraduman/anayasanin-vergi-odevi-maddesine-tarihsel-bakis-ve-bir-oneri/158>, Erişim Tarihi: 20.04.2022).

⁵¹⁷ KARAKOÇ, s.1271.

⁵¹⁸ KARADUMAN, (<http://www.vergisorumlari.com.tr/yazi/ibrahimkaraduman/anayasanin-vergi-odevi-maddesine-tarihsel-bakis-ve-bir-oneri/158>, Erişim Tarihi: 20.04.2022).

⁵¹⁹ OKTAR, s.32.

kanunlarında soyut, belli olmayan ve kıyas yoluyla yoruma açık kavramlara yer vermemelidir.⁵²⁰ Buna belirlilik ilkesi denilmektedir.

Vergilere dair kural ve işlemlerin anlaşılabilir ve açık olmasıyla vergilendirmede keyfi olmanın engellenmesi amaçlanmaktadır.⁵²¹

Adam Smith'in geleneksel vergilendirme ilkeleri arasında yer alan belirlilik ilkesi vergilerin miktarlarının, tarh ve tahsil zamanlarının ve şekillerinin idarenin yanında kişiler bakımından da belirli ve kesin olması anlamına gelir.⁵²² Milletlerin Zenginliği adlı eserin yazarı olan Adam Smith'e göre,

Her bireyin ödemek zorunda olduğu vergi keyfi olmamalı, kesin olmalıdır. Ödeme zamanı, ödeme şekli, ödeme miktarı herkes için açık olarak tespit edilmelidir.⁵²³

Anayasa Mahkemesine göre,

Vergi mükelleflerinin ve sorumlularının ne kadar vergi ödeyeceğini, sorumluluklarının kapsam ve sınırını önceden bilmesi, bunların sosyal, ekonomik ve hukuksal davranışlarına yön veren ve geleceğe ilişkin karar almalarını mümkün kılan hukuk güvenliğinin ön koşuludur. Herkesin bağlı olacağı hukuk kurallarını önceden bilmesi, tutum ve davranışlarını buna göre düzene sokabilmesi için hukuk güvenliği ve belirlilik gerekir. Zira, dinamik olan ve yeni gelişmelerden çabukça etkilenen ekonomik yaşam belirlilik ve kararlılık ister. Hukuki güvenlik ilkesi vergilemenin belirliliğini de içerir.⁵²⁴

Danıştaya göre,

Belirlilik ilkesi, hukuki güvenlikle bağlantılı olup birey hangi somut eylem ve olguya hangi hukuki müeyyidenin veya neticenin bağlandığını, bunların idareye hangi müdahale yetkisini doğurduğunu bilmelidir. Birey ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörebilir ve davranışlarını belirler.⁵²⁵

Belirlilik ilkesinin meydana gelmesi; idari personelin ahlaklı ve iyi yetişmiş kesimlerden seçilmesinin yanında, vergi sistemiyle ayrılan vergilerin yalın olması, vergi kanunlarındaki dilin anlaşılır olması, verginin ödemesinin yapılacağı tarih, borcun miktarıyla yerin hiçbir şekilde yanlış anlaşılmaya sebep olmayacak biçimde kesin ve açık olarak bilinmesi, vergi kanunlarıyla kurallarına ilişkin bilgilendirmenin yapılması

---

⁵²⁰ ÇAĞAN, "Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme", s.141.

⁵²¹ TEKBAŞ, *Vergi Kanunlarının Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi: Türkiye Değerlendirmesi*, s.208.

⁵²² Mualla ÖNCEL / Ahmet KUMRULU / Nami ÇAĞAN, *Vergi Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 22. Baskı, 2013), s.46.

⁵²³ AKTAN, s.104.

⁵²⁴ AYM, KT. 19.03.2015, E. 2014/144, K. 2015/29, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.12.2019)

⁵²⁵ Danıştay, 5. D, KT. 07.03.2019, E. 2019/428, K. 2019/1770, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 02.12.2019).

vb. şartlara bağlanmıştır.⁵²⁶ Böylece herkes vergi kanunlarının etki alanını anlayabilecek ve bu sayede vergi uyuşmazlıkları en az düzeye inecektir.⁵²⁷

Ödemesinin yapılması gerekli olan verginin özel olarak da verginin miktarının belirlenmemesi, vergi yükümlülerini devamlı bir belirsiz olma durumunda bırakmasıyla vergi yükümlülerinin ekonomik şartlarını düzene koyamamalarına sebep olacaktır. Bu durum, vergi yükümlülerinin vergiye tepki göstermelerini ve bundan dolayı kamunun otoritesine karşı güvenlerinin sarsılmasına neden olacaktır.⁵²⁸

Belirlilik ilkesi yürütme organına, yasama organı tarafından devredilen vergilendirme yetkisinin sınırlarının anayasal kurallar içerisinde çizilmesini gerektirmektedir.⁵²⁹ Anayasa Mahkemesine göre de

Anayasanın 7. maddesinde “yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.” hükmüne yer verilmiştir. Buna göre, Anayasada kanun ile düzenlenmesi öngörülen konularda yürütme organına genel ve sınırları belirsiz bir düzenleme yetkisinin verilmesi olanaklı değildir. Gelişen koşul ve durumlara göre sık sık değişik önlemler alma, bunları kaldırma ve süratli biçimde hareket etme zorunluluğunun bulunduğu alanlarda, yasama organının temel kuralları saptadıktan sonra, uzmanlık ve idare tekniğine ilişkin hususları yürütmeye bırakması, yasama yetkisinin devri olarak yorumlanamayacağı gibi yürütme organının yasama organı tarafından çerçevesi çizilmiş alanda ve değişen koşullara uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip kriterlere uygun olarak, genel nitelikte hukuksal tasarruflarda bulunması, hukuk devletinin belirlilik ilkesine de aykırı değildir. Ancak gelişen koşul ve durumlara göre sık sık değişik önlemler alma, bunları kaldırma ve süratli biçimde hareket etme zorunluluğunun bulunduğu alanlarda, yasama organının temel kuralları saptamasından sonra, çerçevesi çizilmiş ve değişen koşullar karşısında farklılık gösterebilecek ve bu sebeple dinamik bir mevzuatla yönetilmesi gereken alanda yürütme organının düzenleme yapması, hukuk devletinin belirlilik ilkesine aykırı değildir.⁵³⁰

Ayrıca bireysel vergi yükünün açık bir şekilde daha önce hesaplanması ile tahmin edilmesi, vergi yükümlülerinin hukuki güvenliklerinin sağlanması için gereklidir.⁵³¹ Anayasa Mahkemesine göre,

Vergilemede belirlilik ilkesi, herhangi bir yükümlülüğün, muafiyet veya istisnanın, hem kişiler hem de idare yönünden belli ve kesin olmasını, kanun kuralının, ilgili kişilerin mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğurabileceğini makul bir

---

⁵²⁶ Salih TURHAN, *Vergi Teorisi ve Politikası*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 6. Baskı, 1998), s.207.

⁵²⁷ GÜL, s.46.

⁵²⁸ BOZDOĞAN, s.82-83.

⁵²⁹ Abdullah TEKBAŞ, “Vergi Kanunlarının Tabi Olduğu Anayasal İlkeler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:12 Özel Sayı*, (2010), s.137.

⁵³⁰ AYM, KT. 29.12.2011, E. 2010/80, K. 2011/178, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.12.2019).

⁵³¹ ÖNCEL / KURUMLU / ÇAĞAN, s.46.

düzye öngörmelerini mümkün kılacak şekilde düzenlenmesini gerektirir. Vergilendirme, mükellefler yönünden güvensiz bir sisteme dönüşmemelidir.⁵³²

2.2.3. Vergide Kıyas Yasağı

Mevzuatta kanun veya hukuk boşluğunun olduğu durumlarda bu boşlukların doldurulması amacıyla türlü yöntemler geliştirilmiştir ki bunlardan biri de kıyastır.⁵³³ Kıyas, hakkında hüküm olmayan konulara, benzer konular için kanunda bulunan hükümlerin uygulanması demektir. Kıyasın amacı, kanunlardaki boşlukların doldurulmasıdır.⁵³⁴ Bir olayın başka bir olaya benzer olması durumunda ilk olaya verilmiş olan hükmün diğer olaya uygulanmaması ise kıyas yasağını oluşturur. Örneğin, kanunlarda, sahte sprey vergilendiriliyorsa, sırf kokusunun onu andırması durumunda, doğal spreyin de vergilendirmeye tabi tutulması kıyası oluşturur ve bu durum yasaktır, olması gereken yalnızca sahte spreyin vergilendirmeye tabi tutulmasıdır.⁵³⁵

Verginin kanuniliği ilkesinin zorunlu bir sonucu da vergi hukukunda kıyas yasağıdır. Vergi hukukunda kıyas yasaktır, yani hakkında kural olan bir konudan yola çıkarak kural olmayan bir konuyla ilgili uygulama yapılması söz konusu değildir. Vergi hukukunda kıyasa izin verilmesi, verginin kanuniliği ile hukuki güvenlik ilkelerinin zedelemesi sonucunu doğurur.⁵³⁶

Kıyas yasağı ilkesi hukuki güvenlik ilkesinin unsurlarıyla da ilişkilidir. Kıyas yasağı ilkesi; vergi kanunlarının kolay anlaşılabilir ve açık olmasını, yani belirlilik ilkesine uygunluğunun sağlanmasını gerektirmektedir. Kanunların belirsiz ve yorumlanabilir olması halinde kıyas yasağı ilkesi ihlal edilmiş olacaktır. Bu nedenle belirlilik ilkesi ve kıyas yasağının birbirlerini tamamlayan vergileme ilkelerinden biri olduğu söylenebilir.⁵³⁷

---

⁵³² AYM, KT. 29.03.2017, E. 2016/01, K. 2017/81, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 09.12.2019).

⁵³³ Murat BATI, *Vergi Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2021), s.123.

⁵³⁴ Yusuf Ziya TAŞKAN, *Vergi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2019), s.101.

⁵³⁵ Özge ÖNKAN, *Vergi Hukukunda Kıyas Yasağı İlkesinin Değerlendirilmesi*, (Bursa: Ekin Yayınevi, 1. Baskı, 2019), s.404.

⁵³⁶ TAŞKAN, s.101.

⁵³⁷ GÜRDAL / EKERYILMAZ, s.214.

Verginin kanuniliği ilkesine göre, hakim takdir yetkisini kullanarak kıyas yoluna gidemez. Çünkü, gitmesi durumunda verginin uygulanması açısından birtakım rastlantılar ve keyfilikler meydana gelebilecektir.⁵³⁸

İdare hukukunun genel teorisi bakımından bakıldığında, vergi hukuku alanında kıyasa izin verildiği takdirde, yetkisiz durumdaki yürütme ve yargı organlarına vergi doğurucu olaylar belirleme veya var olan vergi yüklerini değiştirme imkanı sağlanmak yoluyla fonksiyon gaspı sonucuna yol açılmış olur. Görüleceği gibi kıyas yasağı, vergi hukuku açısından amaca göre ekonomik yaklaşımın ve yorumun sınır çizgisini oluşturmaktadır.⁵³⁹

Vergi hukukunda kıyas yasağı ve yorumun birbirinden ayrı ele alınması gerekmektedir.⁵⁴⁰ Vergi hukukunda yoruma başvurulduğunda devletin egemenlik gücü ile kanunun üstünlüğüne dikkat edilmesi gerekmektedir.⁵⁴¹ Yorum, kanunların ya da hukuk kurallarının asıl anlamının araştırılarak, bu araştırma sonucuna göre söz konusu kanun ve kuralların ruha, lafza ve hükme uygun bir anlam kazandırılmasını ifade etmektedir.⁵⁴² Vergi Usul Kanunu'nun 3/1. maddesine göre,

Vergi kanunlarının uygulanması: Bu Kanunda kullanılan "Vergi Kanunu" tabiri işbu Kanun ile bu Kanun hükümlerine tabi vergi, resim ve harç kanunlarını ifade eder. Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder. Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı gözönünde tutularak uygulanır.

Söz konusu maddeye göre, kanunun özü ile lafzı daima aynı şeyi anlatmayabilir, kimi zaman lafzın anlaşılır olmayabileceğini ve bu durumda ruhuna veya özüne nasıl ulaşılabileceği belirtilmiştir.⁵⁴³

Kanunların yorumlanması genel olarak kanunu çıkaranlar, uygulayanlar, yargılama yapanlar ya da bilim adamları tarafından yerine getirilmektedir. Yasama organının yaptığı yoruma yasama yorumu, vergi idaresinin yaptığı yoruma idari yorum, yargı yerlerinin yaptığı yoruma yargısal yorum ve bilim adamlarının yaptığı yoruma da

---

⁵³⁸ ÖNKAN, s.404.

⁵³⁹ TAŞKAN, s.101.

⁵⁴⁰ GÜRDAL / EKERYILMAZ, s.214.

⁵⁴¹ EROĞLU, s.171.

⁵⁴² Betül HAYRULLAHOĞLU, "Türk Vergi Yargısında Kıyas Yasağı İlkesi", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İzmir, 2012), s.52.

⁵⁴³ EROĞLU, s.171.

bilimsel yorum denilmektedir.⁵⁴⁴ Yorumda, kanunun içerisinde hiçbir uzaklık olmadan var olan hüküm yalnızca yorumlanırken, kıyasda kanunun içerisinde bulunan boşluk, kıyas ve yorumun benzer olması nedeniyle var olan hükmün uygulanması ile doldurulmak istenmektedir.⁵⁴⁵ Vergi kanunları yorumlanırken hangi yorum yönteminin kullanıldığı önemli olmaksızın kanunun çizmiş olduğu sınırlar aşılamaz. Çünkü yorumun en uç noktasının kıyasa dayandığı, kıyasın başladığı yerde yorumun sona erdiği ve diğer taraftan vergi hukukunda kıyasın yasak olduğu ifade edilmelidir.⁵⁴⁶

Türk vergi hukukunda kanunun alenen izin verdiği durumlar dışında vergiyi doğuran olay, konu, matrah, oran, tarife, indirim, istisna ve muafiyet gibi verginin özünü etkileyen ve vergilemenin temel öğelerini düzenleyen hükümlerde kıyasa başvurulamaz.⁵⁴⁷

Danıştayın vergilendirme konusunda kıyas yasağına birçok kez titiz bir şekilde uyduğu görülmektedir.⁵⁴⁸ Örneğin, kanun ile kurulmuş ya da tüzel kişiliğe sahip olan emekli sandıkları tarafından zat aylığı bağlanan kişilere aylıkları dışında, kanunlar ya da statüler gereğince verilen emekli ikramiyelerine dair istisnaya birlikte ödenmesi gereken kıdem tazminatlarının tamamının gelir vergisinden ayrılmasına dair istisna hükümleri aynı maddenin farklı bentlerinde düzenlenmiştir. Aynı şekilde düzenlenen bu istisna hükümlerine konu olan ikramiye ve tazminatın aynı kişi tarafından elde edilmesi durumu öngörülmemiş ve istisna hükmünün uygulanmasında nasıl bir değişiklik yapılacağı konusunda bir kural konulmadığı gibi ikramiye ve tazminattan, tutarı fazla olanın vergide istisna sayılıp diğerinin tamamının vergilendirileceği şeklinde bir hükümde düzenlenmemiştir. Bu durumda iki ayrı gelir unsurunda ayrı bir şekilde kanunla getirilen istisna hükümlerinin bir bölümünün idari tasarruflarla yok sayılarak aksi yönde işlem yapılması yasal açıdan mümkün değildir. Danıştaya göre, anayasadan kaynaklanan bir vergi hukuku kuralı olan vergilerin kanuniliği ilkesi ve bu ilkenin doğal sonucu olarak vergi hukukunda kıyas yasağının geçerli olması bakımından, kanun hükmüyle getirilen istisna hükmünün, kıyas noktasına varan idari yorumla kaldırılması

---

⁵⁴⁴ GÜL, s.72.

⁵⁴⁵ GÜRDAL / EKERYILMAZ, s.214.

⁵⁴⁶ GÜL, s.73.

⁵⁴⁷ TOPRAK / ARMAĞAN, s.151.

⁵⁴⁸ ÖNCEL / ÇAĞAN / KUMRULU, , s.30.

sonucunu doğuran bir anlayışla, davacının aldığı emekli ikramiyesinin vergiden ayrı tutulup, kıdem tazminatının istisna hükmünden yararlandırılmaksızın tamamının vergilendirilmesi hukuka aykırıdır.⁵⁴⁹

2.3. Ceza Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi

Bir hukuk disiplini olarak ceza hukukunun etkisini en fazla kişi hak ve hürriyetleri üzerinde görürüz. Bu sebeple, ceza hukukunda kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasına ilişkin birtakım ilkeler kabul edilmiştir.⁵⁵⁰

Ceza hukuku açısından hukuk devleti ilkesinin şekli anlamdaki sonucu, hukuki güvenlik konusunda güvence vermesidir. Ceza hukuku açısından hukuk devleti ilkesinin maddi anlamdaki yansıması ise içerikle alakalıdır. Hukuk devletinde, ceza hukuku kuralları, insan haklarının korunması esas alınarak düzenlenir. Bundan dolayı ceza hukuku kurallarının ilk olarak insanın varlığını devam ettirmesi, kişiliğini geliştirmesi için manevi ve ekonomik değerlerin korunmasını hedeflemesi gerekmektedir.⁵⁵¹

Hukuki güvenlik ilkesinin ceza hukukundaki yansıması suçta ve cezada kanunilik ilkesi, kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesi ile ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesidir.

2.3.1. Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi

2.3.1.1. Kavram

Kanunilik ilkesi, ceza hukukunda önemli ve evrensel bir ilkedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, anayasa ve kanunlar tarafından kabul edilen kanunilik ilkesi,

---

⁵⁴⁹ Danıştay, 4. D, KT. 26.09.1986, E. 1984/2232, K. 1986/2810, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 15.12.2021).

⁵⁵⁰ İzzet ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, 2017), s.107.

⁵⁵¹ Mahmut KOCA / İlhan ÜZÜLMEZ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, 2021), s.55.

cezalandırma yetkisi bulunan devletin karşısında kişinin hiçbir şekilde vazgeçemeyeceği güvencesidir.⁵⁵²

Ceza hukukundaki esas ilkelerden biri olan kanunilik ilkesi, hangi eylemlerin suç şeklinde düzenlendiğinin önce kanunda gösterilmesi ve bu suçu işleyenlerin görecekleri yaptırımların kanun tarafından önceden belirlenmesini ifade etmektedir. Böylece, yasak eylemlerin daha önce gösterilmesiyle, kişi hürriyetinin sınırları önceden belirlenmiş olur, yani kanunun açıkça yasaklamadığı her hareketin serbest olduğu söylenebilmektedir.⁵⁵³ Kanunilik ilkesiyle devletlere aşmaması gereken bir çizgi çizilirken kişilere de çizilen bu çizgi içerisinde özgürce hareket edebilme imkanı tanınmaktadır. Böylece ceza hukukunun toplum düzenini koruma amacı ile toplumu meydana getiren kişileri koruma amacı bağdaştırılabilmektedir.⁵⁵⁴

Kanunilik ilkesi en başta kişilerin haklarını korumak için var olduğu kabul edilen devletlere, meşruluk zemini sağlamaktadır. Ayrıca devletlerin korumaya çalıştığı düzene saydamlık ve işlevsellik kazandıracak olan da kanunilik ilkesidir.⁵⁵⁵

Kanunilik ilkesi hukuki güvenliği sağlayarak, devlet güçlerini kanuna bağlayarak ve güveni koruyarak hürriyet haklarının kullanılmasını sağlamaktadır. Çünkü bu durum, ilgili hukuk düzenine bağlı olan kişilerin hukuka güven duyması bakımından kanunilik ilkesini vazgeçilmez kılmaktadır.⁵⁵⁶ Kanunilik ilkesi sayesinde kişiler kendi sorumlulukları içerisinde hareket edebilir ve hareketlerini bir eylemle suç yaratmamak için kontrol eder. Kişiler kendi hürriyetlerinin sınırlarını söz konusu ilkeyle belirleme imkanını elinde bulundururlar.⁵⁵⁷

---

⁵⁵² Muhammed Emre. TULAY, “Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt:22, Sayı:3, (2016), s.2716.

⁵⁵³ Timur DEMİRBAŞ, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, 2006), s.112.

⁵⁵⁴ Zehra Esra TARAKÇIOĞLU, “AİHM Kararları Işığında Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2020), s.70.

⁵⁵⁵ TARAKÇIOĞLU, s.72.

⁵⁵⁶ Göktürk ÖCAL, “Aydınlanma Çağı’nda Ceza Hukuku Felsefesi ve Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019), s.86.

⁵⁵⁷ Hakan HAKERİ, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 16. Baskı, 2013), s.13.

Ceza hukukunu sadece kanuna dayayan “suçta ve cezada kanunilik ilkesi”nde, bireylerin, kanunun açık bir şekilde suç olarak belirlemediği eylemleri sebebiyle cezalandırılmayacağı kanunun açık bir şekilde suç olarak belirlediği, eylemleri sebebiyle de yalnızca kanunda suç olarak belirlenen eylemin yazılı karşılığı olan cezayla cezalandırılabileceği ifade edilmektedir. Görülmektedir ki, kısaca kanunilik ilkesi şeklinde ele alınan ilke, farklı anlamlar içeren suçta kanuniliği ve cezada kanuniliği içerisinde barındırmaktadır.⁵⁵⁸

1982 Anayasası'nın 38. maddesinin 1., 2. ve 3. fıkralarında ele alınan “*Suç ve cezalara ilişkin esaslar*”da, suçta ve cezada kanunilik ilkesi ile ceza hukuku kurallarının zaman açısından uygulanabilmesi hususundaki ilkeleri beraber düzenlenmiştir.⁵⁵⁹ Buna göre,

Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır. Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Kanunilik ilkesinin düzenlendiği 38. maddede ilkenin güvencesi, zamanaşımı ve ceza mahkumiyetinin sonuçlarını içine alacak bir şekilde genişletilmiştir.⁵⁶⁰ Bununla birlikte söz konusu hüküm, yürürlüğe giren bir kanunun geriye, yürürlükten kalkan bir kanunun da ileriye yönelik uygulanamaması anlamına gelmektedir. Anayasal güvence altında olan suçta ve cezada kanunilik ilkesi, böylelikle Anayasa Mahkemesinin de incelemesine konu olabilmektedir. Anayasa Mahkemesine göre,

Anayasanın 38. maddesinde yer alan “suçta ve cezada kanunilik” ilkesi uyarınca, hangi eylemlerin yasaklandığı ve bu yasak eylemlere verilecek cezaların hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde kanunda gösterilmesi, kuralın açık, anlaşılır ve sınırlarının belli olması gerekmektedir. Kişilerin yasak eylemleri önceden bilmeleri gerektiği düşüncesine dayanan bu ilkeyle temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması amaçlanmaktadır.⁵⁶¹

---

⁵⁵⁸ Selahattin KOLCU, “Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesinin Unsuru Olan Belirlilik İlkesi”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Cilt:8, Sayı:76, (2016), s.12.

⁵⁵⁹ ÖZGENÇ, s.107.

⁵⁶⁰ TARAĞÇIOĞLU, s.68.

⁵⁶¹ AYM, KT. 14.06.2017, E. 2016/182, K. 2017/111, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.12.2021).

Bu incelemeye göre, suçta ve cezada kanunilik ilkesinin, yalnızca ceza kanununda değil, anayasada da düzenlenmesiyle kanun koyucunun, kanunilik ilkesine aykırı olabilecek uygulamalarda bulunması engellenmeye çalışılmıştır.⁵⁶²

Suçta ve cezada kanunilik ilkesi, Türk Ceza Kanunu'nda önemli sonuçlarıyla birlikte düzenlenmiştir. TCK'nın 2. maddesine göre,

Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz. İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz. Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.

Bu maddede söz edilen ilkeler, bir hukuk devleti içerisinde ceza hukukunun olmazsa olmazları arasındadır. Hatta bu ilkeler o denli önemlidir ki, temel hak ve hürriyetlerden yararlanmanın durdurulduğu sıkıyönetim, seferberlik, olağanüstü haller veya savaşta dahi bu ilkelere aykırı düzenlemelerin yapılması kabul edilmemiştir.⁵⁶³

Suçta ve cezada kanunilik ilkesi ile ilgili olarak TCK'nın “zaman bakımından uygulama” başlıklı 7. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre,

İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. İşlendikten sonra yürürlüğe giren kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz ve hakkında güvenlik tedbiri uygulanamaz. Böyle bir ceza veya güvenlik tedbiri hükmolunmuşsa infazı ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar. Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur.

Yukarıda yer alan hükümler, başta cezaların geriye yürümezliği ilkesi ile ilişkilidir. Aynı biçimde failin lehine olan yeni düzenlemenin geçmişe etkili bir şekilde uygulanabileceği de düzenlenmiştir.⁵⁶⁴

Suçta kanunilik ilkesi gereğine göre, kanunda açık bir şekilde suç sayılmayan bir eylem yüzünden hiç kimseye ceza verilemez.⁵⁶⁵ Böylelikle bir eylem, toplumsal olarak tehlikeli, kötü, sapkın veya ahlaksız bulunsa da kanunda suç sayılmadığı sürece cezalandırılmaz.⁵⁶⁶ Aynı şekilde, kanunun açık bir şekilde cezayı arttırmaya neden olacak bir konuyu öngörmediği durumda kimsenin cezası arttırılmaz.⁵⁶⁷ Böylelikle

---

⁵⁶² ÖCAL, s.131.

⁵⁶³ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.57.

⁵⁶⁴ ÖCAL, s.132.

⁵⁶⁵ ÖZGENÇ, s.108.

⁵⁶⁶ ÖCAL, s.86.

⁵⁶⁷ ÖZGENÇ, s.108.

suçta kanunilik ilkesi, keyfi cezaların engellenmesi açısından hukuk devleti ilkesi, bireylerin suç oluşturmaya eylemleri irade serbestisi çerçevesinde yerine getirebilmesi açısından da hukuk güvenliği ilkesiyle tam bir uyum içindedir.⁵⁶⁸ Cezada kanunilik ilkesinin gereğine göre ise hiç kimse belirli olan bir suç ile alakalı olarak kanunda öngörülemez bir cezayla veya kanunda öngörülmüş olan cezadan daha ağır bir cezayla cezalandırılmaz.⁵⁶⁹

Hakimin takdir yetkisinin geniş tutulması sebebiyle suçta kanunilik ilkesinin esnetildiği hukuk düzenleri olsa da cezada kanunilik ilkesi, cezalandırmanın temel ilkelerinden biri olması sebebiyle suçta kanunilik ilkesine göre daha sert uygulanmaktadır.⁵⁷⁰

2.3.1.2. Tarihsel Gelişimi

2.3.1.2.1. Batıda Tarihsel Gelişimi

Kanunilik ilkesinin, ceza hukukunda oldukça geç ortaya çıkmasının nedeni uzun seneler keyfiliğin geçerli olmasıdır. Sahiden de ortak ve eski ceza hukukunun hakim olduğu zamanlarda kanunlar ile düzenlenmemiş bir eylem sebebiyle cezalandırma veya kanunlarda yer alanlardan farklı bir ceza verilmesi alışılmış bir uygulama olarak kabul ediliyordu. Kanunilik ilkesi söz konusu keyfi uygulamalara karşılık ortaya çıkmıştır.⁵⁷¹

Doktrinde birçok yazar, kanunilik ilkesinin kaynağını 1215 tarihinde kabul edilen Magna Carta Libertatum'da arar. Magna Carta, o dönemki İngiliz kralının mutlak olarak sahip olduğu yetkileri sınırlandırması bakımından önemli bir yere sahiptir. Yalnız söz konusu gelişme karanlık çağ şeklinde de bilinen Ortaçağ'ı aydınlatmak için yeterli olmamıştır. Ortaçağ Avrupa'sında kişinin hiçbir değeri bulunmamaktadır. Kilisenin yozlaşmasıyla insani değerler ortadan kalkmıştır.⁵⁷²

---

⁵⁶⁸ ÖCAL, s.86.

⁵⁶⁹ ÖZGENÇ, s.108.

⁵⁷⁰ ÖCAL, s.87.

⁵⁷¹ DEMİRBAŞ, s.112.

⁵⁷² Ezgi Aygün EŞİTLİ, "Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:104, (2013), s.226.

Ortaçağın ilerleyen dönemlerinde Roma hukukunun Avrupa’da uygulanan hukuk ile birleştirilmesiyle karşımıza çıkan ortak hukuk, ceza hukukunda özellikle teori açısından önemli bir ilerleme yaratarak hukuka aykırılık, kusur, teşebbüs, iştirak gibi ceza hukukunun temel kurumlarının geliştirilmesini sağlamıştır.⁵⁷³ 12 Levha Kanunu, sekiz, dokuz, on ve on birinci levhaları itibariyle, kişilerin meydana getirdikleri birtakım eylemlere karşı cezai yaptırım öngörmeye dair ilk kanun şeklinde nitelendirilebilirse de bir ceza kanununda bulunması gereken her türlü unsur bu kanunda yer almamıştır.⁵⁷⁴

Bahsedilen eserin yanında 17.06.1628 tarihli İngiliz Haklar Bildirgesi de dönemin önemli bir eseri olarak üzerinde durulmaya değerdir. İngiliz Haklar Bildirgesi aydınlanma dönemine geçişi temsil etmesi açısından son derece ileri hükümler içermektedir. Bu dönemin en ünlü eserlerinden biri olan Bildirgeye göre,

Suçlu kişiler, eğer bu ülkenin yasaları ve nizamnamelere uyarınca ölümü hak ettilerse, yine bu yasa ve nizamnamelere göre yargılanmaları ve idam edilmeleri gerekmektedir; başka hiçbir suretle yargılanamaz, idam edilemezler.

Bundan dolayı söz konusu metinde ilk kez kanunilik ilkesi devlete karşı bir güvence olarak yer alarak 18. yüzyılda ortaya çıkacak aydınlanma dönemi müjdelenmiştir.⁵⁷⁵

Ümanizma, Rönesans ve Reform akımlarından oluşan düşünsel gelişim, 18. yüzyıl aydınlanma felsefesini ortaya çıkarmıştır.⁵⁷⁶ Aydınlanma döneminden önceki cezalar, bedene yönelik keyfi bir uygulama oluşturmuştur. Bu uygulamanın keyfi olması ise suç ve cezalar arasındaki oransız olma durumunu, kişinin statüsüne göre ayrımcılık yapmayı ve vücut üzerinde yerine getirilen kanlı cezaları beraberinde getirmiştir. Söz konusu sonuçların değişmesi aydınlanma tohumlarının atılmasıyla başlamış ama bu tohumların filizlenerek meyve vermesi insan hakları kavramının kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir.⁵⁷⁷

---

⁵⁷³ TARAKÇIOĞLU, s.42.

⁵⁷⁴ M. Nedim BEKRİ, “Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi ve Ülkenin Türk Hukukundaki Uygulaması”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2010), s.18.

⁵⁷⁵ TARAKÇIOĞLU, s.43.

⁵⁷⁶ EŞİTLİ, s.227.

⁵⁷⁷ TARAKÇIOĞLU, s.43.

Aydınlanma felsefesinin ve ABD’de gerçekleştirilen bağımsızlık hareketiyle değişen idare şeklinin etkisi, kötü yaşam şartlarıyla bir araya gelince 1789 Fransız İhtilali’ne kaynaklık etmiş, ülkede cumhuriyet ilan edilirken, batı medeniyetlerinden başlayarak siyasi düzenlerin mutlakiyetçi meyilleri teker teker ortadan kalkmaya başlamıştır.⁵⁷⁸

Avrupa’da kanunilik ilkesini ilk kez ileri süren Montesquieu’ya göre, kişi hürriyetlerinin korunması, devletin müdahalede bulunacak alanının sınırlarını belirlenmesine bağlıdır; yani kişi hürriyetlerine yapılacak sınırlar kanunlar ile getirilmelidir. Beccaria’ya göre ise hakimler, kişileri kanunla önceden gösterilmeyen bir ceza ile cezalandırılmaz ve kanunları yorumlayamaz.⁵⁷⁹

1789 yılında kanunilik ilkesinin Fransız İhtilalinden hemen sonra yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 8. maddesine göre,

Yasa ancak açık ve zorunlu olarak gerekliliği beliren cezaları koymalıdır ve bir kimse ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve usulüne göre uygulanan bir kanun gereğince cezalandırılabilir.⁵⁸⁰

Kanunilik ilkesi, ilk defa 1776 Amerikan Anayasalarında kullanılmış ve İmparator II. Joseph’in 1787 Avusturya Ceza Kanunu, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 1794 Prusya Genel Ülke Kanunu şeklinde de devam etmiştir. Kanunilik ilkesi, 1791 ve 1793 Fransız Anayasaları ile 1810 Fransız Ceza Kanunu’nda ve kanunlaştırma hareketi ile beraber başka kanunlarda da yerini almıştır.⁵⁸¹

Bu dönemle beraber artık kanunlar, hükümdarın egemenlik yetkisini güçlendiren bir araç olmaktan çıkarak, toplumu oluşturan bireylerin devletlere karşı ileri sürebileceği birer silah olmuştur. Bu sebeple ceza hukuku açısından aydınlanma, “kanunlaştırma, insanileştirme ve sınırlama” dönemi olmuştur. Bundan dolayı 18. yüzyıl döneminde kanunilik ilkesi, devletin sınırlanması, bireylerin korunması anlamını ve amacını taşımaktadır.⁵⁸²

---

⁵⁷⁸ EŞİTLİ, s.227.

⁵⁷⁹ DEMİRBAŞ, s.113.

⁵⁸⁰ BEKRİ, s.22.

⁵⁸¹ DEMİRBAŞ, , s.113.

⁵⁸² TARAKÇIOĞLU, s.45.

Kanunilik ilkesi çağımızda bütün anayasalar ile ceza kanunlarında yer aldığı gibi Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de yer almaktadır.⁵⁸³ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 11/2. maddesine göre,

Hiç kimse, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan herhangi bir fiil yapmak ya da yapmamaktan dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye, suçun işlendiği sırada yasalarda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 7/1. maddesine göre,

Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2.3.1.2.2. Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Osmanlı'da İslam ceza hukuku kabul edildiği için Kur'an'da düzenleme alanı bulan, Allah'a ve bireylere karşı yapılan suçlar dışındaki eylemlerin emir sahipleri anlamına da gelen ülü'l-emr tarafından suç sayılarak cezalarının oluşturulması anlamına gelen, taziren cezalandırmada kanunilik ilkesinden söz edilemezdi. Çünkü, hangi eylemlerin taziren cezalandırılacakları birçok defa daha önce belirlenmediği ve bu noktada kadınlara oldukça fazla takdir yetkisi verildiği için tazir, İslam hukukunda keyfi şekilde hareket etmeye neden olan bir uygulama şeklinde kalmıştır.⁵⁸⁴ Yalnızca tazir cezalarının bir süre sonra, yetkili makamların keyfi kararlar vermesiyle birlikte kötüye kullanılması nedeniyle yeni bir çözüm arayışı ihtiyacı doğurmuştur.⁵⁸⁵

Batının da baskı yapmasıyla keyfi olmaya bir karşılık olarak ilan edilen 03.11.1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu'nda, cezada kanunilik ilkesine gönderme yapılmasıyla, Gülhane Hattı Hümayunu kanunilik ilkesinden bahsedilen ilk metin olmuştur.⁵⁸⁶ Suçta kanunilik ilkesinden ise ne fermanında ne de daha sonra çıkarılan 1840 ve 1851 tarihli ceza kanunlarında bahsedilmemiştir.⁵⁸⁷

---

⁵⁸³ DEMİRBAŞ, s.113.

⁵⁸⁴ DEMİRBAŞ, s.113.

⁵⁸⁵ Makbule Betül ALTINDAĞ, "Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019), s.11.

⁵⁸⁶ DEMİRBAŞ, s.113.

⁵⁸⁷ ALTINDAĞ, "Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi", s.11.

Padişahın yetkilerinin oluşturulacak bir meclisle sınırlandırılması yönündeki düşünce akımı, 1876 yılında tohumlarını vererek ilk anayasa olarak kabul edilen Kanuni Esasi'nin ilan edilmesine neden olmuştur.⁵⁸⁸ Kanuni Esasi'nin 10. maddesine göre, “Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.” Buna göre, kişi hürriyetinin dokunulmazlığı ilan edildikten sonra bir kişinin bile kanunun belirlemiş olduğu bir nedenden farklı bir bahaneyle cezalandırılmayacağı öngörülmüştür. Bu haliyle Kanuni Esasi’de, suçta daha açık görünmek için kanunilik ilkesinin düzenlendiği anlaşılmaktadır.⁵⁸⁹

Türk hukukunda suçların ve cezaların kanuniliği ilkesi örtülü olarak 1924 Anayasası’nda, açık olarak ise 1961 Anayasası’nda ve bunu takiben 1982 Anayasası’nda hukuksal güvenceye alınmıştır.⁵⁹⁰ 1924 Anayasası’nda suçların ve cezaların kanuniliği ilkesine açık bir şekilde yer verilmemişse de, 1924 Anayasası’nın 68/3., 72. ve 76. maddelerinde bu ilkenin üstü kapalı bir şekilde yer aldığını söyleyebiliriz. 1924 Anayasası’nın 68/3. maddesine göre, “Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu başkalarının hududu hürriyetidir. Bu hudut ancak kanun marifetiyle tesbit ve tayin edilir.” Bu hükümle hürriyetlerin sınırının sadece kanun ile belirlenebileceği şeklindeki temel kuraldan kanunilik ilkesinin çıkarılabileceği düşünülse de bu düşüncenin kanunilik ilkesini anayasal bir güvenceye aldığı söylenemez.⁵⁹¹ 1924 Anayasası’nın 72. maddesine göre, “Kanunen muayyen olan ahval ve eşkalden başka bir suretle hiçbir kimse derdest ve tevkif edilemez.” Bu hükme göre, kanunen belirli olan hal ve şekillerden başka türlü kimse yakalanamaz ve tutulamaz. 1924 Anayasası’nın 76. maddesine göre, “Kanun ile muayyen olan usul ve ahval haricinde kimsenin meskenine girilemez ve üzeri taharri edilemez.” Bu hükme göre, kanun ile belirli olan usul ve haller hariç kimsenin konutuna girilemez ve üstü aranamaz. 1961 Anayasası’nın ise 33. maddesinin 1., 2. ve 3. fıkralarına göre,

---

⁵⁸⁸ TARAKÇIOĞLU, s.65.

⁵⁸⁹ BEKRİ, s.91.

⁵⁹⁰ Sibel CAN, “Disiplin Soruşturmasında Kanunilik İlkesi”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt:14, Sayı:149, (2019), s.6.

⁵⁹¹ BEKRİ, s.93.

Kimse, işlediği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilinden dolayı cezalandırılmaz. Cezalar ve ceza tedbirleri ancak kanunla konulur. Kimseye, suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

1961 Anayasası Türk hukukunda kanunilik ilkesini anayasal bir ilke şeklinde açıkça düzenleyen ilk metindir.⁵⁹²

Yeni TCK'nın 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmesi ile yürürlükten kaldırılan eski TCK'nın 1. ve 2. maddesi suçta ve cezada kanunilik ilkesini düzenlemekteydi.⁵⁹³ Bu düzenlemeye göre, kaldırılan TCK'nın Türk hukukunda anayasal bir ilke olan kanunilik ilkesinin vurgusuyla başlamasının yanında yeni TCK'da da bu vurguyu görürüz.⁵⁹⁴

2.3.1.3. Kanunilik İlkesinin Sonuçları

2.3.1.3.1. Belirlilik İlkesi

Kanunun bir suç ile o suçun cezasını düzenlemesi, kanunilik ilkesinin korunması bakımından tek başına yeterli olmamaktadır. Söz konusu olan kararın içeriği, suçun türü, koşulları ve cezası kesinlikle belirli ve açık olmalıdır.⁵⁹⁵ Ceza kanunu, kanunilik ilkesi bakımından görevini, ancak suç oluşturan eylemlerle bunların sonuçlarını yeterli belirlilikte belirttiğinde yerine getirmiş olur.⁵⁹⁶ Bu sebeple, kanun koyucu, toplumun birtakım ihtiyaçları sebebiyle suç oluştururken, hangi eylemlerin suç şeklinde düzenlendiğini ve o suçun cezasını açıkça göstermelidir. Bu düzenlemeye belirlilik ilkesi denir.⁵⁹⁷

---

⁵⁹² ALTINDAĞ, “Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”, s.12.

⁵⁹³ TCK'nın 1. maddesine göre, “Kanunun serahaten cezalandırmadığı fiil için kimseye ceza verilemez. Kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz. Kanunun cezalandırdığı fiiller cürüm veya kabahattir.” TCK'nın 2. maddesine göre, “İşlendiği zamanın kanununa göre cürüm veya kabahat sayılmayan fiilden dolayı kimseye ceza verilemez. İşlendikten sonra yapılan kanuna göre cürüm veya kabahat sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz. Eğer böyle bir ceza hüküm olunmuşsa icrası ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar. Bir cürüm veya kabahatin işlendiği zamanın kanunu ile sonradan neşir olunan kanunun hükümleri birbirinden farklı ise failin lehinde olan kanun tatbik ve infaz olunur.”

⁵⁹⁴ BEKRİ, s.94-95.

⁵⁹⁵ TULAY, s.2718.

⁵⁹⁶ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.60.

⁵⁹⁷ DEMİRBAŞ, s.119.

Belirlilik ilkesinin temel mantığı, ceza kuralının emredici olma özelliğine ile ceza tehdidinin korkutucu olma fonksiyonuna dayanmaktadır. Gerçekten de yasaklanan davranışların açık bir şekilde belirtilmesi ile kurala tabi olan kişilerin onun içeriğini bilecek imkana sahip olmasıyla, ceza kuralı bir emir niteliği kazanarak görevini yerine getirebilecek ve ceza verilmesinde korkutucu bir etkiye sahip olabilecektir.⁵⁹⁸

Belirlilik ilkesi, ceza hükmü taşıyan kanun kararında, suçun kararsızlığa asla yer verilmeyecek şekilde öğelerinin belirtilmesi, hangi eylem ya da eylemlerin söz konusu suçu oluşturduğunun anlaşılır ve açık bir şekilde anlatılmasıyla söz konusu suç için uygulanacak güvenlik ve ceza tedbirlerinin belirtilmesini zorunlu kılar.⁵⁹⁹

Suçları belirleyen kanun hükümlerinin tanımları açık ve belirli olmalı, belirsiz, değişik anlamlara gelen ve aşırı kapsamlı terimlere yer verilmemelidir.⁶⁰⁰ Böylelikle kişilerin hangi eylemlerin suç oluşturduğunu bilmesinin yanında, hakimler somut olaya kuralını rahat bir şekilde uygulayabilir ve avukatlar da müvekkillerini rahat bir şekilde savunabilirler.⁶⁰¹

Örneğin Anayasa Mahkemesi TCK. 103/2. maddesini, kanun hükmünün aşırı kapsamlı olması nedeniyle hukuk devleti ve belirlilik ilkesine aykırı bularak iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi kararına göre,

Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesinin ağır bir yaptırıma bağlanmasının çocuğun etkin bir şekilde korunması amacını gerçekleştirmeye yönelik olduğunda şüphe yoktur. Ancak, mahkemeye olaya özgü takdir marjı tanımayan ve onarıcı hukuk kurumları öngörmeyen kuralda düzenlenen ceza yaptırımının alt sınırının on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezası olarak belirlenmesi; fiilin farklı yaş kategorilerindeki mağdurlara karşı işlendiği veya failin de küçük olduğu ya da fiilden sonra mağdurun yaşının ikmali ile fiili birlikteliğin resmi evliliğe dönüşmesi gibi her bir somut olayın özellikleri dikkate alınarak ceza tayin edilmesi veya onarıcı adalet kurumunun uygulanması imkanını ortadan kaldırmakta ve bazı durumlarda somut olayın özellikleriyle bağdaşmayacak ve suçla yaptırım arasında bulunması gereken adil dengeyi ortadan kaldıracak ölçüde ağır cezaların verilmesi sonucunu ortaya çıkarabilecek bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Bu nedenle kuralda belirlenen ceza miktarının, bu ceza ile ulaşılmak istenen amacı her somut olayda gerçekleştirebilecek orantıda ve ölçüde olduğu söylenemez. Kural bu haliyle ölçüsüz bir yaptırım öngördüğünden hukuk devleti ilkesine aykırılık taşımaktadır.⁶⁰²

---

⁵⁹⁸ DEMİRBAŞ, s.119.

⁵⁹⁹ KOLCU, s.15.

⁶⁰⁰ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.61.

⁶⁰¹ KOLCU, s.16.

⁶⁰² AYM, KT. 12.11.2015, E. 2015/26, K. 2015/100, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 18.05.2022).

Doktrinde, özellikle birtakım suç türünde anlatılan sözcüklerin belirli olmaktan uzak olması açısından kanunilik ilkesine aykırılık oluşturduğu, örneğin görevi kötüye kullanma suçunun yeterince belirli olmadığı ifade edilmektedir. Yalnız eylemin normatif ögesine katılan bir terimin, hukuk düzeninde yürürlükte bir başka kanun veya suç ve ceza oluşturmamak koşuluyla söz konusu kanunun gönderme yaptığı bir başka düzenlemeyle açıklanması durumunda kanunilik ilkesini ihlal etmediği kabul edilecektir.⁶⁰³

2.3.1.3.2. İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulması Yasası

Kanunilik ilkesi, yasama organı tarafından düzenlenmeyen yönetmelik, içtihat, örf ve adet kuralları, ahlak kuralları gibi yazılı ya da yazısız kaynakların ceza oluşturma yetkisini engelleyerek, keyfiliği ve temel hürriyetleri korumaktadır.⁶⁰⁴ TCK'nın 2/2. maddesine göre, "İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz." Bu madde ile TCK'nın 2/1. maddesinde geçen "kanun" kavramının anlamı açıklanmıştır. Söz konusu maddeye göre, ceza hukukunun güvence işlevi kapsamında, suç ve ceza, yalnızca kanun özelliği taşıyan yasama erkiyle konulabilecektir.⁶⁰⁵ 1961 Anayasası'nın 5. maddesi ile 1982 Anayasası'nın 7. maddesi yasama yetkisinin devrinin mümkün olmadığını düzenlemiştir. Bu duruma göre şekli kanun yetkisinin farklı bir makama devredilmesi mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, şekli kanunla yerine getirilmesi zorunlu olan bir düzenlemenin, farklı bir makam tarafından yerine getirilmesine imkan bulunmamaktadır.⁶⁰⁶

2017 Anayasa değişikliği ile kanun hükmünde kararname kaldırılarak, yerine Cumhurbaşkanlığı kararnamesi getirilmiştir. Anayasanın 104/17. maddesine göre,

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz.

---

⁶⁰³ Bkz. EŞİTLİ, s.237.

⁶⁰⁴ TARAKÇIOĞLU, s.189.

⁶⁰⁵ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.69.

⁶⁰⁶ Ekrem ÇETİNTÜRK, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulamaz İlkesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi. Cilt:0, Sayı:9, (2017), s.53.*

Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

Bu düzenlemeden normlar hiyerarşisinde Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin kanunların altında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple söz konusu kararnameler ile suç ve ceza içeren düzenlemeler yapılması mümkün değildir. Aksi durumda Anayasanın hem 38. maddesine, hem de 13. maddesine aykırı davranılmış olunacaktır⁶⁰⁷. Anayasanın 13. maddesine göre,

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Her ne kadar Anayasanın 38. maddesi, suçların yalnızca kanun ile konulabilmesine dair açık bir ifadeden kaçınarak bu ilkeyi, “kimse işlediği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz” şeklinde ele almışsa da Anayasada bulunan diğer hükümler göz önüne alındığında, suçlar açısından da bunun gibi bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmektedir.⁶⁰⁸ İdare, suç ve cezaya dair düzenlemede bulunamadığı gibi suçları da ortadan kaldıramaz. İdareye kanun ile düzenleme yapılmayan bir konuda düzenleme yapma hakkı verilemez. Yasal düzenleme yapılan bir alandaysa, idareye verilmiş yetkilerin temel ilkeleri ve genel esaslarıyla beraber açıkça belirtilmesi gerekmektedir.⁶⁰⁹

İlk olarak Anayasanın 2. maddesinde de düzenlenen hukuk devleti ilkesi gereğince böyle bir sonucun kabul edilmesi mümkündür. Şöyle ki, bir hukuk devletinden bahsedilebilmesi için devletin yalnızca hukuka uygun hareket etmesi yeterli değildir. Bununla birlikte kişilere hukuki güvence sağlayan bir düzen kurulması ve bu düzenin devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple daha fazla güvence sağlayan kanunilik ilkesinden ayrılarak suç yaratma yetkisinin, niteliği itibariyle daha az güvence taşıyan idareye devredilmesi hukuk devletine aykırılık oluşturmaktadır.⁶¹⁰

---

⁶⁰⁷ TARAKÇIOĞLU, s.193.

⁶⁰⁸ TARAKÇIOĞLU, s.190.

⁶⁰⁹ EROĞLU, s.171.

⁶¹⁰ TARAKÇIOĞLU, s.190.

Ancak bütün bu hükümlere karşın Türkiye’de, bazı kanunlar ile belirli konularda düzenleme yapabilme yetkisi çeşitli idari organlara bırakılabilmesinin yanında idari organların kanun ile yetkilendirildikleri sınırdaki yerine getirdikleri düzenlemelere aykırı hareketin suç teşkil edeceği ve faillerinin cezalandırılacakları ifade edilmektedir.⁶¹¹

Doktrinde “açık ceza normu”, “beyaz hüküm” ve “çerçeve kanun” şeklinde adlandırılan bu tür hükümlerin⁶¹² anayasaya aykırı olup olmadığı tartışmalıdır. Birinci görüşe göre, beyaz hükümler anayasaya aykırı değildir. Bu görüşe göre, kanun yapma yönteminin uzun bir zamanı gerektirmesi, ekonomik ve sosyal düzen için sakıncalı sonuçlar doğurabilir. Sosyo-ekonomik gelişmelerin, daha çabuk davranma imkanına sahip bulunan yürütmenin suç yaratmasını gerekli kılması kaçınılmaz bir durumdur.⁶¹³ Bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre ise beyaz hükümler anayasa aykırılık oluşturmaktadır.⁶¹⁴ Buna göre, yürütme organına düzenleyici işlemlerle suç yaratma yetkisi vermek 1982 Anayasası’nın 7. ve 38. maddelerine aykırılık oluşturur. Böylece ne kadar ağır hareket ederse etsin, yasama organı, bir davranışın suç kabul edilip edilmemesi hususunda gerekli tartışma ve görüşmeleri yapmalı ve bundan sonra kararını vermelidir. Kaldı ki, yasama organının, yasama işlevini hızlandırıcı bazı yol ve usuller Anayasada ve TBMM İçtüzüğünde yer almaktadır.⁶¹⁵

Kanun oluşturma yetkisi, yasama fonksiyonu olduğuna, bu fonksiyonun kısmen de olsa farklı bir organa devri mümkün olmadığına, suçların da ancak kanunla oluşturulması kabul edildiğine göre, yasama organının suç yaratmak konusunda yürütme organına yetki vermesi, anayasaya aykırı düşmektedir.⁶¹⁶ Suç ve ceza içeren düzenlemelerin, temel hak ve hürriyetlerle ilişkisi nedeniyle kanun ile yerine getirilmesi anayasal bir kuraldır. Bu bakımdan yürütmenin düzenleyici işlemleri ile suç oluşturması, ilk olarak Anayasanın 7. maddesindeki yasama yetkisinin devredilemeyeceği ilkesinin

---

⁶¹¹ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.69.

⁶¹² KOCA / ÜZÜLMEZ, s.70.

⁶¹³ Bkz. Nur CENTEL / Hamide ZAFER / Özlem ÇAKMUT, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 9. Baskı, 2016), s.56.

⁶¹⁴ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.70; Kayıhan İÇEL / Süheyl DONAY, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 4. Baskı, 2005), s.114-115; Sahir ERMAN, *Sosyal ve Ticari Ceza Tatbikatı*, (İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları, 1. Baskı, 1967), s.12; Mehmet Emin ARTUK /Ahmet GÖKCEN / M. Emin ALŞAHİN / Kerim ÇAKIR, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 14. Baskı, 2020), s.150.

⁶¹⁵ İÇEL / DONAY, s.114-115.

⁶¹⁶ ERMAN, s.12.

ihlalidir.⁶¹⁷ Kanun koyucu isabetli bir şekilde Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun'un suç olarak düzenleme yaptığı hareketleri kabahat haline getirerek suçta kanunilik ilkesini ihlal eden hükümleri ortadan kaldırmıştır.⁶¹⁸

TCK'da beyaz hükümlere yer verilerek kanunilik ilkesinin ihlal edildiğine ilişkin örnekler bulunmaktadır. Örneğin TCK'nın 174/1. maddesine göre,

Yetkili makamlardan gerekli izni almaksızın, patlayıcı, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeyi imal, ithal veya ihraç eden, ülke içinde bir yerden diğer bir yere nakleden, muhafaza eden, satan, satın alan veya işleyen kişi, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Yetkili makamların izni olmaksızın, bu fıkra kapsamına giren maddeleri imal etmek, işlemek veya kullanmak amacıyla, gerekli olan malzeme ve teçhizatı ithal eden, ihraç eden, satışa arz eden, başkalarına veren, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi de aynı ceza ile cezalandırılır.

TCK'nın 193. maddesine göre,

İçeriğinde zehir bulunan ve üretilmesi, bulundurulması veya satılması izne bağlı olan maddeyi izinsiz olarak üreten, bulunduran, satan veya nakleden kişi, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu düzenlemelerde suçun konusunu belirleme yetkisi idari makamlara bırakılmıştır.

TCK'nın 297/2. maddesinde “yetkili makamlar tarafından infaz kurumuna veya tutukevine sokulması yasaklanmış bulunan eşyayı” infaz kurumuna veya tutukevine sokmak, bulundurmamak veya kullanmak suç olarak tanımlanmıştır. Bu maddede, suçun konusu, doğrudan kanunla belirlenmemiş, suçun konusunu belirleme de idari makamlar yetkili kılınmıştır.⁶¹⁹ Bu düzenlemelerin suçta ve cezada kanunilik ilkesi ile bağdaşmadığını ifade etmek gerekir.⁶²⁰ Bu madde ile ilgili bir olayda, ceza infaz kurumunda cezasını infaz etmekte olan davacının da bulunduğu koğuştaki arama yapıldığında zarı olmayan bir tavla bulunduğu, ilgili iddianamede tavlının koğuştaki olmasının yasal olmaması nedeniyle davacıya TCK'nın 297/2. maddesine dayanarak ceza verilmesinin talep edilmesi üzerine açılan kamu davasında ilgili mahkeme bu maddenin anayasaya aykırı olması nedeniyle, iptal istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Anayasa Mahkemesinin kararına göre,

---

⁶¹⁷ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.150.

⁶¹⁸ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.70.

⁶¹⁹ ÖZGENÇ, s.114.

⁶²⁰ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.70-71.

297. maddenin (1) numaralı fıkrasında suça konu olabilecek eşyaların nitelikleri tek tek sayılmış olmasına karşın, itiraz konusu kuralda böyle bir nitelik belirlemesi yapılmadan, sınırsız, belirsiz ve geniş bir alanda idare içinde yer alan yetkili makama suça konu olabilecek eşyaları belirleme yetkisi tanınmıştır. Buna göre kuralda, idare içinde yer alan yetkili makama suça konu olabilecek eşyaları belirlerken hangi nitelikleri esas alacağı hususuna açık ve belirgin olarak yer verilmediğinden dolayı kural, belirli ve öngörülebilir olmadığı gibi suçun yasallığı ilkesine de uygun değildir.⁶²¹

Bunun sonucunda ilgili madde anayasaya aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesinin isabetli kararıyla iptal edilmiştir.

Kanuna oranla daha kolay ve hızlı değiştirilebilen idarenin düzenleyici işlemleri, temel hak ve hürriyetleri öngörülemez bir şekilde sınırlayabilecektir. İdarenin suç ve ceza içeren hükümlerinde sürekli bir şekilde yapabileceği değişimler, kişiler açısından takip edilmesi zor ve öngörülebilir olmayan sonuçlara yol açmaktadır. Bu sebeple kanunilik ilkesini başlıca tehlike kaynağı olan yürütme erkine karşı koruyacak zırh, idarenin düzenleyici işlemlerle suç ve ceza yaratamamasıdır.⁶²²

2.3.1.3.3. Kıyas Yasağı

Kıyas, kanun tarafından suç olarak düzenleme yapılmamış bir eylemin, kanunda yer alan hükümlerden birisinin uygulanması ile cezalandırılmasıdır. Başka bir ifadeyle kıyasa, kanunun anlamını açıklamak için değil de boşluklarını doldurmak için başvurulur.⁶²³

Suçta ve cezada kanunilik ilkesinin önemli sonuçlarından biri de kıyas yasağıdır. Suç oluşturan eylemlerin kanunda açık bir şekilde tanımlanması mecburiliği, ceza hukukunda kıyasa başvurulamayacağını göstermektedir.⁶²⁴ Bu ilkenin sonucu olarak, yalnız yasal bir düzenlemenin içerisinde bulunan hukuksal olaylar ceza hukukunun kapsamına girmektedir. Sözü edilen olayın karşılığı kanunda bulunmuyorsa suç ve cezadan söz edilemez. Bir başka deyişle, birbirine benzeyen olaylar ile ilgili düzenlemelerden yola çıkarak bir kıyas yapılması mümkün değildir.⁶²⁵ TCK'nın 2/3. maddesi kanunilik ilkesinin kıyas yasağı ölçüsüne vurgu yapmaktadır. Bu maddeye

---

⁶²¹ AYM, KT. 07.07.2011, E. 2010/69, K. 2011/116, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 16.01.2022).

⁶²² TARAKÇIOĞLU, s.104.

⁶²³ DEMİRBAŞ, s.119.

⁶²⁴ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.63.

⁶²⁵ TULAY, s.2718.

göre, “Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.”⁶²⁶

Ceza hukukunda genel olarak kıyasın geçerli olmayacağı kuralı, kişi özgürlüğünün müdahaleden korunması sonucunu sağlamaktadır.⁶²⁷ Kıyas yasağıyla hem kişiler hakim iradesi karşısında korunarak hukuki güvenlik oluşturulur, hem de güçler arasındaki uyumluluk sağlanmış olur.⁶²⁸ Gerçekten de ceza hukukunda kıyasın kabul edilmesi durumunda, bireyler hareketlerinde kendilerini tamamen serbest sayamazlar. Çünkü kanunda açık bir şekilde suç olduğu belirtilmeyen herhangi bir hareketin ileride kıyas yolu ile suç sayılarak cezalandırılması olasılığından endişe ederler.⁶²⁹

Somut olayda uygunsuz sonuçlar meydana getirirse de kanunda açık bir şekilde suç olarak tanımlanmayan bir eylem yüzünden bir kişiyi cezalandırmamak gerekir. Aksi uygulama, hukuk güvenliği ile bağdaşmaz. Kıyas yasağı, kanunda bulunan suç tanımlarının kapsamı bakımından kabul edilmiştir.⁶³⁰

Mevzuatta disiplin cezaları açısından kıyasa izin verilmediği, fakat disiplin suçları açısından çoğunlukla kıyasa izin verildiği görülmektedir. Ceza hukukunun tersine, disiplin hukukunda suçta kanunilik ilkesi genişletilerek idareye disiplin suçu belirleme konusunda takdir yetkisi tanınmıştır.⁶³¹ Örneğin, Devlet Memurları Kanunu’nun 125. maddesinde disiplin cezaları; uyarma, kınama, aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması ve devlet memurluğundan çıkarma şeklinde beş adetten oluşmaktadır. Disiplin cezaları bakımından kanunilik ilkesinin kabul edilmesiyle bu beş disiplin cezasından başka bir disiplin cezası verilemez.⁶³² Ancak kanunilik ilkesi disiplin hukukunda çok esnek bir şekilde uygulanmaktadır. Örneğin DMK’nın 125. maddesinde “devlet memuru vakarına yakışmayacak tutum”, “maiyetindeki elemanların yetiştirilmelerine özen göstermemek”, “kurumları huzur,

---

⁶²⁶ EŞİTLİ, s.237.

⁶²⁷ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.150.

⁶²⁸ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.63.

⁶²⁹ ARTUK / GÖKCEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.150.

⁶³⁰ ÖZGENÇ, s.123.

⁶³¹ Emin HÜSEYİNOĞLU, “Yargı Kararları Işığında Disiplin Hukukunda Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:158, (2022), s.117-118.

⁶³² Selman Sacit BOZ, “Memur Disiplin Hukukuna Hakim Olan Temel İlkeler”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:2, (2017), s.21.

sükun ve çalışma düzenini bozmak” gibi yorum yapmaya açık, belirsiz, esnek ve idarenin takdir yetkisine bırakılmış disiplin suçları bulunmaktadır. Söz konusu hükümler hem disiplin cezasını vermekle görevli mercie, hem de disiplin cezası işlemini denetleme yetkisi bulunan hakime geniş takdir yetkisi tanımakla birlikte, sonuçta bir hükmün yorumuna ilişkindir.⁶³³ Genel ve soyut kavramlarla açıklanan bu disiplin suçları ve kıyas düzenlemesine yer verilen hükümler, Anayasanın 38. maddesine aykırı olmakla beraber hukuki güvenlik ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesine de aykırıdır. Hukuk devletinde suçta ve cezada kanunilik ilkesi esnetilmesi gereken bir ilke olmayıp hem ceza hukukunda, hem de disiplin hukukunda sürekli uygulanması gereken bir ilkedir.⁶³⁴

Yine DMK’nın 125. maddesinde yer alan disiplin suçları sınırlı sayıda değildir. DMK’nın 125/4. maddesine göre,

Yukarıda sayılan ve disiplin cezası verilmesini gerektiren fiil ve hallere nitelik ve ağırlıkları itibariyle benzer eylemlerde bulunanlara da aynı neviden disiplin cezaları verilir.

Kıyasa izin veren bu madde göz önüne alındığında, disiplin hukukunda kanunilik ilkesinin tam anlamıyla uygulanmadığı görülmektedir.⁶³⁵

2.3.1.3.4. Örf ve Adet ile Suç ve Ceza Konulamaması

Özel hukukta, pozitif hukukun yanında örf ve adet hukuku da bağımsız bir hukuk kaynağı şeklinde kabul görmektedir. Ceza hukuku alanında ise kişi özgürlüğü açısından ağır yaptırımlar bulunduğundan, hukuki güvenlik öncelik oluşturmaktadır. Hukuki güvenlik ilkesinin sonucu olan kanunilik ilkesi gereğince, örf ve adetin ceza hukukunda doğrudan bir kaynak değeri bulunmamaktadır.⁶³⁶

Suç ve ceza, örf ve adet kuralıyla belirlenemez.⁶³⁷ Ceza hukukunda kanunilik ilkesi geçerli olduğundan, örf ve adete dayanarak bir eylemin suç olarak kabul

---

⁶³³ Bahtiyar AKYILMAZ, “Anayasal Esaslar Çerçevesinde Kamu Personeli Disiplin Hukuku ve Uygulamadaki Sorunlar”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, (2002), s.10.

⁶³⁴ HÜSEYİNOĞLU, s.120.

⁶³⁵ BOZ, “Memur Disiplin Hukukuna Hakim Olan Temel İlkeler”, s.22.

⁶³⁶ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.63.

⁶³⁷ TULAY, s.2719.

edilmesinin imkansız olmasının yanında örf ve adetin öngörmüş olduğu cezanın uygulanması da mümkün değildir.⁶³⁸

2.3.2. Kusursuz Suç ve Ceza Olmaz İlkesi

Cezanın, failin davranışı yüzünden kınanabilmesi halinde uygulanabileceğini anlatan kusur ilkesi, modern ceza hukuku içerisinde ceza sorumluluğunun temel taşlarından birisidir. Söz konusu ilke, kusuru olmayan birine ceza verilmesinin mümkün olmadığını öngördüğü gibi faile kusuru nedeniyle olması gerekenden daha ağır bir cezanın uygulanmasını da yasaklamaktadır.⁶³⁹

Somut olayda sonucun ortaya çıkması bakımından kusurun var olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Failin kişiliği ve geçmişi davranışın suç oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi açısından önemli değildir.⁶⁴⁰

TCK'nın 21. ve 22. maddelerinde kusur türü olarak kast ve taksire yer verilmiştir. “Kast” başlıklı TCK'nın 21/1. maddesine göre, “Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.” “Taksir” başlıklı TCK'nın 22. maddesine göre ise

(1) Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır. (2) Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeden gerçekleştirilmesidir. (3) Kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır; bu halde taksirli suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılır.

Yürürlükteki TCK'da kusur şartı neticesi sebebiyle ağırlaşmış suçlar bakımından da aranmaktadır. “Netice sebebiyle ağırlaşmış suç” başlıklı TCK'nın 23/1. maddesine göre,

Bir fiilin, kastedilenden daha ağır veya başka bir neticenin oluşumuna sebebiyet vermesi halinde, kişinin bundan dolayı sorumlu tutulabilmesi için bu netice bakımından en azından taksirle hareket etmesi gerekir.

---

⁶³⁸ DEMİRBAŞ, s.121.

⁶³⁹ Kayıhan İÇEL, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 4. Baskı, 2017), s.87.

⁶⁴⁰ Bengünur KAVLU, “Sonucu Nedeniyle Ağırlaşmış Suçlar”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:26, (2020), s.578.

Neticesi sebebiyle ağırlaşmış suçlarda hiç olmazsa taksir seviyesinde bir kusurun aranması, kusur ilkesi açısından doğru bir düzenleme olmuştur.⁶⁴¹ Böylelikle “kusursuz suç olmaz” ilkesi geliştirilerek, kusurluluğun önemi vurgulanmıştır.⁶⁴²

Kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesine, dolaylı bir şekilde Anayasada da yer verilmiştir. Anayasanın 38/7. maddesine göre, “*Ceza sorumluluğu şahsidir.*” Bu hükümle kişinin kendi kusuru ile meydana gelen suç ve cezadan kendisinin sorumlu olduğu ifade edilmektedir.

Anayasa Mahkemesine göre,

Ceza hukukçularının büyük bir çoğunluğuna göre, bir insan davranışı olmadan suç olmaz, ancak onun bu davranışı nedeniyle ortaya çıkan sonuçtan sorumlu tutulabilmesi için de o davranışının en azından kusurlu bulunması gerekir. Böylece modern ceza hukuku, objektif sorumluluğu terk ederek ‘kusursuz suç olmaz’ anlayışını çağdaş ceza hukukunun temel bir ilkesi olarak kabul etmiştir.⁶⁴³

2.3.3. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği

Ceza hukukunun temel ilkeleri arasında ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi yer almaktadır.⁶⁴⁴ Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi, kusur ilkesinin zorunlu bir sonucudur.⁶⁴⁵ Bu ilkeye göre ceza sadece bizzat fail tarafından işlenmiş eylemden oluşacak kişisel sorumluluğa dayanabilir.⁶⁴⁶ Ceza hukukunda kollektif bir ceza sorumluluğuna yer yoktur. Bundan dolayı bir kişi başkasının yerine getirdiği eylemden sorumlu tutulamaz.⁶⁴⁷ Anayasanın 38/7. maddesine göre, “*Ceza sorumluluğu şahsidir.*” TCK’nın 20. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre,

Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz. Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır.

---

⁶⁴¹ İÇEL, s.87.

⁶⁴² CENTEL / ZAFER / ÇAKMUT, s.43.

⁶⁴³ AYM, KT. 19.02.2009, E. 2006/72, K. 2009/24, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 22.12.2021).

⁶⁴⁴ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.731.

⁶⁴⁵ Fatih BİRTEK, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2018), s.71.

⁶⁴⁶ Ali Rıza TÖNGÜR / Ekrem ÇETİNTÜRK, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2020), s.49.

⁶⁴⁷ Veli Özer ÖZBEK / Koray DOĞAN / Pınar BACAKSIZ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, 2021), s.77.

Bu ilke, suçun failinin sadece gerçek bir kişi olabileceğini ifade etmektedir.⁶⁴⁸

Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesinin gereği olarak, kendi eylemi nedeniyle oluşan bir sonuca yol açan kişi ölürse, o kişi dışındaki bir kişinin, yani yakını olan kişilerin söz konusu sonuçtan sorumlu tutulmaları mümkün olmamaktadır. Böylece, suç oluşturan eylemin işlenmesiyle devlet ve fail arasında meydana gelen ceza ilişkisi, bu eylemi gerçekleştiren sanığın ya da mahkumun ölümü sonucunda ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi sebebiyle bu eylemden başka bir kişi sorumlu tutulamayacağından, düşmektedir.⁶⁴⁹

Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi ile herkesin kendi eyleminden kendisinin sorumlu olacağı, kusursuz bir kişiye ceza verilemeyeceği, bir eylem sonucu oluşan sonuçtan kişinin çevresi, yakınları gibi diğer kişilerin sorumlu tutulamayacağı ifade edilmiştir. Hukuki güvenlik ilkesi kapsamında bu ilkenin düzenlenerek kanunlarda yer alması kişinin haklarının korunması bağlamında oldukça önemlidir. Kişinin eyleminden doğan sonuçtan dolayı diğer kişilerin sorumlu tutulmaması ve verilen cezanın şahsi olması bu kişilerin korunmasında oldukça önemlidir.

2.4. Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi

2.4.1. Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma ilkesiyle ceza muhakemesi işlemlerinin; yanıltma, kandırma, ya da zorlama gibi irade özgürlüğüne engel olan veya savunma yapmayı sınırlayan yollara gitmeden, hukuk devleti ilkesine uygun bir şekilde, daha önce kanunlar ile gösterilen esaslar içerisinde yerine getirilmesi kastedilmektedir.⁶⁵⁰ Adil yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir.⁶⁵¹ Adil yargılanma hakkı günümüzde bütün kişilerin, ilişkili oldukları devletlerden isteyebilecekleri ve

---

⁶⁴⁸ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.731.

⁶⁴⁹ KOCA / ÜZÜLMEZ, s.731.

⁶⁵⁰ Ahmet GÖKCEN / Murat BALCI / M. Emin ALŞAHİN / Kerim ÇAKIR, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2022), s.119.

⁶⁵¹ Cüneyd ALTIPARMAK, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:63, (2006), s.244.

uluslararası alanda korunmaya alınmış olan en temel haklardan birisini oluşturmaktadır.⁶⁵²

Aynı zamanda Anayasanın 90/5. maddesine göre, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.” Bu madde ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin kanun hükmünde olduğu kabul edilmektedir. Anayasanın 90/5. maddesinin devamında ise “Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” Dolayısıyla usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konulan uluslararası sözleşmeler, kanunların üstünde bir yere sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de söz konusu şekilde yürürlüğe konulmuş bir uluslararası antlaşmadır.⁶⁵³ Adil yargılanma hakkının da kanunla koruma altına alındığı görülmektedir.

Adil yargılanma hakkını düzenleyen AİHS’nin 6. maddesi yargılamanın adil ve hakkaniyete uygun bir şekilde gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Bu hak, günümüzde, hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurları arasındadır. Bu nedenle demokratik hukuk devleti olmak isteyen rejimlerin, adil yargılanma hakkını, güvence altına almaları gerektiği söylenebilir.⁶⁵⁴

AİHS’nin 6. maddesine göre,

Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve

---

⁶⁵² Yaşar DEMİRCİOĞLU, *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1. Baskı, 2007), s.47.

⁶⁵³ Özge AYDIN KANIK, “*Türk Ceza Muhakemesinde Sanığın Adil Yargılanma Hakkı*”, (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021), s.22-23.

⁶⁵⁴ AYDIN KANIK, s.20.

dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

Bu hükümle kanun hükmünde sayılan AİHS, adil yargılanma hakkını oldukça ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Kişi açısından yargılamanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

1982 Anayasası'nın, anayasanın hak arama özgürlüğünü düzenleme altına alan 36. maddesine göre,

Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

Bu maddeyle anayasal bir hak niteliği kazanmış olan adil yargılanma hakkı ile kişi hak ve hürriyetleri, sosyal bir hukuk devleti olmanın gereği olarak koruma altına alınmıştır.⁶⁵⁵

Adil yargılanma hakkının, ceza hukuku alanındaki uyuşmazlıklar söz konusuysen, sanığın sahip olduğu bir hak olması yüzünden, ceza muhakemesi hukuku ile bu hakkın alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bir ülkede adil yargılanma hakkının varlığından söz edebilmek için Ceza Muhakemesi Kanunu'nda konu ile ilgili düzenlemelerin olması gerekmektedir. Duruşmanın aleniliği ve açıklığı, hakim tarafsızlığı ve bağımsızlığının sağlanabilmesinde ret ve çekinme kurumlarının olması, kanun yollarının çeşitlendirilmesi gibi konular bu düzenlemelere örnek gösterilebilir.⁶⁵⁶

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 160/2. maddesine göre,

Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.

Adil yargılanma ilkesi ile yapılmak istenen bağımsız, tabii ve tarafsız bir mahkemede yargılamanın yapılması, görülmekte olunan davaların makul sürelerde karara bağlanması, yapılan yargılamaların duruşmalı ve açık bir şekilde yerine getirilmesi ile hakkaniyete uygun bir şekilde hareket edilmesidir.⁶⁵⁷

---

⁶⁵⁵ Gülnur ERDOĞAN, *Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2011), s.16.

⁶⁵⁶ AYDIN KANIK, s.27-28.

⁶⁵⁷ GÖKCEN / BALCI / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.121-122.

Makul sürede yargılanma hakkı, adil yargılanma hakkının önemli öğelerinden birisidir. Bütün hak arayanlar açısından geçerli kabul edilen söz konusu ilkenin hedefi, uyuşmazlığın taraflarını yargılama işlemlerinin boş yere gecikmesine karşı koruma altına almak, uyuşmazlık konusu hakka en kısa sürede ulaşabilmelerini sağlamak ve tarafların, davanın ne şekilde sonuçlanacağı hakkında endişe duymalarını önlemektir.⁶⁵⁸ Bir yargılamanın makul sürede tamamlanıp tamamlanmadığına dair yapılacak değerlendirmede, makul sürenin başlangıcı yerel merciler önünde davanın açıldığı tarihtir. Yalnız bir yargılama süresinin makul olup olmadığı, her seferinde olayın özel koşullarına göre ve mahkemenin önceki içtihatlarında belirtilen kriterler dikkate alınarak belirlenecektir.⁶⁵⁹

Yargılamanın hakkaniyete uygun olarak ilerlemesi hukuk devleti olmanın bir gereğidir. Keyfi yargılanmaların önüne geçen, kişi haklarının devlet karşısında korunmasını sağlayan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, hukuk devleti ilkesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.⁶⁶⁰ Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, hukuk devletini en iyi şekilde güvence altına almayı hedeflediğinden, insan onurunun da yargı uygulamasında gözetilmesini gerektirmektedir.⁶⁶¹

Yargılamanın hakkaniyete uygun bir şekilde yapılması, yargılama sırasında alınan önlemlerin, sanığın savunma haklarını tam olarak kullanabilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiş olmasına bağlıdır. Bu hakların korunması devletler tarafından sağlanmalı ve bu haklar yalnız mecbur kalındığında sınırlanabilmelidir.⁶⁶²

Adil yargılama ilkesiyle daha önce kanunla belirlenen esaslara göre yargılamanın yapılması amaçlanmaktadır. İddia ve yargılama mercilerinin yetkilerine karşılık savunma merciine de eşit yetkiler verilerek silahların eşitliği sağlanmalı ve silahların eşitliği ilkesi gereğince sanık ve müdafine savunma yapabilmeleri için gereken hak ve süre tanınmalıdır.⁶⁶³ Silahların eşitliği ilkesi ile alakalı olan çelişmeli yargılama ilkesinin ihlali tarafların davalarını savunabilmeleri bakımından taraflar arasındaki

---

⁶⁵⁸ DEMİRCİOĞLU, s.53.

⁶⁵⁹ ERDOĞAN, *Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*, s.126.

⁶⁶⁰ AYDIN KANIK, s.55.

⁶⁶¹ Yener ÜNVER / Hakan HAKERİ, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 11.Baskı, 2016), s.25.

⁶⁶² AYDIN KANIK, s.55.

⁶⁶³ GÖKCEN / BALCI / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.122.

dengeyi bozabilir. Çelişmeli yargılama ilkesi, yargılama sırasında tarafların birbirlerinin sunduğu görüş ve delilleri bilmesi ve bunlarla alakalı değerlendirme yapma imkanına sahip olması anlamına gelir.⁶⁶⁴

Hakkaniyete uygun ve adil bir yargılamanın sağlanmasında önemli öğelerden biri de yargılamanın aleniliği ile kamuya açık yargılama yapılmasıdır. Aleniyet ilkesi, hakimlerin keyfi bir şekilde davranmalarını önlemek ve tarafsızlıklarını sağlamak, toplumda genel hukuk bilincinin uyandırılması, yargı sisteminde kontrolün oluşturulması, davanın ve yargılama faaliyetlerinin kamu tarafından denetlenmesinin mümkün olması açısından önemlidir.⁶⁶⁵ Aleniyet ilkesi, AİHS'nin 6. maddesinde de ele alındığı üzere bazı durumlarda kısıtlanabilir. Bunlar; çocuk yargılaması, özel hayatın gizliliği, adaletin güvenilirliğine zarar vermemek için olabilir.⁶⁶⁶

2.4.2. Tabii Hakim İlkesi

Mahkemelerin kuruluş ve görevlerinin belirlenmesi sürecinde göz önünde bulundurulacak olan esas ilkelere birisi de “tabii hakim ilkesi” ilkesidir. Yargılanacak olan uyuşmazlığın meydana gelmesinden önce, yürürlükteki kanunlar ile görevi, yetkisi ve işleyişine karar verilmiş olan mahkemenin hakimine, tabii hakim; bunu öngören ilkeye de tabii hakim ilkesi denir.⁶⁶⁷

Tabii hakim ilkesi, Türk hukuk tarihinde ilk anayasa olarak ifade edilen 1876 tarihli Kanuni Esasi'den beri hemen hemen bütün anayasalarda yer almış, fakat değişik biçimlerde isimlendirilmiştir.⁶⁶⁸ Anayasanın 37. maddesine göre,

Hiç kimse kanunen tabii olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabii olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

---

⁶⁶⁴ AYDIN KANIK, s.59-60.

⁶⁶⁵ DEMİRCİOĞLU, s.53.

⁶⁶⁶ ALTIPARMAK, s.258.

⁶⁶⁷ Süha TANRIVER, “Tabii Hakim İlkesi ve Medeni Yargı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 104, (2013), s.12.

⁶⁶⁸ Durulcan SELÇUK, “Tabii Hakim İlkesi ve Türk Yargı Tarihinde Olağanüstü Mahkemeler”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021), s.14.

Tabii hakim ilkesi, kuşkusuz, yargılama hukukunun olmazsa olmaz bir ilkesi olarak ceza, medeni ve idari yargılama bakımından önem arz etmektedir. Bundan dolayı tabii hakim ilkesi, yargılama hukukunda yer alan diğer asli ilkelerinden yargı tarafsızlığı ve bağımsızlığıyla, sonunda asli bir hak olan adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilişki içinde olup; bütün diğer ilke ve haklarla birlikte, hukuk devleti anlayışının esas yapı taşlarını meydana getirmektedir.⁶⁶⁹

Tabii hakim ilkesi, hukuk devletinin vazgeçilmez unsurlarından olan hukuki güvenlik ilkesi ile de sıkı bir ilişki içindedir. Hukuki güvenlik, oluşumu uyarınca belirliliği ve öncedenliği yapısında barındırır. Bu yüzden, söz konusu unsurlara uygunluk ise yargı yerlerinin yapılandırılmasının, yalnız, tabii hakim ilkesi gözetilerek gerçekleştirilirse sağlanabilir.⁶⁷⁰ Bir başka ifadeyle, tabii hakim ilkesi, bireyin önceden kanun tarafından belirlenen mahkeme önünde yargılanması konusunda bir güvence oluşturmakta, bu tarafıyla kişilerin hukuki güvenlik ilkesinin en önemli ögesini oluşturmaktadır.⁶⁷¹

Tabii hakim ilkesinin iki temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar, “kanunilik” ile “öncedenlik” ögeleridir.⁶⁷² Kanunilik ögesi, mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkilerinin yanında yargılama usulünde yalnızca kanunla düzenleme yapılabileceğini; idarenin, özellikle kararnameler gibi düzenleyici işlemlerle yeni mahkemeler oluşturamamasıyla oluşturulmuş mahkemelerin görevleri ile yargılama usulünü değiştirememesini belirtmektedir.⁶⁷³

Bu anlamda, genel çerçevede, tabii hakim ilkesinin bir ögesi olan öncedenlik ögesini, yargılama konusu edilen uyuşmazlığı yargılamak üzere kurulmuş veya görevlendirilmiş olan mahkemeye dair düzenlemelerin, uyuşmazlığın doğmasından

---

⁶⁶⁹ SELÇUK, s.38.

⁶⁷⁰ TANRIVER, s.16.

⁶⁷¹ Caner YENİDÜNYA / Zafer İÇER, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2016), s.25.

⁶⁷² TANRIVER, s.13.

⁶⁷³ SELÇUK, s.34-35.

önce, yürürlükte bulunan kanunlar tarafından yapılmış olması olarak tanımlamak mümkündür.⁶⁷⁴

Anayasa Mahkemesine göre,

Bir yargı yerinin, kuruluş, görev, işleyiş ve izleyeceği yargılama usulü itibariyle hukuki yapılanmasının, doğal hakim ilkesine uygunluğunun sağlanabilmesi için bu alana ilişkin belirlemenin kanunla yapılmış olması tek başına yetmez. Ayrıca sözü edilen belirlemenin, yargılanacak olan uyuşmazlığın gerçekleşmesinden önce yapılmış olması da gerekir. Bu nedenle, doğal hakim ilkesinin bünyesinde, “kanuniliğin” yanı sıra “önceden belirlenmiş” olmaya da yer verilmiştir.⁶⁷⁵

Tabii hakim ilkesi, bireylerin, hangi mahkemede yargılanacağını, kesin bir şekilde ve daha önce öğrenmelerini sağlamak, tarafsız ve bağımsız mahkemeler huzurunda yargılanma haklarını korumak, yürütmenin yargıya müdahalesini olabildiğince engellemek ve yargıya güveni sağlamak hedeflerine yönelmiştir. Bundan başka, tabii hakim ilkesi, bireye ve somut hale göre değişkenlik gösteren yargı yerlerinin, yani, olağanüstü yargı makamlarının meydana gelmesini engellemek gibi bir işlev üstlenmesi nedeniyle, kişi güvenliği ve kişi dokunulmazlığı ilkelerinin gerçekleştirilmesine de hizmet eder.⁶⁷⁶

2.4.3. Suçsuzluk Karinesi

Suçsuzluk karinesi, geleneksel bir hukuk ilkesi olmasının yanında, hukuk devleti anlayışının doğal bir sonucu şeklinde de kabul edilmektedir. Karinenin insan haklarına saygı ilkesi içerisinde içeriği belirlenerek sınırı çizilmektedir.⁶⁷⁷

Suçsuzluk karinesi ceza muhakemesi hukukunda sanığın haklarını korumak için benimsenen bir ilke olma özelliği taşımaktadır.⁶⁷⁸ Bir suç yüzünden soruşturulan ya da

---

⁶⁷⁴ Hakan HASIRCI, “*Medeni Usul Hukuku Bağlamında Tabii Hakim İlkesi*”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara, 2013), s.48.

⁶⁷⁵ AYM, KT. 17.07.2013, E. 2012/146, K. 2013/93, (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi: 30.12.2021).

⁶⁷⁶ TANRIVER, s.15.

⁶⁷⁷ İlhan ÜZÜLMEZ, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:58, (2005), s.43.

⁶⁷⁸ GÖKCEN / BALCI / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.138.

kovuşturulan bireyin mahkeme kararı ile kesin bir şekilde suçlu sayılıncaya kadar suçlu sayılmamasını anlatan suçsuzluk karinesi, adil yargılanma ilkesinin temel bir ögesidir.⁶⁷⁹

Sanığın, hüküm kesinleşinceye kadar suçlu sayılmaması bir karine şeklinde kabul edilir. Suçsuzluk karinesi ye da masumluk karinesi olarak da adlandırılan suçsuzluk karinesi, insan haklarına dair en önemli belgelerden biri olan Magna Carta'da ilk kez yer almış olmakla birlikte İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de düzenleme alanı bulmuştur.⁶⁸⁰

Anayasa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/2. maddesine göre, “Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.” İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 11/1. maddesine göre,

Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.

Türkiye'nin anayasa ile ilgili tarihi incelendiğinde suçsuzluk karinesine dair ilk düzenlemeye yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nda yer verildiği görülmektedir.⁶⁸¹ Anayasanın 38/4. maddesine göre, “Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

Yukarıda yer alan maddelerden anlaşılacağı gibi suçsuzluk karinesi, Türk hukuk sistemi bakımından anayasa ve uluslararası sözleşmeyle koruma altına alınmıştır.⁶⁸²

Gerçeğe uygun olan bir olaydan ya da olaylar bütünü esas alınarak, başka bir olayın varlığına ilişkin karar vermeyi gerektiren bir kurala dayanılarak yapılan işleme, karine denilir.⁶⁸³ Hukuki veya fiili nitelik gösteren karinelere ispat sırasında başvurulur.⁶⁸⁴ Suçsuzluk karinesinde ise böyle gerçeğe uygun ya da sabit olduğu kabul

---

⁶⁷⁹ Hüseyin ŞIK, “Suçsuzluk Karinesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt:0, Sayı:1*, (2012), s.104.

⁶⁸⁰ Gökhan ÇAYAN, *Adil Yargılanma Hakkı*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 1. Baskı, 2016), s.189.

⁶⁸¹ Ali Erkan GÖĞÜŞ, “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Çerçevesinde Masumiyet İlkesi*”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019), s.19.

⁶⁸² Fatih AKINCI, “Lekelenme Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı:43*, (2020), s.182.

⁶⁸³ Metin FEYZİOĞLU, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:48, Sayı:1*, (1999), s.138-139.

⁶⁸⁴ ŞIK, s.108.

edilen bir olaydan, başka bir olayın varlığı sonucuna gidilmesi söz konusu değildir.⁶⁸⁵ Adil yargılanma hakkında olduğu gibi suçsuzluk karinesinde de temel amaç sanık hakkında bir hüküm verilinceye kadar sanığın suçsuz sayılmasıdır.⁶⁸⁶

Anayasada suçsuzluk karinesi, yalnızca bir suç isnadının bulunması durumlarını kapsamamaktadır. Herhangi bir suç isnadı bulunmayan durumlarda, resmi makamlar tarafından bireylere suçlu gibi davranılması da suçsuzluk karinesine aykırılık olarak kabul edilmelidir.⁶⁸⁷ Bu bakımdan, suçsuzluk karinesi yalnızca yargı organlarını değil, aynı zamanda kamu gücü kullanan diğer resmi makamları da bağlamaktadır.⁶⁸⁸

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde suçsuzluk karinesi, yalnızca ceza hukuku anlamında bir suç isnadının bulunması durumunda başvuru yapılabilecek bir hak şeklinde düzenlenmiştir. Böylelikle sözü edilen düzenleme, anayasadaki suçsuzluk karinesinden daha dar bir kapsama sahiptir.⁶⁸⁹

Suçsuzluk karinesiyle yapılmak istenen amaç masum bir kimsenin suçlanma, mahkumiyet ya da cezalandırılma riskini kaldırmaktır. Buna ilave olarak yargılama sürecinde mahkemenin hata yapma ihtimalini en aza indirmek de karinenin amacıyla ilgili şekilde değerlendirilebilir. Böylelikle isnat edilen suçun iddia sahibi tarafından delilleriyle kanıtlanması bir yükümlülük olarak belirlenmiştir.⁶⁹⁰

Suçsuzluk karinesi, “şüpheli” ya da “sanık” sıfatını almasından itibaren sonuç yaratmaya başlar. Yani “suç işlediği şüphesiyle” hakkında polis soruşturması başlatılmış yahut gözaltına alınmış birey de söz konusu karineden faydalanır, hukuki açıdan davanın açılmış olması gerekmez. Gerçekten de adil yargılanma içerisinde sanığa verilen güvenceler, ceza davasının açılmasının öncesinde başlamaktadır.⁶⁹¹

---

⁶⁸⁵ Metin FEYZİOĞLU, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:48, Sayı:1, (1999), s.138-139.

⁶⁸⁶ GÖKCEN / BALCI / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.138-139.

⁶⁸⁷ FEYZİOĞLU, s.141.

⁶⁸⁸ Akif YILDIRIM, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt:0, Sayı:9, (2017), s.493.

⁶⁸⁹ FEYZİOĞLU, s.141.

⁶⁹⁰ Bkz. Tugay ÇATLI, “Yargı Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Masumiyet Karinesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Antalya Bilim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Antalya, 2020), s.5.

⁶⁹¹ Adem ÇELİK, “AİHS ve Türk Hukukunda Masumiyet Karinesi (Suçsuzluk Karinesi)”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt:4, Sayı:36, (2009), s.64.

Suçsuzluk karinesi, yargılamanın başında çok daha güçlüdür, yargılamanın ilerlemesiyle ve delillerin giderek güçlenmesi sonucunda söz konusu karine, giderek zayıflar ve sonunda suç ispatlandığı zaman, suçsuzluk karinesi bütün bir şekilde ortadan kalkar.⁶⁹²

AİHM önceden suçsuzluk karinesinin yalnızca hakimleri bağladığı, buna karşılık savcının ve diğer resmi kurumların karineyle bağlı olmadığı görüşündeydi. Ancak sonradan AİHM içtihat değişikliğine giderek, hakimler ile beraber savcılar ve diğer resmi kurumların da suçsuzluk karinesiyle bağlı olduğuna hükmetmiştir.⁶⁹³ Suçsuzluk karinesi, adil yargılanma hakkının ögesi olarak yalnızca resmi merciler önünde değil, bunların yanında üçüncü kişiler önünde de ileri sürülebilen toplumsal hayatın devamlılığı bakımından gerekli esas bir hukuk ilkesidir. Buna göre, kişilerin toplum içerisinde barış içinde beraber yaşayabilmeleri, şüphelinin suçlu olmasının kesin hüküm ile belli olacağı yönündeki bağlayıcı usul kuralının kabul edilmesine bağlıdır. Bu sebeple, resmi merciler dışındaki üçüncü kişilerin de suçsuzluk karinesine aykırı davranmama yükümlülüğü söz konusudur.⁶⁹⁴

Kesinleşmiş bir mahkeme hükmü olmadığı sürece, bir polisin, bakanlığın ya da bir başka merciin, bir bireyi hırsız, terörist, casus gibi suçlu ilan etmesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/2. maddesine aykırıdır.⁶⁹⁵

Bu ilke ile herkes, hakkında verilecek kesin hükme kadar bir suçlu muamele göremez ve lekelenmeme hakkından faydalanır. Bu süreçte etkili olan hakim, savcı ve adli kolluk görevlilerinin yargılaması yapılacak ya da yargılanmakta olan kişilere saygı duymasıyla birlikte o kişilerin lekelenmeme haklarını ihlal etmemesi gerekmektedir.⁶⁹⁶

Lekelenmeme hakkı, suçsuzluk karinesinin bir sonucu şeklinde oluşmuş, soruşturma ve kovuşturma evresi açısından geçerli sayılan bir haktır. Bireyin toplum önünde onuruna, saygınlığına zarar gelmemesi amacını oluşturan lekelenmeme hakkı kurumuyla bireyler bir suç hakkında suçlanmayla karşılaştıklarında bile, kendisini güven ve rahat içerisinde hisseder. Lekelenmeme hakkının korunmadığı bir ortamda

---

⁶⁹² ÇELİK, s.64.

⁶⁹³ ÇAYAN, s.191.

⁶⁹⁴ ÜZÜLMEZ, s.52.

⁶⁹⁵ ÇELİK, s.65.

⁶⁹⁶ GÖKCEN / BALCI / ALŞAHİN / ÇAKIR, s.138.

bireyin toplum tarafından linç hareketine maruz kalması daha kolay olmakla beraber hedef alınan birey bakımından toplum önünde telafisi güç zararların meydana geleceği, öngörülemez tavır ve tepkilerin gelişeceği muhakkaktır.⁶⁹⁷

2.4.4. Non Bis In Idem İlkesi

Non bis in idem ilkesi çoğu ülkenin hukuk sisteminde bulunan olabildiğince eski bir ilkedir. Söz konusu ilke kişilerin idarenin karşısında haklarını koruma altına alan temel bir koruma mekanizmasıdır.⁶⁹⁸ Bir kişi, aynı eylem yüzünden sadece bir defa yargılanabilir.⁶⁹⁹ Başka bir anlatımla, bir kişi bir suç yüzünden yalnız bir kez ceza kovuşturmasına maruz kalabilir. Söz konusu ilke kısaca “*Non bis in idem*” olarak adlandırılmaktadır. Non bis in idem ilkesi, ikili veya çok taraflı anlaşmalarla düzenlenmiştir. Bu ilkeyi içeren en önemli sözleşme, Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesidir.⁷⁰⁰

Türk hukukunda non bis in idem ilkesi yeni bir ilke olma özelliğine sahip değildir.⁷⁰¹ Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer almaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 223/7. maddesine göre, “Aynı fiil nedeniyle aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa davanın reddine karar verilir.” Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 7 no.lu Protokol’ün 4. maddesinde bu ilkeye yer verilmiştir. Bu hükme göre,

Hiç kimse bir devletin ceza yargılaması usulüne ve kanuna uygun olarak kesin bir hükümle mahkum edildiği ya da beraat ettiği bir suçtan dolayı aynı devletin yargısal yetkisi altındaki yargılama usulleri çerçevesinde yeniden yargılanamaz veya mahkum edilemez.

---

⁶⁹⁷ AKINCI, s.186-187.

⁶⁹⁸ Ayşe Nil TOSUN, “Türk Vergi Ceza Hukukunda Non Bis In Idem İlkesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Verdiği Kararlardan Lucky Dev Davası”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:2*, (2017), s.99.

⁶⁹⁹ Veli Özer ÖZBEK / Koray DOĞAN / Pınar BACAKSIZ, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, 2020), s.74.

⁷⁰⁰ Nur CENTEL / Hamdi ZAFER, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Beta Yayıncılık, 12. Baskı, 2015), s.598.

⁷⁰¹ TOSUN, s.100.

Protokol ile aynı devlet içinde iki defa ceza yargısına tabi tutulamama esası getirilmiştir.⁷⁰² Söz konusu hükme karşılık çoğu ülkeyle birlikte Türkiye’de de olduğu gibi aynı kişi tek eylemiyle hem vergi kabahati, hem de vergi suçu işlediğinde hem hapis, hem de para cezası alabilmekte, iki ayrı yargı kolunda değişik zamanlarda yargılanabilmektedir.⁷⁰³

Non bis in idem ilkesi, adil yargılanma ilkesinin bir sonucudur. Çünkü, daha önce yargılanarak kesin hüküm değeri alan bir eylem ve bu eylemden mahkum olan kişinin tekrar yargılanarak cezalandırılması hem adalet duygularını zedeler, hem de haksızlık ve ceza arasındaki oranı kişi aleyhine bozar.⁷⁰⁴

Non bis in idem ilkesinin istisnasını yargılamanın yenilenmesi oluşturmaktadır. Fakat ceza muhakemesi hukukunda non bis in idem ilkesinin gereği olarak sanık veya hükümlü aleyhine yargılamanın yenilenmesi yoluna gitmek çok zordur. CMK’nın 314/1. maddesine göre sanık veya hükümlü aleyhine yargılamanın yenilenmesi sadece üç durumda mümkün olabilmektedir. Buna göre,

Kesinleşen bir hükümle sonuçlanmış olan bir dava aşağıda yazılı hallerde sanık veya hükümlünün aleyhine olarak yargılamanın yenilenmesi yolu ile tekrar görülür: a) Duruşmada sanığın veya hükümlünün lehine ileri sürülen ve hükme etkili olan bir belgenin sahteliği anlaşılırsa. b) Hükme katılmış olan hakimlerden biri, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkumiyetini gerektirecek nitelikte olarak görevlerini yapmada sanık veya hükümlü lehine kusur etmiş ise. c) Sanık beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hakim önünde güvenilebilir nitelikte ıkrarda bulunmuşsa.

Non bis in idem ilkesi yani sanık aleyhine yargılamanın yenilenmesinin çok zor olması hukuki güvenlik ilkesinin ceza muhakemesi hukukundaki yansımasıdır.

---

⁷⁰² CENTEL / ZAFER, s.599.

⁷⁰³ TOSUN, s.99.

⁷⁰⁴ Mustafa ÖZEN, “Non Bis In Idem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, (2010), s.391.

SONUÇ

Hukuki güvenlik ilkesi, hukuk devletinin bir gereği olarak ele alındığında devletin ve kişilerin, hukuk kurallarına bağlı olmasını, bu hukuk kurallarına devletin bağlı olmasıyla birlikte kişilerin devlete olan güven duygusunun oluşmasını ifade etmektedir. Kişiler hukuk kurallarının açık, belirli ve şeffaf olması durumunda söz konusu kuralları önceden bilebilme ve davranışlarını bu kurallara göre belirleyebilme imkanına sahip olacaktır. Hukuki güvenlik ilkesi, hukuk kurallarının herhangi bir belirsizliğe yol açmadan istikrarlı bir şekilde öngörülebilir olmasını amaçlamaktadır. Anayasada hukuki güvenlik ilkesi açık bir şekilde ele alınmasa da Anayasanın 2. maddesinde yer verilen hukuk devleti ifadesinden söz edilen ilkenin çıkarılabileceği ifade edilmektedir. Birçok içtihat kararında hukuki güvenlik ilkesinin hukuk devleti ilkesi ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Hukuk devleti, devletin ve kişilerin hukuka bağlı olduğu, kişilere hukuki güvenliği sağlayan ve kişilerin haklarına saygılı olacak bir şekilde temel hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlayan devleti ifade etmektedir. Hukuki güvenlik ilkesinin hukuk devleti ilkesiyle birlikte değerlendirilmesi ve hukuk devleti ilkesinin gerekleri arasında yer alması oldukça yerinde bir değerlendirmedir. Çünkü söz konusu ilkeler birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Hukuki güvenlik ve hukuk devleti ilkesinde hukukun üstün olması, hukuka bağlılık ve kişilerin devlete güven duygusunun oluşması için birtakım gerekler ele alınmıştır. Söz konusu gereklerin en başında temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması gelmektedir. Temel hak ve hürriyetler, kişiler bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Hukuki güvenlik ilkesinin sağlandığı bir hukuk devleti içerisinde temel hak ve hürriyetler anayasa tarafından güvence altına alınarak kişiler, devlet ve diğer kurumlar karşısında birçok hak ve hürriyete sahip olmuştur. Ancak bu haklara sahip olmak yeterli değildir, sahip olunan hakların sadece kanunla sınırlandırılabilmesi oldukça önemlidir. Kanaatimizce bu kısıtlama kanunun vermiş olduğu yetki ile kamu yararı için yerine getirilerek idarenin keyfi bir şekilde temel hak ve hürriyetlere müdahalesini engelleyerek hukuki güvenliği yerine getirmiştir. Bunun yanında yetkileri anayasa tarafından belirlenen kanun koyucunun oluşturduğu kanunların bağımsız bir yargı organı tarafından denetlenmesi hukuka aykırı bir davranışı da engellemiştir. Bu kısıtlamanın kanunla yapılması ile hem kanunların anayasaya uygunluğunun yargı yoluyla denetlenmesine, hem de idarenin ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucunda

temel hak ve hürriyetleri istediği gibi kısıtlamasının önüne geçilerek kişilerin hukuk devleti içerisindeki hukuki güvenliği korunmuş olacaktır.

İdarenin kuruluş ve görevlendirilmesinin kanuna dayandırılması ile hukuki güvenlik ilkesi bakımından kişi hak ve hürriyetlerine yapılan müdahalenin önüne geçilmek istenmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı kararnamesinin kanuna ve anayasaya dayanmasının zorunlu olmaması bu kuralın istisnasını oluşturmaktadır. Kanaatimizce Cumhurbaşkanı kararnamesinin anayasa ve kanuna aykırı olmaması ve kanunlardan üstün olmaması idarenin kanuniliğini zedelemeyecektir. İdarenin kuruluş ve görevlendirilmesini kanuna dayandırmanın sonucunda idarenin yapacağı hukuka aykırı bir eylem karşısında yargısal denetime başvurulması keyfiliğin önüne geçecektir. Anayasa, idarenin işlemlerine karşı yargı yolunu açık bırakarak kişilere özgürce yargı denetimine başvurabilme imkanı sağlamıştır.

Hukuki güvenlik ilkesi birçok hukuk dalında ele alınmaktadır. Kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayı amaçlayan bu hukuk dalları içerisinde yer alan idare hukukundaki hukuki istikrar, hukuk kurallarının keyfi ve sık bir şekilde değiştirilmesine engel olup var olan kuralların devamlılığını sağlayarak hukuki güvenlik ile bir bütünlük oluşturur. Hukuk kurallarında istikrar, hukuk kurallarının belli bir süre yürürlükte olup keyfi olarak değişmemesini ifade eder. Hukuk kurallarının sürekli değişmesi kişilerin bu değişiklikleri takip etmesini de zorlaştıracaktır. Hukuki güvenlik ilkesinin tamamlayıcı ilkeleri olan hukuki belirlilik ve hukuki öngörülebilirlik ise söz konusu hukuk kurallarında yapılacak değişimlerin açık, anlaşılır ve tutarlı bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır. Kanaatimizce birbirini tamamlayıcı bu ilkeler yargı kararlarında istikrarın sağlanmasını ve kişilerin idareye güvenmesini amaçlamalıdır.

İdarenin geçerli bir neden göstermeden karar vermesinin engellenemediği durumlarda vardır. İdarenin hukuki güvenlik ilkesi ile bağdaşmayacak şekilde kararlar vermesi kişiler bakımından idarenin güvenilirliğini zedeleyici niteliktedir. İdare vermiş olduğu kararlarında her zaman hukuka aykırılığı ve kişinin kazanımlarını göz önünde bulundurmalıdır.

Geri alma işleminde hukuka aykırı olan işlemlere 60 günlük süre sınırı koyulması yerinde bir karardır. Çünkü hukuka aykırı bir işlemin bir süre sınırı koyulmaksızın geri alınabilmesi hukuki güvenlik ilkesine aykırı olacaktır. Ancak Danıştayın geri alma süresiyle ilgili kararlarında tutarsızlık görülmektedir. Bir kararında hatalı işlemin her

zaman geri alınabileceğini ifade ederken diğer kararında hatalı işlemin kazanılmış hakkını gözeterek makul sürede geri alınabileceğini ifade etmiştir. Bu durum hukuki güvenlik ve hukuki istikrar ilkeleri bakımından kişilerin idareye güven duygusunu zedeleyecektir.

İdarenin süre şartı olmaksızın hile, yokluk, açık hata ve gerçek dışı beyan durumunda hukuka aykırı işlemlerini her zaman geri alabilmesi hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesini koruyucu niteliktedir. Geri alma durumunda ilgili hallerin meydana geldiği olaya bakmak gerekmektedir. Geri almada kişinin iyi niyetli olması belirleyici bir unsurdur. Ancak ilgili mahkemelerin bu iyi niyeti her zaman tahlil edebilmesi oldukça güçtür. Mahkemelerin emsal kararlar ile iyi niyet unsurunu belirlemesi hukuki güvenliğin sağlanmasında daha yararlı olacaktır. Kanaatimizce kişilerin hukuka aykırı bir şekilde elde ettiği statünün korunmaması ancak hukuka aykırı bir şekilde elde ettiği statüden kaynaklanan kazanımlarına dokunulmaması hukuki güvenlik ilkesini tamamlayıcı niteliktedir.

Hukuki güvenlik vergi, ceza ve ceza muhakemesi hukuku dalları kapsamında da ele alınmaktadır. Vergide hukuki güvenliğin sağlanması ile kişiler bakımından mülkiyet hakkı kapsamında vergi ile ilgili kanunların belirlenmesini, bu kanunlarda sürekli değişiklik yapılmamasını ve vergilendirmenin sınırlandırılmasını gerektirmektedir. Bu durumda vergilendirmede keyfiliğin önlenmesinin yanında kişiler devletin vergi müdahalelerini önceden bilebilir, planlamalarını buna göre yapabilirler. Ancak vergilendirme konusunda yürütme organına verilen bazı yetkiler kanunilik ilkesinin istisnası kabul edilmiştir. Bu durum hukuki güvenlik ilkesi bakımından sosyo-ekonomik gelişmeler göz önünde bulundurularak yasama organının gerektiğinde hızlı bir şekilde karar verememesi ve Cumhurbaşkanına verilen yetkinin isabetli olması nedeniyle hukuka aykırılık teşkil etmemektedir.

Ceza hukukundaki suçta ve cezada kanunilik ilkesi hukuki güvenliği sağlayarak kişilerin güvenliğini korumaktadır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesiyle idare kanuna bağlanır, kanunda suç sayılmayan fiillerde ceza verilemez ve kişiler davranışlarının sonucu olan cezaları önceden bilebilir. Türkiye’de, kanunlar ile idari organlara düzenleme yapma yetkisinin verilmesi, düzenlemeye aykırı hareket edilmesi halinde kişilerin cezalandırılacağı belirtilerek beyaz hüküm adı ile de bilinen hükümler

anayasaya aykırılık oluşturmaktadır. Bu yetki her zaman yasama organında bulunmalı, adalet ve güven sağlanarak keyfilik önlenmelidir.

Ceza muhakemesi hukukundaki ilkeler hukuki güvenlik, istikrar ve belirlilik ilkeleri ile büyük oranda örtüşmektedir. Adil yargılanma hususunda aleniyet, belirlilik ve hakkaniyet ön plana çıkmaktadır. Bir kişinin bir fiilinden dolayı birden fazla kez yargılanmaması hukuka uygun bir düzenlemedir. Bu durum yargılamanın yenilenmesi durumunda değişmektedir. Bir kişinin bir olayla ilgili yargılanmasının ardından bir delil veya belge bulunması durumunda karşı tarafın ilgili yerlere başvuruda bulunarak yeniden yargılamanın istenmesi hukuka aykırılık teşkil etmektedir. Bu nedenle bir kişi hakkında hüküm verildikten sonra onun zararına olacak şekilde yargılamanın yenilenmesi kabul edilmemelidir.

Sonuç olarak hukuki güvenlik ilkesi geçmişten günümüze birtakım değişiklikler geçirerek gelmiş ancak kişilerin temel hak ve özgürlükleri hakkındaki düzenlemeler konusunda istikrar göstermiştir. Çoğu hukuk dalında yer alan ilgili ilkelerle bağlantılıdır. Günümüz koşulları da ele alındığında sürekli değişen bir sistem, ekonomi, teknoloji ve sosyal yaşam bizleri hukuki güvenlik ilkesi bağlamında sürekli yenilenmeye ve uyum sağlamaya zorlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ADAL, Erhan. *Hukukun Temel İlkeleri*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 12. Baskı, 2012.
- AKBULUT, İlhan. “İnsan Hakları”. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Cilt:12, Sayı:1-3*, (1991): s.1-21.
- AKGÜNER, Tayfun / BERK, Kahraman. *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınevi, 8. Baskı, 2017.
- AKINCI, Fatih. “Lekelenme Hakkı”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı:43*, (2020): s.177-202.
- AKTAN, Coşkun Can. “Anayasal İktisat ve Vergilemede Hukuki Güvenlik İlkesi”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt:9, Sayı:2*, (2017): s.101-116.
- AKYILMAZ, Bahtiyar. “Anayasal Esaslar Çerçevesinde Kamu Personeli Disiplin Hukuku ve Uygulamadaki Sorunlar”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:2*, (2002): s.1-19.
- AKYILMAZ, Bahtiyar / SEZGİNER, Murat / KAYA, Cemil. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, 2017.
- ALTINDAĞ, Halil. “Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2010). (Ulusal Tez Merkezi: 264851).
- ALTINDAĞ, Halil. “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt:20, Sayı:4*, (2016): s.81-97.
- ALTINDAĞ, Makbule Betül. “Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 593174).
- ALTUNBAŞ, Ali. “Türklerde Hukuk Devleti Kavramının Tarihsel Gelişimi (Töre Hukukundan Çağdaş Anayasalara)”. (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep, 2012). (Ulusal Tez Merkezi: 302773).
- ALTUNDİŞ, Mehmet. “Hukuki Güvenlik İlkesi”. *Yasama Dergisi, Sayı:10*, (2008): s.60-94.
- ALTIPARMAK, Cüneyd. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:63*, (2006): s.244-270.

- ARAS, Bahattin. “Disiplin Soruşturmaları Bakımından Hukuki Güvenlik ve Belirlilik İlkeleri”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, (2021): s.235-276.
- AZRAK, Ülkü. “Yargı ve İdare”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt:34, Sayı:1-4, (1968): s.129-155.
- ARTUK, Mehmet Emin / GÖKCEN, Ahmet / ALŞAHİN, M. Emin / ÇAKIR, Kerim. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 14. Baskı, 2020.
- ATAY, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 5. Baskı, 2016.
- AYBAY, Rona. *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*. Ankara: Şen Matbaa, 2006.
- AYDIN, Nurullah. *Hukuka Giriş Temel Kavramlar*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2. Baskı, 2009.
- AYDIN KANIK, Özge. “Türk Ceza Muhakemesinde Sanığın Adil Yargılanma Hakkı”. (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021). (Ulusal Tez Merkezi: 669927).
- AYDOĞDU, Burçin. “Kazanılmış Hak Kavramının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi”. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2017). (Ulusal Tez Merkezi: 481146).
- BALTA, Tahsin Bekir. *İdare Hukukuna Giriş I*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.
- BATI, Murat. *Vergi Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2021.
- BAYOĞLU, Özgür. “Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi”. (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla, 2007). (Ulusal Tez Merkezi: 214386).
- BEKRİ, M. Nedim. “Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi ve İlkenin Türk Hukukundaki Uygulaması”. (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2010). (Ulusal Tez Merkezi: 273488).
- BİLİCİ, Nurettin. *Vergi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 31. Baskı, 2013.
- BİRTEK, Fatih. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2018.
- BOZ, Selman Sacit. “İdare Hukukunda Haklı Beklentinin Korunması”. (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 2017). (Ulusal Tez Merkezi: 471119).

- BOZ, Selman Sacit. “Memur Disiplin Hukukuna Hakim Olan Temel İlkeler”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:25, Sayı:2, (2017): s.15-41.*
- BOZ, Selman Sacit. “Yargı Kararları Işığında Müesses Durum”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, (2018): s.127-157.*
- BOZDOĞAN, Doğan. “Hukuki Güvenlik İlkesi Açısından Katma Değer Vergisinin Değerlendirilmesi”. (Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Denizli, 2015). (Ulusal Tez Merkezi: 412127).
- BOZDOĞAN, Doğan / İLK, Elif. “Vergilendirme Yetkisinin Bir Sınırlandırıcısı Olarak Hukuki Güvenlik İlkesi”. *Uluslararası Yönetim Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, (2016): s.28-38.*
- BUDAK, Tamer. *Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2010.
- CAN, Sibel. “Disiplin Soruşturmasında Kanunilik İlkesi”. *Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:14, Sayı:149, (2019): s.2-15.*
- CAN, Osman. “Belirlilik İlkesine Anayasal Bakış”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1-2, (2005): s.89-125.*
- CİVELEK, Jale. “1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt:9, Sayı:1, (1989): s.1-9.*
- CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Beta Yayıncılık, 12. Baskı, 2015.
- CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide / ÇAKMUT, Özlem. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 9. Baskı, 2016.
- ÇAĞAN, Nami. “Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:37, Sayı:1, (1980): s.129-151.*
- ÇAĞAN, Nami. “Türk Anayasası Açısından Vergileme Yetkisi”. *Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt:1, (1984): s.171-183.*
- ÇAĞIL, Orhan Münir. *Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş (Hukuk Başlangıcı Dersleri)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1. Baskı, 1966.
- ÇAĞLAR, Selda. “Hukuk Devleti Açısından Hukuki Belirlilik-Hukuk Güvenliği İlişkisi”. *Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sayı:277, (8-9 Kasım 2013): s.25-139.* (<http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/HUKUKGyVENL.pdf>, Erişim Tarihi: 24.09.2019).

- ÇAĞLAYAN, Ramazan. “İdari İşlemin Geri Alınması Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Erzurum Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:1-2, (2000): s.43-58.*
- ÇAĞLAYAN, Ramazan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2018, s.103.
- ÇAPTUĞ, Mehpere. *İdari Usul Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- ÇATLI, Tugay. “*Yargı Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Masumiyet Karinesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Antalya Bilim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Antalya, 2020). (Ulusal Tez Merkezi: 634194).
- ÇAYAN, Gökhan. *Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 1. Baskı, 2016.
- ÇELİK, Adem. “AIHS ve Türk Hukukunda Masumiyet Karinesi (Suçsuzluk Karinesi)”. *Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:4, Sayı:36, (2009): s.65-73.*
- ÇETİNTÜRK, Ekrem. “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdarenin Düzenleyici İşlemleriyle Suç ve Ceza Konulamaz İlkesi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt:0, Sayı:9, (2017): s.39-180.*
- ÇIN, Selim. “*Demokratik Hukuk Devleti ve Siyasi İktidarların Aykırı Uygulamaları*”. (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2019). Ulusal Tez Merkezi: 546324).
- ÇOBAN ATİK, Ayşegül. “İdare Hukukunda Kazanılmış Hak İlkesi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakülte Dergisi, Cilt:21, Sayı:1, (2013): s.12-53.*
- COŞKUN, Erhan. “*Vergilendirmede Hukuki Güvenlik İlkesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, 2012). (Ulusal Tez Merkezi: 317296).
- DERDİMAN, R. Cengiz. *İdare Hukuku*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 3. Baskı, 2010.
- DERDİMAN, R. Cengiz. *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 1. Baskı, 2014.
- DEMİRBAŞ, Timur. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, 2006.
- DEMİRCİOĞLU, Yaşar. *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1. Baskı, 2007.
- DEVİNER ERGUVAN, Derya. *Yargı Kararları Işığında İdari İşlemin Geriye Yürümezliği İlkesi ve Geri Alma İstisnası*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2017.

- DURAN, Lüfti. *İdare Hukuku Ders Notları*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- DURSUN, Selman. *İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.
- EGEMEN DEMİR, Işıl. “İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:139*, (2018): s.129-164.
- EKİNCİ, Murat. “*İdari İstikrar İlkesi*”. (Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2020). (Ulusal Tez Merkezi: 660401).
- ERDOĞAN, Gülnur. *Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2011.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları, 4. Baskı, 2003.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Orion Kitabevi, 6. Baskı, 2011.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 12. Baskı, 2015.
- ERMAN, Sahir. *Sosyal ve Ticari Ceza Tatbikatı*. İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları, 1. Baskı, 1967.
- EROĞLU, Onur. “Vergi Ceza Hukuku Açısından Kanunilik İlkesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:8, Sayı:3*, (2013): s.157-180.
- EROĞLU DURKAL, Müzeyyen. “İdarenin Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı ve Temeli”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:1*, (2019): s.159–189.
- EROL, Ömer Faruk. “Hukuk Devleti Işığında Hükümet Tasarrufları Teorisi ve Yargısal Denetimi”. *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi, Cilt:13, Sayı:2*, (2013): s.81-89.
- EŞİTLİ, Ezgi Aygün. “Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:104*, (2013): s.225-246.
- EVREN, Çınar Can. “Bir Örnek Olay Üzerinden Mahkeme Kararlarında İstikrar”. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Sayı:2*, (2019): s.113-136.
- GEREK, Şahnaz / AYDIN, Ali Rıza. *Anayasa Yargısı ve Vergi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2010.
- GERÇEK, Adnan / BAKAR, Feride. “Vergilemede Kanunilik İlkesi Açısından Anayasanın 73/4. maddesi ile Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesinin Değerlendirilmesi”. *International Journal of Public Finance, Cilt:2, Sayı:1*, (2017): s.7-26.

- GİRİTLİ, İsmet / BİLGİN, Pertev / AKGÜNER, Tayfun. *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınevi, 3. Baskı, 2008.
- GİŞİ, Merve Burcu. “*Yargıcın Yorum Yöntemleri ve Hukuk Devleti*”. (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli, 2017). (Ulusal Tez Merkezi: 493952).
- GİŞİ, Selçuk. “*Haklı Beklentiler İlkesi*”. (Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2016). (Ulusal Tez Merkezi: 440967).
- GİŞİ, Selçuk. *Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2017.
- GÖÇGÜN, Muhammed. *İdari İşlemin Konu Unsuru*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, 2017.
- GÖĞÜŞ, Ali Erkan. “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Çerçevesinde Masumiyet Karinesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 555842).
- GÖKYURT, Fatih. “*İdare Hukukunda Kazanılmış Hak ve Müesses Durum*”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2007). (Ulusal Tez Merkezi: 221574).
- GÖREN, Zafer. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2006.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref. *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 21. Baskı, 2004.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 14. Baskı, 2006.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref / TAN, Turgut. *İdare Hukuku, Cilt I Genel Esaslar*. Ankara: Turhan Kitabevi, 12. Baskı, 2018.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref / TAN, Turgut. *İdare Hukuku, Cilt II İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 8. Baskı, 2016.
- GÖZLER, Kemal. “*Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloğuna İhtiyaç Var mıdır?*”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:55, Sayı:3, (2000): s.81-103*.
- GÖZLER, Kemal. *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayıncılık, 26. Baskı, 2017.
- GÖZLER, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayıncılık, 18. Baskı, 2015.
- GÖZLER, Kemal. *İdare Hukuku, Cilt: 1*. Bursa: Ekin Yayıncılık, 3. Baskı, 2019.

- GÖZLER, Kemal / KAPLAN, Gürsel. *İdare Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Yayıncılık, 21. Baskı, 2019.
- GÖZTEPE, Ece. “Hukuk Güvenliği”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sayı:277*, (8-9 Kasım 2013): (<http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/HUKUKGyVENL.pdf>, Erişim Tarihi: 24.09.2019).
- GÜL, Kübra. “*Türk Vergi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 565420).
- GÜLGEÇ, Yahya Berkol. “Verginin Kanuniliği İlkesine Gerek Var mı?”. (https://www.academia.edu/25044454/VERG%C4%B0N%C4%B0N_KANUN%C4%B0L%C4%B0C%C4%9E%C4%B0_%C4%B0LKES%C4%B0NE_GEREK_VAR_MI, Erişim Tarihi: 09.01.2022.)
- GÜNEŞ, Ahmet M. “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Hukuk Devleti İlkesi”, *1st International Scientific Researches Congress, Humanity and Social Sciences, Madrid-Spains*, (19-22 Mayıs 2016): s.1439. ([file:///C:/Users/Asus/Downloads/Gunes_Ahmet_M_Gecmisten_Gunumuze_Turkiye%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/Gunes_Ahmet_M_Gecmisten_Gunumuze_Turkiye%20(1).pdf), Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- GÜNEŞ, Gülsen. *Verginin Yasallığı İlkesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, 2011.
- GÜNDAY, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi, 11. Baskı, 2017.
- GÜNDÜZ, Fatma Ebru. “*İdari İşlemin Geri Alınması*”. (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2010). (Ulusal Tez Merkezi: 257749).
- GÜNDÜZ, Fatma Ebru. “Disiplin Cezalarının Geri Alınması”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:1*, (2016): s.411-424.
- GÜRDAL, Temel / EKERYILMAZ, Şebnem. “Vergilemede Hukuki Güvenlik İlkesinin Danıştay Kararları Işığında İncelenmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:13, Sayı:2*, (2018): s.205-226.
- GÖKCEN, Ahmet / BALCI, Murat / ALŞAHİN, M. Emin / ÇAKIR, Kerim. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 6. Baskı, 2022.
- FEYZİOĞLU, Metin. “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:48, Sayı:1*, (1999): s.135-163.
- FINDIKLI, Remzi. *İdare Hukuku*. Ankara: Uzman Kariyer Kitabevi, 2012.

- HAKERİ, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 16. Baskı, 2013.
- HASIRCI, Hakan. “*Medeni Usul Hukuku Bağlamında Tabii Hakim İlkesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara, 2013). (Ulusal Tez Merkezi: 366470).
- HAYRULLAHOĞLU, Betül. “*Türk Vergi Yargısında Kıyas Yasağı İlkesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İzmir, 2012). (Ulusal Tez Merkezi: 333383).
- HÜSEYİNOĞLU, Emin. “Yargı Kararları Işığında Disiplin Hukukunda Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:158, (2022): s.103-124.
- İÇEL, Kayıhan / DONAY, Süheyl. *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 4. Baskı, 2005.
- İÇEL, Kayıhan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 4. Baskı, 2017.
- İLAL, Ersan. “Magna Carta”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt:34, Sayı:1-4, (1968): s.210-242.
- KABOĞLU, İbrahim Ö. *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 13. Baskı, 2018.
- KALABALIK, Halil. *İdare Hukuku Dersleri, Cilt I*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, 2019.
- KALABALIK, Halil. *İdari Hukuku Dersleri, Cilt II*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, 2021.
- KARADUMAN, İbrahim. “Anayasanın ‘Vergi Ödevi’ Maddesine Tarihsel Bakış ve Bir Öneri”. *Vergi Sorunları Dergisi*. (2 Eylül 2019), (<http://www.vergisorunlari.com.tr/yazi/ibrahim-karaduman/anayasanin-vergi-odevi-maddesine-tarihsel-bakis-ve-bir-oneri/158>, Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- KARAKOÇ, Yusuf. “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Özel Sayı, (2013): s.1259-1308.
- KARAHANOGULLARI, Onur. “İdarenin Yargısal Denetimine Yönelik Anayasa Değişiklikleri ve Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi”. *Mülkiye Dergisi*, Cilt:35, Sayı:270, (2011): s.43-64.

- KARTALCI, Kadir / DOĞAN, Mübeyna. “Anayasa Perspektifinde Vergilendirme Yetkisi Kavramı”. *Social Sciences, Cilt:8, Sayı:3*, (2013): s.116-132.
- KATOĞLU, Tuğrul. “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi”. *Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sayı:277*, (8-9 Kasım 2013): s.141-183,
(<http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/HUKUKGYVENL.pdf>,
Erişim Tarihi: 24.09.2019).
- KAVLU, Bengünur. “Sonucu Nedeniyle Ağırlaşmış Suçlar”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:9, Sayı:26*, (2020): s.575-606.
- KESKİN, Bayram / YAĞCI, Zühal. “Türk İdare Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesinin Uygulanması”. *Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:13, Sayı:148*, (2018): s.56-74.
- KIRBAŞ, Sadık. *Vergi Hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 20. Baskı, 2012.
- KOLCU, Selahattin. “Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesinin Unsuru Olan Belirlilik İlkesi”. *Fasikül Hukuk Dergisi, Cilt:8, Sayı:76*, (2016): s.11-22.
- KUBALI, Hüseyin Nail. *Anayasa Hukuku Dersleri*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1969.
- KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, 2021.
- KOÇ, Özlem. “Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi ve 1982 Anayasası”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 564097).
- KÖKÜSARI, İsmail. “Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi”. (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2015). (Ulusal Tez Merkezi: 384600).
- KÖKSOY, Mesut. “İcra Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi”. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, 2016). (Ulusal Tez Merkezi: 440964).
- OĞURLU, Yücel. *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, 2003.
- OKTAR, S. Ateş. *Vergi Hukuku*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 5. Baskı, 2010.
- ÖCAL, Göktürk. “Aydınlanma Çağı’nda Ceza Hukuku Felsefesi ve Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi”. (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 571044).

- ÖNCEL, Mualla / KUMRULU, Ahmet / ÇAĞAN, Nami. *Vergi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 22. Baskı, 2013.
- ÖNKAN, Özge. *Vergi Hukukunda Kıyas Yasağı İlkesinin Değerlendirilmesi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 1. Baskı, 2019.
- ÖZAY, İlhan. *Günüşiğinde Yönetim*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 3. Baskı, 2017.
- ÖZEN, Mustafa. “Non Bis In Idem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1*, (2010): s.389-417.
- ÖZER, Atilla. *Anayasa Hukuku Genel İlkeler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 3. Baskı, 2009.
- ÖZER, Atilla. *Türk Anayasa Hukuku Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1. Baskı, 2012.
- ÖZER, Atilla. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 7. Baskı, 2016.
- ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, 2021.
- ÖZBEK, Veli Özer / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, 2020.
- ÖZBUDUN, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 18. Baskı, 2018.
- ÖZGENÇ, İzzet. *Türk Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, 2017.
- ÖZKÖK, Gülriz. “Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:51, Sayı:2*, (2002): s.1-18.
- SABAN, Nihal. *Vergi Hukuku*. İstanbul: Beta Basımevi, 8. Baskı, 2015.
- SADIÇ, Veli. “*Hukuk Devleti İlkesi ve İdarenin Yargı Denetimi Dışında Bırakılan İşlemleri*”. (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bolu, 2017). (Ulusal Tez Merkezi: 461313).
- SAYGIN, Engin. “Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yönelik Türk ve İngiliz İdare Hukuku Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:126*, (2016): s.211-231.
- SCHULZ, Fritz. “Roma Hukukunun Bir Prensibi: Emniyet (Prinzipien des röm’schen Rechtz)”. Belgin Erdoğan tarafından çevrildi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, s.603-610.
- SCHWARZ, Andreas B. *Borçlar Hukuku Dersleri I*. Bülend Davran tarafından çevrildi. İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1948.

- SELÇUK, Durulcan. “*Tabii Hakim İlkesi ve Türk Yargı Tarihinde Olağanüstü Mahkemeler*”. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021). (Ulusal Tez Merkezi: 672643).
- SEVER, D. Çiğdem. “*Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar*”. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2006). (Ulusal Tez Merkezi: 208250).
- SIR, Onur. *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2011.
- SOMUNCU, Kübra. “*Türkiye’de Hukuk Devleti ve Yargı Bağımsızlığı*”. (Yüksek Lisans, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 583347).
- SOYLU, Ahmet Cemil. “*Danıştay Kararları Çerçevesinde İdari İşlemin Geri Alınmasında İdari İstikrar ve Hukuki Güvenlik İlkeleri*”. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2015). (Ulusal Tez Merkezi: 398486).
- SOYSAL, Mümtaz. *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Bu Yayınevi, 2. Baskı, 1974.
- ŞAŞMAZ, Aysema Pelin. “İdarenin Sorumluluğu ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış”. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:2, Sayı:2*, (2016): s.211–235.
- ŞIK, Hüseyin. “Suçsuzluk Karinesi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt:0, Sayı:1*, (2012): s.103-145.
- ŞİŞMAN, Gülden. “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Vergi Hukukunda Öngörülebilirlik”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:65, Sayı:4*, (2016): s.2423-2444.
- YAMAN, Ömer Faruk. “*İnsan Hakları Perspektifinden Medine Vesikası ile Magna Carta’nın Karşılaştırılması*”. (Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2015). (Ulusal Tez Merkezi: 381170).
- YAŞAR, Hasan Nuri. *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Kitabevi, 2. Baskı, 2014.
- YENİDÜNYA, Caner / İÇER, Zafer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2016.
- YILDIRIM, Akif. “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Masumiyet Karinesi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt:0, Sayı:9*, (2017): s.491-517.

- YILDIRIM, Turan. *İdare Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 7. Baskı, 2018.
- YILMAZ, Berk. “*Hukuk Devleti İlkesi Çerçevesinde İdari Yargı Kararlarının Uygulanması*”. (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021), s.23. (Ulusal Tez Merkezi: 669016).
- YILMAZ, Elif. “*Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik*”. (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2014). (Ulusal Tez Merkezi: 384574).
- YILMAZ, Harun. “*Türk İdare Hukukunda İdari İstikrar İlkesi*”. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019). (Ulusal Tez Merkezi: 561154).
- YÜCE, Mehmet. *Türk Vergi Yargısı*. Bursa: Ekin Basımevi, 2. Baskı, 2012.
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi. *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1993.
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Avrupa İnsan Hakları Hukukunun Niteliği ve Türk Hukuk Düzenindeki Yeri Üzerine”. *AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1*, (1994): s.26-38.
- TAN, Turgut. *İdari İşlemin Geri Alınması*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.
- TAN, Turgut. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Yayınevi, 7. Baskı, 2018.
- TANÖR, Bülent. *Osmanlı-Türk Gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 21. Baskı, 2011.
- TANÖR, Bülent / YÜZBAŞIOĞLU, Necmi. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi, 18. Baskı, 2019.
- TANRIVER, Süha. “Tabii Hakim İlkesi ve Medeni Yargı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:104*, (2013): s.11-35.
- TARAKÇIOĞLU, Zehra Esra. “*AIHM Kararları Işığında Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2020). (Ulusal Tez Merkezi: 636280).
- TAŞ, Serhat Emin. “*Türk Anayasa Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı İlkesi*”. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021). (Ulusal Tez Merkezi: 663037).
- TAŞKAN, Yusuf Ziya. *Vergi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1.Baskı, 2019.

- T.C. İstanbul Barosu, “Magna Carta Libertatum Büyük Özgürlükler Sözleşmesi”, (<https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-2.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2022).
- TEKBAŞ, Abdullah. *Vergi Kanunlarının Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi: Türkiye Değerlendirmesi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2009.
- TEKBAŞ, Abdullah “Vergi Kanunlarının Tabi Olduğu Anayasal İlkeler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:12 Özel Sayı*, (2010): s.123-191.
- TİFTİK, Mustafa / ABDULHAKİMOĞULLARI, Erdal. *Temel Hukuk Bilgisi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Baskı, 2015.
- TOPRAK, Erşah / ARMAĞAN, Ramazan. “Vergi Hukukunda Yorum Kurallarının ve Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:1*, (2018): s.145-169.
- TOSUN, Ayşe Nil. “Türk Vergi Ceza Hukukunda Ne Bis In Idem İlkesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Verdiği Kararlardan Lucky Dev Davası”. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:2*, (2017): s.95-104.
- TÖNGÜR, Ali Rıza / ÇETİNTÜRK, Ekrem. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Baskı, 2020.
- TULAY, Muhammed Emre. “Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:22, Sayı:3*, (2016): s.2715-2736.
- TURHAN, Salih. *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 6. Baskı, 1998.
- TÜTÜNCÜ, Rasim. “Danıştay Kararları Işığında İmar Hukukunda Kazanılmış Haklar”. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2015). (Ulusal Tez Merkezi: 384595).
- ULUSOY, Ali D. *Yeni Türk İdare Hukuku*. Ankara: Yetkin Basımevi, 2. Baskı, 2019.
- ÜNVER, Yener / HAKERİ, Hakan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 11.Baskı, 2016.
- ÜZÜLMEZ, İlhan. “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:58*, (2005): s.41-72.
- VATANSEVER ÖZTÜRK, Müge. “Vergilerin Kanuniliği İlkesinin Tarihi Gelişimi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:16, Özel Sayı*, (2014): s.4815-4841.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. *Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1. Baskı, 1940.

ZABUNOĞLU, Yahya Kazım. *İdare Hukuku, Cilt I*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2012

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (<https://www.anayasa.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 08.01.2022).

Hukuktürk İçtihat ve Mevzuat Bilgi Bankası, (<https://www.hukukturk.com/>, Erişim Tarihi: 17.01.2022).

Turcademy Veri Tabanı, (<https://www.turcademy.com/>, Erişim Tarihi: 17.01.2022).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 17.11.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Hatice ÖVET, Sinop'un Ayancık ilçesine bağlı Atatürk Anadolu Lisesinden 2013 yılında mezun oldu. Karabük Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans eğitimini tamamlayarak 2018 yılında mezun oldu. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı.